

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Documentació relativa a la sessió: Història política. La democràcia

Josep M. Ainaud

FEBRER 1996

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

Documentació relativa a la sessió:
"Història política. La democràcia."

Ponent: **Josep M. Ainaud de Lasarte** (Barcelona 1925)
Referència biogràfica: és historiador, advocat i polític. Col·labora a la premsa, a la ràdio i la televisió en temes de cultura i d'història de Catalunya. És redactor de la revista "Historia y Vida", membre del Club de Roma, de la Fundació Joan Maragall i de la Fundació Jaume Font. És Soci d'Honor d'Òmnium Cultural i Premi Jaume I per la seva actuació de promotor de la cultura catalana. Ha publicat nombrosos estudis sobre història de Barcelona i de Catalunya i és autor de biografies de Prat de la Riba, Macià, Cambó i Ventura Gassol. Actualment ha publicat "El Llibre Negre de Catalunya", que recull els diversos intents al llarg de la història per acabar amb la personalitat nacional de Catalunya.
Ha estat Diputat al Parlament i Regidor-President de l'Eixample. És president de l'associació "Amics de la Ciutat" de Barcelona.

■ PROTAGONISTES

L'historiador Josep Maria Ainaud de Lasarte, recorda en aquest article l'actitud restrictiva del Govern central davant la reivindicació autonomista

catalana de cares al desenvolupament legislatiu de l'Estatut i atribueix al temor dels nacionalistes espanyols la reconducció de la política autonomista

feta pel PSOE després del 23-F. Després de definir la necessitat que l'Espanya futura sigui plurinacional, pluricultural i plurilingüe, Ainaud

aposta per la continuació del diàleg des d'una posició de nacionalisme afirmatiu i obert que porti la veu de Catalunya arreu de l'Estat i d'Europa.

L'«Estat de Sa»

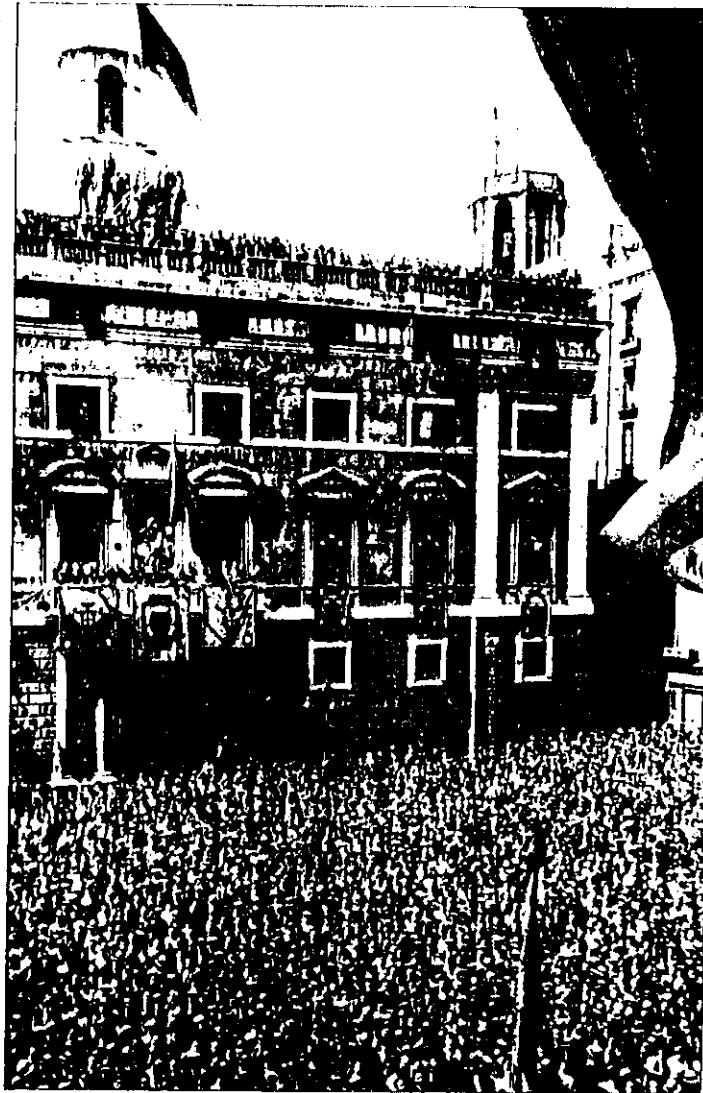
Ho haurem d'explicar perquè queda ben entenedor: l'«Estat de Sa» és el que va quedar de l'Estatut de Sau després de la retallada que s'anà fent durant les interminables reunions nocturnes a l'edifici de «Semillas Selectas» de Madrid, en el curs de la primera ofensiva nacionalista espanyola enfront de la moderada petició autonòmica catalana, aprovada més tard per la majoria del poble de Catalunya l'any 1979.

Un poble conscient de les limitacions del text legal, però que després de quaranta anys de no tenir-ne cap, preferia l'Estatut de Sau —viu— a l'Estatut de Núria —mort—. Com deia un eslògan popular aquells dies, l'Estatut era una «eina per a construir Catalunya». I certament ho podia ser, si el Govern de Madrid n'hagués fet una lectura correcta, amb el mateix esperit amb què havia estat aprovat a les Corts. Perquè hi ha un fet essencial que a vegades oblidem: l'Estatut d'Autonomia no era una llei que els catalans ens donàvem nosaltres mateixos —en aquest cas hauria tingut un sostre molt baix— sinó una llei pactada amb els partits espanyols, fossin del color que fossin. Que AP, UCD o el PSOE acceptessin una autonomia per a Catalunya era un pas endavant indiscutible i esperançador.

Però ben aviat —i el 23 de febrer ho va confirmar— els nacionalistes espanyols es van esverar davant la unanimitat dels catalans. A poc a poc, van reconduir la política del PSOE cap a opcions cada vegada més espanyolistes, amb la col·laboració d'AP i d'UCD, comprovable en el cas de la fallida LOAPA o de la «loapilla» promoguda per UCD. El PSOE era més fidel a la E de la seva sigla que no pas a la O o a la S del seu contingut progressista. Un constant estira-i-arrotonsa entre el Govern de Catalunya i el Govern espanyol, fins i tot, amb menyspreu dels acords unànims del Parlament català, amb el PSC desautoritzat pel seus superiors de Madrid. Les limitacions de l'Estatut ja havien estat denunciades per ERC, que havia fet aprovar, al Parlament de Catalunya, un acord de «revisar» l'Estatut. Potser hauria estat millor, com ja vaig advertir aleshores, que es parlés d'«ampliació» i no de «revisió». Perquè, sincerament, si ara es revisava l'Estatut, encara veuríem més reduïda la nostra Autonomia. Si el que reivindicàvem era una ampliació de competències, no corríem cap risc. Ara, deu anys després d'aprovar aquell Estatut, els corrents revisionistes augmenten cada vegada més. I és que els polítics —i el poble— s'adonen que la interpretació que el Govern de Madrid ha fet de l'autonomia és cada vegada més restrictiva.

«Cataluña» i «Espanya»

Nosaltres creiem que els problemes de Catalunya —com els de Castella, els d'Euskadi, els de Galícia, els d'Andalusia o els de Canàries— s'han de resoldre sense interferències estranyes, però que la Constitució d'una nova Espanya autènticament pluralista ha de

Concentració davant el Palau de la Generalitat mentre s'aprova a Madrid l'Estatut del 32.

ser obra de tots. La gran tasca actual no és la de posar traves des de Madrid als projectes de cada comunitat autònoma, sinó la de construir, entre tots, un Estat plurinacional, pluricultural i plurilingüe. Això seria la nova «Espanya», l'Espanya de tots. L'altre projecte, que ja coneixem i del qual tenim tan mal record, seria el de l'anacrònica i falsejada «Cataluña».

L'intent serà difícil, perquè s'enfronten dues classes de nacionalismes. Un, d'opressiu, que voldria reduir els altres pobles al poder del poble dominador. Que de nacionalisme només creu admissible el seu i cap més. Sovint, aquest ha estat el model espanyol. I l'altre, que no desitja imposar ni la seva llengua, ni el seu dret, ni la seva cultura ni les seves institucions. Un nacionalisme de cohesió,

«Un poble conscient de les limitacions del text legal, després de quaranta anys de no tenir-ne cap preferia l'Estatut de Sau, viu, al de Núria, mort.»

d'affirmació, de defensa de la pròpia personalitat. El nacionalisme català és un nacionalisme afirmatiu, que enforteix la personalitat catalana, la llengua i la cultura, però que respecta i valora totes les altres. Nosaltres volem un país d'homes i dones lliures, que conviuen en una nació lliure, que respecti els altres i que sigui respectada per tothom. Aquesta és la Catalunya que volem i que creiem que pot existir amb un Estatut d'Autonomia també respectat per tothom. Però davant l'actitud del Govern central enfront de les legítimes reivindicacions de Catalunya —polítiques i econòmiques—, és natural que molts catalans comencin a preguntar-se si val la pena continuar el diàleg amb Madrid o és millor optar per la ruptura.

El diàleg amb Madrid

Comprenem el dubte, però creiem que encara val la pena dialogar. Els catalans ens hem de fer escoltar arreu, a Catalunya, a Madrid i a Europa. Si ens tanquem a casa, les grans decisions continuaran aprovant-se a Madrid. Si esperem que Europa trobarà les solucions que li calen a Catalunya, sense la nostra presència no arribaran mai. Per això cal que els catalans estiguem, amb la nostra presència i el nostre treball, arreu on es decideixi el futur de Catalunya. Arreu on es pugui, Catalunya hi ha de ser present. D'acord, potser em diriu: «Però cal que d'entrestant dialoguem amb Madrid, tot i tenir la sensació que no ens escolten i que només van a la seva? Jo crec que sí, que cal fer-ho. Que la causa de Catalunya l'hem de defensar també en aquells llocs, com Madrid, on sovint sembla que no ens vulguin escoltar. La tenacitat és una qualitat dels catalans, i el diàleg també. Si ara per ara Catalunya forma part de l'Estat espanyol, és natural que hi dialoguem amb la voluntat de ser entesos. No n'hi ha prou que ens escoltin: cal, a més a més, que ens entenguin. Jo sóc dels qui creuen que això és possible, i que encara que ens costi molt, a la llarga ens en sortirem. Catalunya té la força de la raó, que pot acabar superant la raó de la força. A poc a poc, el reconeixement de la personalitat nacional de Catalunya, de la nostra cultura, de la nostra llengua, dels nostres símbols i de les nostres institucions, s'ha anat obrint camí, fins i tot a Madrid. Sempre ha estat difícil, és cert, però no seria bo que ens manqués ara, pel costat català, el sentit de la continuïtat i de la voluntat de ser.»

JOSEP M. AINAUD DE LASARTE
Historiador

DIÀLEG

Modernitat del catalanisme

JOSEP M. AINAUD DE LASARTE

El tema del catalanisme sembla que torna a tenir una certa actualitat. Des de la desafortunada intervenció del nunci a la sessió de clausura del Concili Provincial fins a les polèmiques declaracions del professor Marfany sobre el llibre que prepara, passant pels desgraciats articles dels diaris *Abc* i *El Mundo*, tothom en parla i pocs el coneixen bé. Cal dir, d'entrada, que el catalanisme, com passa amb molts moviments nacionalistes, és un fenomen complex, que cal estudiar bé si es vol entendre del tot. Però sempre és més fàcil parlar de les coses sense aprofundir-les, amb una visió brillant que enlluerna la gent que no les coneix gaire i que només en parla en tertúlies radiofòniques o en debats televisius. D'entrada, cal dir que el catalanisme és molt més que un moviment literari d'origen romàntic. El catalanisme és un moviment que defensa el reconeixement de la personalitat de Catalunya. Un moviment complex, amb elements econòmics, culturals, lingüístics i jurídics, que en el seu vessant polític es manifesta, sobretot, des de la segona meitat del segle XIX. Com

altres moviments semblants, estesos per tot Europa, es proposa recuperar una situació cultural i política anterior, arrabassada per la força de les armes. En el cas de Catalunya, una situació enfonsada per la guerra del 1714 i pel Decret de Nova Planta imposat per Felip V.

Al llarg del segle XIX, el fenomen de la Renaixença -molt vinculat amb el catalanisme- intenta recuperar la llengua catalana, el sentit de la història pròpia i el dret català -que no havia perdut ni la vigència ni el prestigi- i sobre el coneixement del passat de Catalunya intenta construir el futur del nostre poble. D'aquí la creació de mites i símbols -la sardana, la senyera, Montserrat, Sant Jordi, l'Onze de Setembre, Els segadors- que en poc temps es fan autènticament populars. I aviat, el catalanisme polític fa la seva proposta pública: Valentí Almirall, amb el Centre Català, el *Diari Català* i el seu llibre fonamental, *Lo catalanisme*, el 1886. La generació que pren el relleu és la de Domènech i Montaner i Àngel Guimerà, de la revista *La Renaixença* i de la Unió Catalanista, que el 1892 formula un programa polític, les discutides *Bases de Manresa*, i la nova generació, que encapçala

Prat de la Riba, es concreta en unes realitats tan sòlides com *La nacionalitat catalana* el 1906 o la Mancomunitat de Catalunya el 1914, el primer govern que tornem a tenir des del 1714.

Els que no entenen que el catalanisme és un fenomen interclassista, "l'alçament de tot un poble", no han entès res de res. Els que només hi volen veure un problema de la "burgèsia", del "federalisme" o del "ruralisme", no han entès res del nostre passat més recent. I sovint, els que no entenen el passat, poca cosa entenen del present. Només cal recordar el fracàs dels dogmàtics pensadors marxistes de fa pocs anys...

Aquest comentari de la modernitat del catalanisme l'ha motivat un centenari que no ha tingut el ressò ni la commemoració que calia a la premsa barcelonina, a les ràdios i televisions del Cap i Casal de Catalunya, tan amatents als crims locals, als incidents dels països més llunyans i a qualsevol moda musical passatgera. Ens referim a l'assemblea de la Unió Catalanista que se celebrà a Olot els dies 29 i 30 de juny de 1895, ara fa un segle, per tractar d'un tema tan poc romàntic i tan actual com eren "les obres públiques i el regionalisme", a càrrec de personalitats competents, com els arquitectes Domènech i Montaner, Gallissà, Bassegoda o Puig i Cadafalch; enginyers

"Els que no entenen que el catalanisme és un fenomen interclassista, «l'alçament de tot un poble», no han entès res de res. I sovint, els que no entenen el passat, poca cosa entenen del present"

com Folguera i Duran, o advocats com Lluís Duran i Ventosa. S'hi tractà dels problemes de les carreteres i dels ferrocarrils secundaris; es plantejà el fet de les comunicacions com a element fonamental per estructurar el territori de Catalunya; s'estudià una ambició pla de conservació de monuments, des de Poblet, Ripoll i Santes Creus fins a Sant Pere de Roda, avançant-se a les preocupacions del moment, amb una clara visió de modernitat i d'integració a Europa. Aquest era un dels vessants -i dels millors- del catalanisme: la seva modernitat i la seva eficàcia. Els que afirmen que aquestes assemblees només quedaven en paraules, que recordin la tasca de la Mancomunitat de Catalunya, pocs anys més tard, inspirada en aquest mateix esperit de construir Catalunya. Eren la mateixa gent: Prat de la Riba, Puig i Cadafalch, Folguera i Duran, Duran i Ventosa... La mateixa gent que posà els fonaments de la Catalunya moderna.

LA CRÒNICA DE LLIBRES

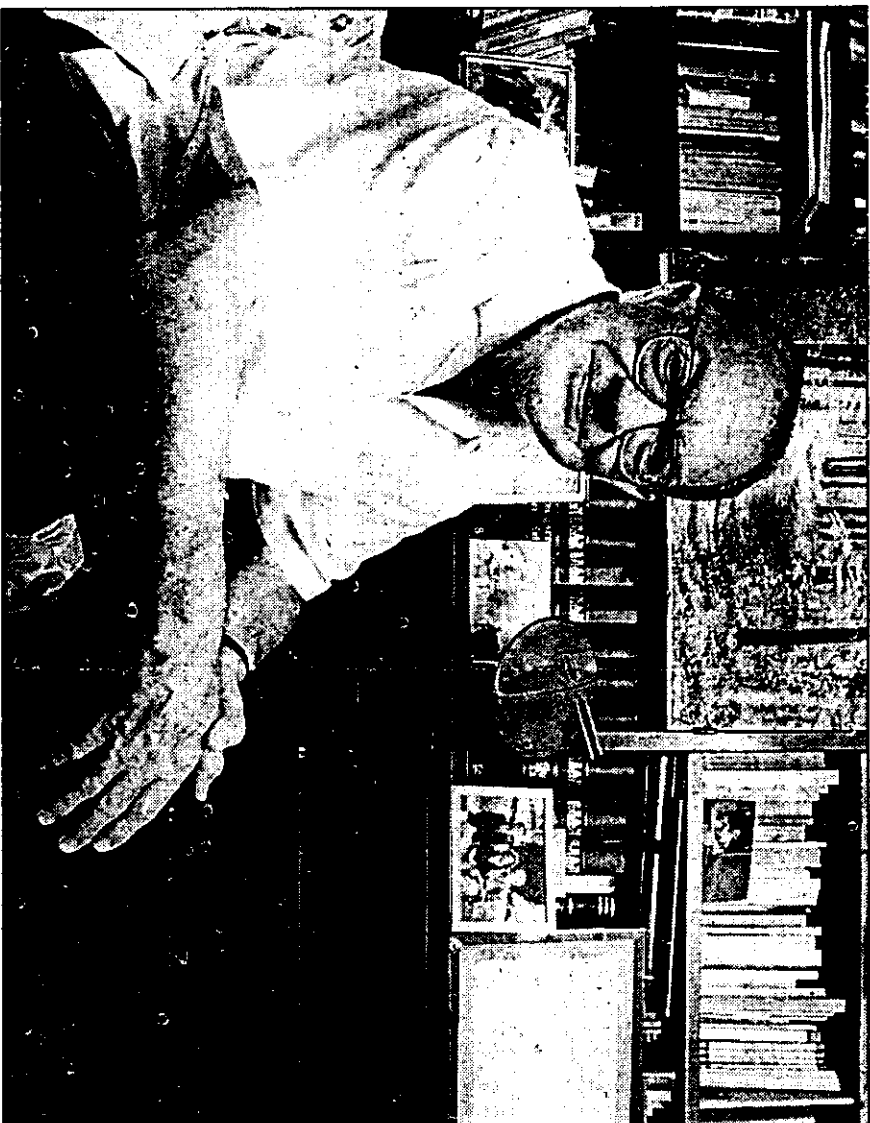
«Però tu no creus que Catalunya és un país que torna?»

JOSEP MARIA PASQUAL

Un molt notable dirigent de Convergència em va dir en certa ocasió, no fa gaire, que, si d'ell depengués, a les persones que aspiressin a militat en el seu partit els faria llegir obligatòriament una història de Catalunya, a manera de prova de capacitat, vaja. Va quedar en silenci uns instants i va afegir que, en realitat, no només els aspirants aquells, sinó que tots els catalans, genèticament, almenys una vegada a la vida els seria profitós de llegir una història de Catalunya, completa, per saber allò de qui som i on som.

Es d'imaginar que si aquesta sana iniciativa d'«una història de Catalunya a la vida, almenys», en lloc de per la via lectora es pogués materialitzar per la via televisiva, tindria més adeptes. Però com que no és probable que, ara com ara, la TVC ens ofereixi un serial ben produït i en horres de màxima audiència sobre la qüestió, no queda cap més remei que recomanar un bon paper. I coincidint amb la proximitat d'un nou Onze de Setembre, data en que es desperta l'adormida sensibilitat nacional de la gent d'aquest país, encara cobra més sentit suggerir la lectura d'una història de Catalunya.

D'entre les diversíssimes (tant pel que fa a la qualitat com a l'extensió) obres que hi ha sobre la matèria, en sobrestar una que, perquè combina la brevetat en la forma amb l'exhaustivitat en el fons (és un opuscle de 36 pàgines, però que abraça 2.000 anys;

Josep Maria Ainaud de Lasarte, autor de *Mediació sobre Història de Catalunya*. Foto: JORDI SOLER.

és a dir, que arrenca abans que els catalans fóssim catalans), perquè és interpretativa i crítica alhora, i perquè és erudita però divulgativa a la vegada, fa perfectament el fet. Es *Mediació so-*

bre Història de Catalunya, del professor intel·lectual Josep Maria Ainaud de Lasarte. I l'únic inconvenient que presenta, potser, deriva del fet que no es tracta d'una edició comercial, sinó privada, a

cura del Seminari Poble de Déu i publicat a final del 1994.

Mesclat amb el fil roig de la història de Catalunya i dels catalans, Ainaud, que és un pou de ciència (malgrat que és un doc-

te humanista), va introduint elements que serien propis del Joc del Savi, com és l'exemple, entre força d'altres, en què parlant de l'anada dels catalans a Califòrnia a la segona meitat del segle XVIII conta el cas d'un tal Jorba, que es va plantar en aquells territoris i va donar nom a una ciutat que actualment es diu Yorba Linda. A Yorba Linda hi va néixer el president Richard Nixon.

També anecdòtic, si es vol, però que il·lustra el fet que Catalunya és una terra d'integració, és la referència que l'autor fa als seus llinatges mateixos: «Jo em dic Ainaud (francès), de Lasarte (basc), Sánchez (andalús) i Karr (alemany). O sigui: català pels quatre costats (!)»

Sabent com sabem que per Ainaud la història és «El coneixement del passat per entendre el present i preparar el futur» (així ho va respondre a una pregunta de Jordi Soler en una entrevista publicada recentment al setmanari Presència) té sentit reproduir el següent diàleg cabalístic que surt en el llibre: «El president Pujol, amb qui m'uneix una bona amistat, de vegades em diu: 'Però tu no creus que Catalunya és un país que torna?' I jo responc: 'Ho-me, si torna és que se n'ha anat. I jo voldria que aquesta vegada el país que fem sigui un país normal, un país on tothom es pugui trobar bé, on no hi hagi exclusions ni violències, on la recuperació de la llengua sigui un fet consumat.»

POLÍTICA

POLÍTICA

Nacionalisme vol dir solidaritat

Hi ha persones que redueixen la solució de tots els problemes que existeixen en una societat a la independència prèvia. Cal dir, en primer lloc, que sóc partidari de l'autodeterminació dels pobles, que és un dret imprescriptible. I per tant, sóc partidari del dret a Catalunya a la seva autodeterminació. Però això no pressuposa, la independència prèvia. Jo crec, per exemple, que els catalans des d'ara hem de ser presents a Europa en tots els àmbits, tant al Consell d'Europa, com a la Comunitat Econòmica Europea, com a l'Europa de les Regions, com al CONSEO de les Nacions sense Estat. I també a Madrid i arreu on es forgi el nostre futur. Arreu hi hem de ser presents. Però també em cal dir que no veig que la independència sigui la solució de tots els problemes dels països. Jo he sentit dir que «en una Catalunya independent no hi hauria problema social» o que «tothom tindria escola» o «pensions dignes». No sé d'on ho treuen, si molts d'aquests problemes ja es poden resoldre en un país federal o simplement autònom si el poble ho vol. Si les persones ho volem. Si de veritat ho volem. Perquè són problemes socials, que no precisen necessàriament

Josep M. Ainaud de Lasarte ()*

de la prèvia independència per a solucionar-los. O és que no hem vist pobres al Marroc, parats a Alemanya, captaires a Itàlia o miserables a la Índia, per a citar uns quants països independents? I no hem vist que les persones vivien millor a Baviera, posem per cas, que només és un *land* de l'Alemanya Federal?

Un nacionalisme que fa de la independència prèvia la solució dels seus problemes socials i culturals em sembla que va equivocat. Hi pot haver a tot arreu —i de fet n'hi ha— opressió d'unes classes socials per altres, pobres i rics, analfabets i savis, qui sofreix i qui s'ho passa bé. I si la independència fos la solució de totes aquestes coses, que ens expliquin com és que passen arreu del Món. I és que la independència dels pobles —que és un dret que tots tenim— per ella sola no resol tots els problemes. En el nostre mateix país, dubto que molts que es titulen independentistes haguessin publicat

tantes novel·les o tants versos com ho han fet en un país «ocupat». O exercirien de directors d'escoles privades o de creadors de noves ciències o de senadors a Madrid, per citar-ne uns quants exemples. Mentrestant, però, hi ha gent que passa gana, que no té habitatge, que es droga o es prostitueix.

Ino us semblaria millor, que els que ens diem nacionalistes demostréssim amb fets, cada dia, la nostra solidaritat amb els oprimits a casa nostra? No us semblaria bé que portéssim a la pràctica, a Catalunya, una autèntica solidaritat entre tots els catalans, per damunt de classes socials i de llengües, tal com diu el Fabra: «Entera comunitat d'interessos i responsabilitats? Que els catalans d'arrel tinguéssim com a pròxims els que han vingut de fora, i que els que han vingut a Catalunya tinguéssin també ben presents les seves responsabilitats? No seria millor, per a tots, que nacionalisme almenys a Catalunya, fos sinònim de solidaritat? És una pregunta que espera i desitja una resposta.

(*) Historiador

EM SENTO LITUÀ

Hi ha moments que la conducta dels pobles fan avergonyir els seus ciutadans més conscients. I com que això passa molt sovint, els qui ens adonem d'aquesta manca de consciència nacional ho hem de dir públicament.

Un grup de lituans es manifesta en contra de la moratoria de seguir encadenats per Moscou

Fa pocs mesos, els pobles bàltics -Estònia, Letònia i Lituània, que havien estat ocupats per la URSS amb la complicitat del III Reich -van manifestar públicament la seva voluntat d'incorporar-se als pobles lliures, sense violència i amb voluntat de diàleg. Avui, després de moltes dificultats internes- i també per tant de la URSS-, aquests pobles comencen a trobar el seu lloc dins de la comunitat europea. Sembla que aquest fet -una victòria de la llibertat i del dret a l'autodeterminació- hauria d'haver trobat el suport entusiasta d'aquelles nacions, com Catalunya, que també han sofert persecució al llarg dels segles. I sobretot, l'adhesió pública i manifesta d'aquells partits que es diuen

Prunskiene, Primera Ministra de Lituània

Landsbergis, President del Parlament Lituà

nacionalistes i que massa sovint es conformen a practicar el regionalisme. Em refereixo, naturalment, al nostre poble, a Catalunya, que no ha fet pública la seva voluntat de donar suport al moviment d'alliberament dels pobles bàltics, i molt especialment, de Lituània. Ni la Generalitat ni CDC han donat a conèixer el seu suport al dret dels lituans

a governar-se ells mateixos. I el mateix alcalde de Barcelona -sempre disposat a posar-se al costat de Nicaragua o altres règims semblants- es va limitar a dir "que no es sentia lituà". Ningú no l'ha desmentit: el poble català, majoritàriament i per vergonya de tots, no ha fet costat als capdavanters d'aquest moviment nacionalista que s'estén, imparable, de Llevant a Ponent de la vella Europa. Quin gran moment històric, per Catalunya, si haguéssim estat capaços d'encapçalar aquesta onada pacífica que pot canviar, en poc temps el mapa d'Europa, construint-ne una de nova més ferma que la simple Europa dels mercaders o la de les Regions. La nació és encara -i cada vegada més- una realitat cultural i humana, essencial en la construcció de la moderna Europa. Comprenc que els marxistes- que van de fracàs en fracàs -no vulguin donar suport al fet nacional, que no han volgut comprendre. Però i els nacionalistes catalans, per què callen? (Per ara, només ha parlat ERC) Per què no diuen, obertament, de cara al món, que ens sentim lituans? O esperem que un dia, no llunyà els lituans puguin avergonyir-se de sentir-se catalans, si ens portem com ens portem?

I que no em diguin que primer ens hem d'ocupar de casa nostra. Com diu molt bé Merton, ningú no és una illa. I si sentis que les campanes toquen a morts, no preguntis per qui toquen: toquen per tu!

Josep M. Alnaud de Lasarte
Historiador

Mijail Gorbachev, com els zars, dictador imperialista contra Lituània.

DRETS I DEURES

A Catalunya sempre parlem de drets, i massa sovint oblidem de recordar els nostres deures. Ens explicarem. No hi ha dubte que els països tenen dret a l'autodeterminació, ho diguin les Constitucions o no, tant se val, ja que es tracta d'un dret natural i no cal que sigui escrit per fer-lo efectiu. Però els pobles tenen, a més, el deure de lluitar per la seva autodeterminació. No han d'esperar que ho digui un text escrit, per respectable que sigui, com no ho esperem per respirar o per viure. És un dret que va íntimament unit al deure de fer-lo possible, amb la nostra actitud i el nostre esforç.

Pel que fa a Catalunya, el que cal és que els catalans ens plantejem sincerament, decididament, si fem tot el possible per complir el deure d'exercir la nostra autodeterminació, com ho han fet els Països Bàltics.

Analitzem alguns exemples de la nostra vida ciutadana. Ara que ja no està prohibit, quantes escoles ensenyen en català als nens? Quantes persones l'escriuen habitualment? Quantes llegeixen, normalment, llibres catalans? Quins noms de carrers i places veiem en català? Quantes persones s'han fet posar el nom en català al registre civil? I rètols de botigues o professionals? I cartes als restaurants? Quants periòdics- i amb quina tirada- hi ha en català? I revistes? i llibres? I obres de teatre? I films? I videos? i hores de ràdio o televisió? I els productes comercials que consumim cada dia, molts de marques de casa nostra, quants retolen els envasos en català?

Hem de reconèixer que, certament, el balanç no és gaire positiu. La campanya de normalització del català no ha aconseguit resultats massa notoris. Abans dèiem que si la censura, que si les multes, que si les autoritats franquistes. Més tard, que si ens faltaven escoles. Ara, que si la Constitució o l'Estatut no ens donen prou atribucions o que la Generalitat no ho encerta, i no falten els que ens assegurin que ho hem de deixar tot fins el dia que tinguem uns Països Catalans lliures i socialistes....

Joan Alcover té un poema impressionant sobre un voltor que viu tancat en una gàbia i que un dia és alliberat. Però ja no sap volar ni caçar, i al vespre, mansament, torna a entrar a la seva presó, a esperar la seva ració de menjar. I el poeta acaba amb unes paraules que als catalans ens haurien de fer reflexionar profundament: "no és bo, per a ésser lliure, qui a ser esclau s'avesa". I això ens està passant als catalans, volguem dissimular-ho o no.

No ens hem d'enganyar: la realitat política només tradueix la realitat social i cultural. I ara i aquí cal dir-ho perquè els catalans ens desvetllem de l'ensopiment que patim. Som nosaltres mateixos i només nosaltres els que podem posar-hi remei. Ja n'hi ha prou de queixar-nos els uns als altres, d'acusar-nos mútuament de sucursalistes o insolidaris.

A Madrid no ens donaran res. Només ens tomaren el que ens van prendre si els catalans, amb la nostra actitud ferma i exigent, som capaços de reivindicar-ho. Tinguem sempre presents aquelles paraules del mestre Pau Casals quan li preguntaren, a l'exili, si volia dir alguna cosa al seu poble: "Uns mots per als catalans? Que facin valer tots els seus drets i que no oblidin cap dels seus deures".

Josep M. Ainaud de Lasarte
(Historiador)

Jaume Lorés:
"La trasició a Catalunya"
(1977-1984)

Editorial Empúries
Barcelona 1985

(Visió molt subjectiva de les polítiques i persones
dels anys de la transició).

Cfr. els llibres autobiogràfics de Adolfo Shárez, Leopoldo
Calvo Sotelo, Manuel Ortínez, familiars de Fernández Miranda,
Rodolfo Martín Villa, Areilza, Carrillo...

Falta un bon estudi sobre la trasició, a l'estil dels guions
de la TV de Victoria Priego.

Documentació relativa a la sessió:

"Les finances catalanes"

Ponent: Anna M. Birulés i Bertran

Referència biogràfica: Girona, 1954. Economista. Dra. en Ciències Econòmiques i premi extraordinari de llicenciatura i doctorat. Professora titular de la Universitat de Barcelona (Facultat d'Econòmiques). Actualment és Secretari General Tècnic del Banc Sabadell; també ha estat Director de Desenvolupament Corporatiu, Vicepresident del CIDEM i Director General de Promoció Comercial de la Generalitat de Catalunya.

«LES FINANCES CATALANES»

ANNA M. BIRULÉS i BERTRAN

3 NOVEMBRE 1995

OMNIUM CULTURAL

**I CURS DE FORMACIÓ SÒCIO-CULTURAL
PEL DESENVOLUPAMENT NACIONAL
DE CATALUNYA**

LES FINANCES CATALANES

Convé, abans de tot, precisar els límits exactes de l'àmbit que tractarem.

Quan es parla de finances, en general, es fa referència als bancs i a les caixes, per descomptat, ja que normalment se les coneix com a entitats financeres. Però també hi ha, dins de l'àmbit de les finances d'un país, la borsa, els mercats de futur, les companyies d'assegurances, les companyies de crèdit, les entitats de crèdit d'àmbit operatiu limitat, etc.

És evident que, de tot això, n'hi ha a Catalunya i, en alguns casos, de manera destacada. Pensem en el mercat de futurs MEFF, que ha estat tot un èxit malgrat els seus pocs anys de funcionament a Barcelona; en la Borsa de Barcelona, que, havent finalitzat una etapa de profunda reestructuració, ha consolidat en el nou parquet electrònic un nou enfocament com a centre de serveis financers.

Ens referirem breument al mercat de futurs per dir que MEFF, SA es va constituir a Barcelona el març de 1989 encara que va iniciar les seves activitats al cap d'un any, concretament, el 16 de març de 1990. La seva activitat es centra en el segment de tipus d'interès, especialitzant-se en futurs dels mercats de deute al comptat, que són negociats electrònicament.

El 20 de desembre de 1991 es crea MEFF Sociedad Holding de Productos Financieros Derivados, amb seu a Barcelona, que va dividir la seva activitat en dues branques, renda fixa i renda variable. Aquesta distribució es va dur a terme mitjançant la constitució de dues societats rectores dependents de la primera, MEFF Sociedad Rectora de Productos Financieros Derivados de Renta Fija, amb seu a Barcelona, i que té encomanada la negociació, compensació i liquidació de productes derivats de tipus d'interès i divises, i MEFF Sociedad Rectora de Productos Financieros Derivados de Renta Variable, amb seu a Madrid, i que s'encarrega de la negociació, compensació i liquidació de futurs i opcions sobre accions i índexs borsaris.

El volum global de contractació va arribar el 1994, 5è. any de funcionament, a la xifra de 55 milions de contractes negociats, 19,7 milions dels quals corresponen al segment de renda fixa, és a dir, negociats a MEFF Barcelona. La xifra global indicada ha suposat situar MEFF en el quart lloc dels mercats europeus de futurs i opcions. [1er. LIFFE (Londres), 2on. MATIF (França), 3er. DTB (Alemanya)].

Pel que fa a la Borsa de Barcelona, començarem per dir que els seus orígens històrics són els més antics d'Espanya, ja que els seus primers antecedents es troben en els segles XIII i XIV.

En el seu recorregut històric es poden diferenciar quatre etapes:

1. La Llotja del Mar i el Consolat, on s'engloba l'activitat dels canvistes, precursora de la borsària. En aquest període, que arriba fins a finals del segle XV, els catalans van participar també en els començaments mundials de l'activitat borsària a Bruges, Ambers i Amsterdam.

2. Els Corredors i la privatització borsària, etapa que arriba fins a principis del segle XVIII. La Llotja de Mar, que hauria pogut ser una borsa moderna i eficient en els inicis de l'Edat Moderna, és abandonada malgrat que les operacions es desenvolupen en el seu entorn físic.

Minva la importància comercial de Barcelona, que queda aïllada del moviment comercial originat pel descobriment d'Amèrica com a conseqüència del monopoli que la reina Isabel concedeix a Castella mitjançant la Casa de Contratación sevillana.

Aquesta etapa, en la qual els corredors són la figura clau, es caracteritza per la preferència tradicional catalana a la privatització de tractes i contractes, molt lluny de la publicitat i oficialitat que exigeix la borsa pròpiament dita.

3. El camí cap a la borsa oficial. Al segle XVIII veurà els intents de consolidació del Gremi de Corredors, i al XIX les vacil·lacions barcelonistes prèvies i posteriors a la creació oficial de la Borsa de Madrid el 1831.
4. La borsa oficial. No és fins al 1915 que es crea per Reial Decret del 26 de març la Borsa de Barcelona i al mateix dia que el governador civil de Barcelona la inaugurava, el secretari del govern civil ho feia amb el Mercat Lliure de Valors. S'iniciava així una lluita entre ambdues institucions i fins a la Guerra Civil no es van acabar els problemes borsaris a Barcelona.

Avui en dia, que les Borses estan interconnectades i que de fet hi ha tan sols un mercat, la Borsa de Barcelona és la segona d'Espanya en importància. L'any 1994 es va inaugurar la nova seu del Passeig de Gràcia. La seva activitat contractual va ser durant el darrer exercici complet el que més ha crescut percentualment de totes les borses europees i la quarta a nivell mundial. Així consta en la memòria editada acabat l'exercici, on s'indica també que s'havia superat el rècord històric en operacions de renda variable, amb una negociació total que s'acosta al bilió de pessetes.

Però tot seguit ens referirem específicament a bancs i caixes -entitats de crèdit- i, per començar, exposarem en primer lloc l'ordenació legal que regula la seva activitat, després farem una ullada al que ha estat la seva evolució històrica sense anar més enllà del nostre segle i, finalment, analitzarem la seva situació actual aportant les xifres que s'escaiguin per fer-ne una valoració que ha d'incloure, forçosament, la comparació amb la resta d'Espanya.

En referir-nos a l'ordenació legal, cal dir que des del principi no existeix una ordenació específica que reguli l'activitat de les entitats de crèdit catalanes, més enllà d'algunes peculiaritats relatives a les caixes d'estalvi que no arriben a establir diferències significatives quant a la pràctica del seu funcionament més habitual des de l'òptica d'un observador extern (Annex 1).

CUADRO 9.6. *Desarrollo por las Comunidades Autónomas de sus competencias sobre Cajas de Ahorro*

Ámbito de aplicación	Creación, fusión, escisión y liquidación	Expansión	Estatutos y normas de gobierno
Las Cajas de Ahorro con domicilio social en la Comunidad Autónoma.	<ul style="list-style-type: none"> — Autorizar, con carácter discrecional y previo cumplimiento de los trámites precedentes, la creación de nuevas Cajas de Ahorro, la fusión y aprobación de sus Estatutos y Reglamentos pudiendo ordenar el cambio de lo no ajustado a las normas vigentes. — Ratificar, como requisito obligado, los acuerdos de disolución y liquidación. 	<ul style="list-style-type: none"> — Comprobar cumplimiento de las normas vigentes en el territorio regional. 	<ul style="list-style-type: none"> — Aprobar todo cambio en ellos, acordado por la Asamblea General. — Ejercitar el derecho de veto al nombramiento del director general y aprobar su remoción por causa justa. — Resolver definitivamente sobre la suspensión de la ejecutividad de los acuerdos del Consejo de Administración. — Autorizar concesión de créditos, avales, etc., y la compra de bienes o valores, en los casos a que se refiere el art. 9 del RD 2290. — Las Cajas de Ahorro comunicarán los nombramientos, ceses y reelecciones de su director general y miembros de sus Órganos de Gobierno (se crea Registro de Altos Cargos a estos efectos). — Las convocatorias de las Asambleas Generales se publicarán en el BO de la Comunidad y en los periódicos de mayor circulación.
<i>Distribución de beneficios</i>	<i>Información económica</i>	<i>Publicidad</i>	<i>Control de la actividad crediticia y de gestión</i>
<ul style="list-style-type: none"> — Autorizar la aprobada por la Asamblea General. — Autorizar dotaciones presupuestarias anuales para sostener obras sociales ya establecidas. — Autorizar asignaciones para las nuevas obras. — Autorizar acumulación de los excedentes en porcentaje superior al máximo establecido, si los obtenidos en cada ejercicio no permiten realizar las obras previstas. — Autorizar los Estatutos de las Fundaciones o Patronatos constituidos por Cajas de Ahorro para gestión de sus obras sociales. 	<ul style="list-style-type: none"> — Balance, Cuenta de Resultados y Anexos complementarios mensualmente. — Estados financieros de sociedades con participación elevada en su capital. — Idem de aquellas sobre las que se le requiera formalmente. — Informe de Comisión de Control. — Cuantos datos sean precisos. 	<ul style="list-style-type: none"> — Autorizar proyectos y presupuestos de publicidad de las Cajas de Ahorro. 	<ul style="list-style-type: none"> — Facultades sancionadoras por sus infracciones, por iniciativa propia o del Banco de España, salvo las referidas a incumplimiento de normas de carácter monetario. — La toma de participaciones de capital superiores a un cierto % del mismo. — La concesión de créditos y riesgos a Corporaciones Locales de la Comunidad Autónoma. — Controlar el cumplimiento de normas sobre saneamiento de la cartera de valores y sobre cobertura de riesgos y dotación de fondos.

Per tant, començarem per referir-nos a l'estructura actual del sistema financer espanyol que queda resumit, en la seva complexitat, en l'Annex 2, que expressa les relacions de dependència existents:

Veiem en aquest quadre que la màxima autoritat en matèria de política financer correspon al Govern i és el Ministeri d'Economia i Hisenda el màxim responsable de tots els aspectes relatius al funcionament de les institucions financeres.

En el mateix quadre s'observa en segon lloc que el Ministeri d'Economia i Hisenda exerceix les seves funcions per mitjà de cinc òrgans executius:

- Direcció General de Transaccions Exteriors
- Banc d'Espanya
- Direcció General del Tresor i Política financer
- Direcció General d'Assegurances
- Comissió Nacional del Mercat de Valors (95-96 oficina a Barcelona)

És al Banc d'Espanya a qui corresponen les atribucions més importants, tant pel que fa a les magnituds de les entitats financeres que té sota el seu control i els recursos canalitzats per mitjà d'aquestes entitats com pel fet de ser el responsable de definir i executar la política monetària, autònomament respecte a les instruccions del Govern i del Ministeri d'Economia i Hisenda, d'acord amb la Llei d'autonomia de 1994.

En segon lloc, depenen també del Banc d'Espanya les encara (fins al 31 de desembre de 1996) anomenades entitats de crèdit d'àmbit operatiu limitat (ECAOL). Pertanyen a aquesta categoria, actualment: les societats mediadores del mercat de diners, les entitats de finançament i *factoring*, les societats d'arrendament financer (*leasing*) i les societats de crèdit hipotecari.

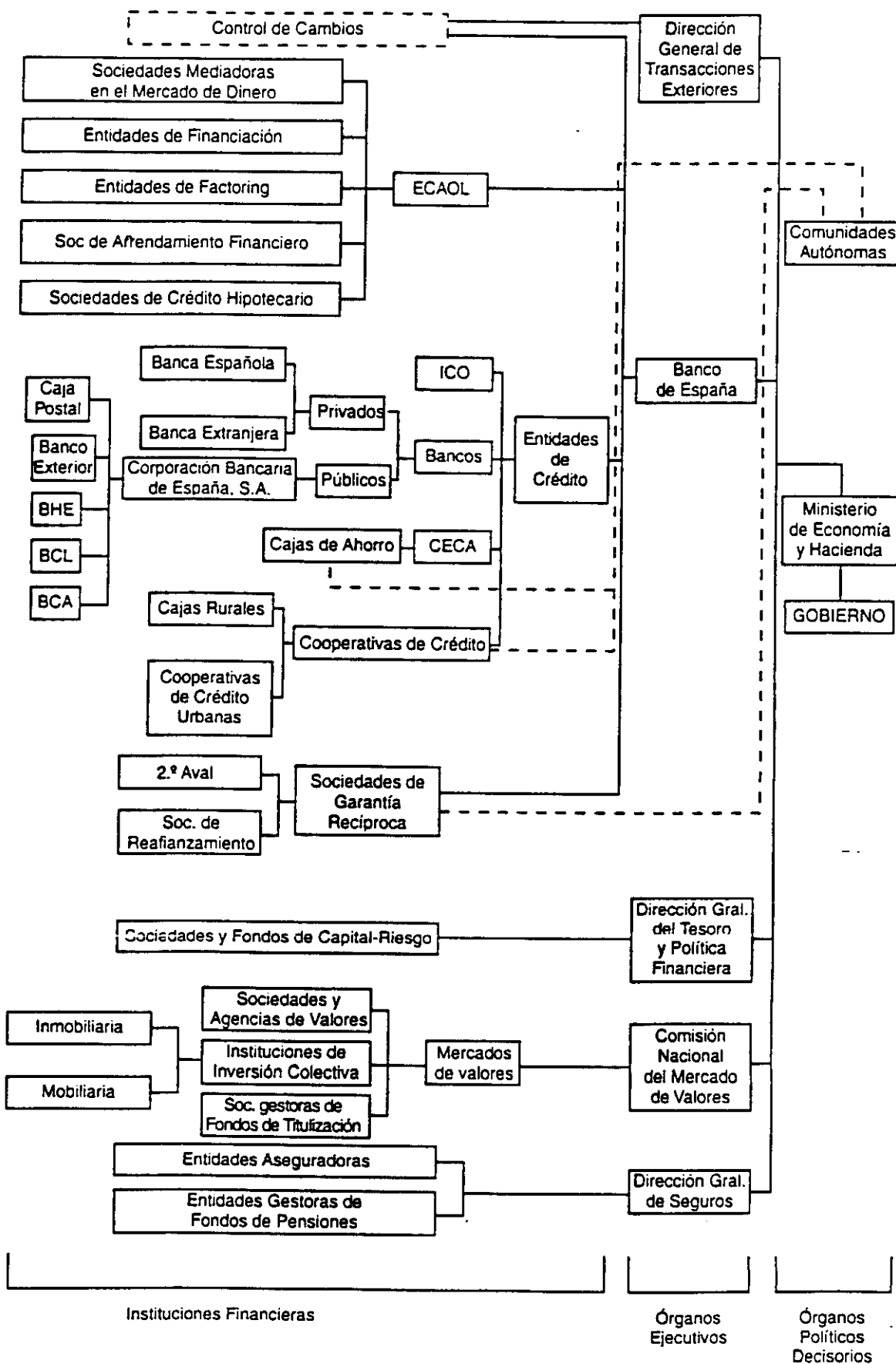
Finalment, també en depenen les SGR i el sistema de segon aval (societat mixta i societats de reafiançament o garantia subsidiària).

Pel que fa a l'evolució del sistema financer espanyol, fins al 1921 a Espanya no hi havia una política bancària. Aquest any es promulga la primera Llei d'ordenació bancària, en la qual es volen sistematitzar les escasses disposicions de tipus legal, existents fins al moment, relatives a la banca privada.

Durant els anys vint, la banca espanyola experimenta una notable expansió en la seva activitat, coincidint amb un període de prosperitat econòmica, però la crisi econòmica mundial desencadenada al final de la dècada afecta aquestes entitats alentint el ritme de creixement anterior. En aquests moments, hi ha l'esclat de la Guerra Civil, que implica disposicions disperses als dos fronts, pròpies de l'economia de guerra. Acabada la guerra, la banca experimenta un notable creixement en les xifres del seu balanç, i la sèrie de disposicions legals, dictades amb caràcter esporàdic durant la postguerra, es tradueixen finalment en la segona Llei d'ordenació bancària del 31 de desembre de 1946.

Aquesta Llei implica una consolidació dels principis de la Llei de 1921 i un creixement del control exercit pel govern, tant en les seves operacions actives com passives, amb la finalitat de garantir la solvència respecte als clients i servir d'«eficaz instrument al servei de l'economia nacional».

CUADRO 2.1. Estructura actual del sistema financiero español

En el període que va fins a l'any 1959, l'anomenada època de l'autarquia, el sistema financer espanyol, manté el seu regim de funcionament, dins d'un esquema totalment intervencionista, amb molt petites variacions. La banca privada enregistra una expansió notable, i aquest creixement dels seus recursos va fer que els dirigis en part cap a inversions a més llarg termini, creant i promovent empreses o portant a terme inversions amb altres empreses ja creades, la qual cosa va contribuir a accentuar el seu caràcter mixt.

El període de 1959-1962 està marcat per la posada en funcionament del pla d'estabilització per a l'economia espanyola, d'acord amb les recomanacions de l'OCDE i l'FMI. Com és ben sabut, el 1959 s'inicia una política d'obertura econòmica cap a l'estranger, amb la participació d'Espanya amb les principals organitzacions financeres internacionals. Dins del sistema de tipus de canvis fixos, que aleshores imperava, s'estableix un tipus de canvi realista per a la pesseta, que comença a cotitzar en els mercats internacionals de divises. En matèria de política monetària interior, el pla d'estabilització va implicar l'establiment de restriccions quantitatives en l'expansió creditícia de la banca.

La reforma del nostre sistema financer respecte a la nova situació econòmica era inevitable, i entre les dues opcions que s'oferien a les autoritats per afrontar-la, la liberalització amb seguiment dels mecanismes del mercat o el perfeccionament dels mecanismes d'intervenció, es va optar per la segona.

Durant els primers anys de la dècada dels setanta, es van donar els primers passos de la liberalització del sistema financer espanyol, que a partir d'aleshores i durant dues dècades va estar sotmès a un procés de reforma profund i progressiu que ha permès un acostament decidit a les nostres institucions financeres a les d'altres països més avançats del nostre entorn econòmic, la qual cosa ha facilitat, posteriorment, el procés d'integració a la CE, ara UE.

Els canvis institucionals clars de la reforma han estat:

- a. Una revisió total dels instruments i els objectius generals de la política monetària.
- b. Una adequació progressiva dels tipus d'interès als nivells de mercat, i finalment una liberalització total . (87)
- c. L'obertura als mercats financers exteriors.
- d. Una reducció dels entrebancs institucionals a la competència, facilitant la creació d'entitats noves, nacionals i estrangeres, eliminant els coeficients d'inversió obligatòria i altres circuits privilegiats de finançament i propiciant l'acomodació del conjunt del sistema als esquemes propis d'una economia de mercat.

En definitiva, la transformació produïda al sistema financer espanyol aquests darrers vint-i-cinc anys ha estat rellevant i de signe clarament alliberador.

Entrant en el capítol de l'evolució històrica de les entitats de crèdit catalanes, tot i que tenim ben present el títol d'aquesta sessió «Les finances catalanes» no ometrem obligades referències a l'àmbit global de l'Estat espanyol. No pot ser d'altra manera perquè, d'una banda, com hem vist fins ara, legalment, les entitats de crèdit catalanes estan i han estat englobades en el sistema financer espanyol, i, d'altra banda, perquè, des del punt de vista més pràctic, les interrelacions de mercats i agents no poden ser més estretes.

Abans, però, cal fer unes consideracions. El sector financer no és un sector més de l'economia. D'una banda, és un sector de suport a altres activitats econòmiques i necessari per millorar el benestar i, de l'altra, és un impuls per al creixement econòmic sostingut.

Per encetar un breu resum de l'evolució històrica de la banca a Catalunya, ho farem citant l'escriptor català Narcís Oller, el qual va publicar, entre els anys 1890 i 1893, la seva novel·la *La febre d'or*, un quadre de la vida de la burgesia barcelonina sobre el fons d'un ambient impregnat per l'afany de negocis. D'alguna manera, el títol d'aquella novel·la s'ha utilitzat a bastament per designar el període 1876-1886 de l'activitat industrial i mercantil de Catalunya, durant el qual es van crear nombroses societats i empreses dedicades a tot tipus d'activitats, entre les quals hi havia vint-i-set entitats bancàries.

L'any 1901, tot just entrant el segle, els bancs barcelonins en forma d'associacionisme eren els següents:

- Banco Hispano Colonial
- Banc de Barcelona
- Banc de Préstecs i Descomptes
- Crèdit Mercantil
- Banc Agrícola Català
- Catalana General de Crèdit

Hi havia, també, tot un seguit de banquers, empresaris individuals, que feien de corresponsals i es dedicaven també a operacions sobre valors i més tard, durant la guerra europea, a l'especulació sobre divises.

De bancs en forma de societat anònima, que són els que més projecció tenien, n'hi havia també fora de Barcelona:

- Banc de Reus de Préstecs i Descomptes (fundat el 1874)
- Banc de Sabadell (fundat el 1881)
- Banc de Tortosa (fundat el 1881)
- Banc de Terrassa (fundat el 1881)
- Banc de Vilanova (fundat el 1881)
- Banc de Valls (fundat el 1881)

En una segona tongada de "febre" financera sorgiren nous bancs en forma de societat anònima:

- Banc de l'Empordà (fundat el 1914)
- Banc de Palafrugell (fundat el 1919)
- Banc de Granollers (fundat el 1919)
- Banc del Penedès (fundat el 1921)
- Banc de Badalona (fundat el 1921)

Mentrestant, de banquers individuals que hem anomenat corresponsals i de banca no anònima, n'hi havia pràcticament a totes les poblacions catalanes d'importància mitjana, alguns dels quals -vint-i-quatre concretament- creen el 1908 l'Associació de Banquers de Barcelona, de caràcter civil, la qual tindrà per objecte defensar els interessos comuns al davant de l'Administració i els altres bancs (SA). Aquesta Associació serà seguida més tard per l'Asociación de la Banca Española del Centro de España i per l'Asociación de Bancos y Banqueros del Norte de España.

L'Associació barcelonina l'any 1910 va crear el Sindicat de l'Associació de Banquers de Barcelona, de caràcter mercantil, que l'any següent va donar entrada als bancs SA.

Cal recordar que l'anomenat *Statu Quo* bancari, que es prolonga a la «Ley de Bases de Ordenación del Crédito y de la Banca» de 1962, no admet l'establiment de les noves oficines bancàries ni la creació de nous bancs. En aquestes circumstàncies, les absorcions i les fusions són l'únic camí que tenen els bancs establerts per incrementar les seves xarxes comercials i per potenciar de manera significativa les seves quotes de mercat.

Dins del procés de concentració bancària a Catalunya, només hi ha absorcions. Abans de l'any 1921, aquesta política la porten a terme a Catalunya dos bancs principalment: el Banco Hispano Americano i el Banc de Terrassa.

En el període que va de 1922 a 1936, el Banco Hispano Americano es continua mostrant molt actiu en aquest procés, al qual també s'incorpora amb força el Banc de Catalunya.

Després de la Guerra Civil desapareixen un gran nombre de bancs petits i mitjans. És un fenomen que afecta tot l'Estat espanyol. Pel que fa a l'absorció dels bancs catalans, el Banc Comercial de Barcelona i el Banco Zaragozano en són protagonistes destacats, juntament amb el Banco Español de Crédito, el Central i l'Hispano Americano. Són els anys de llançament de la gran banca espanyola que així aprofita les especials condicions de la postguerra (1942-1946).

Per donar una idea de l'evolució quantitativa de la banca a Catalunya, direm que en el període de la primera ordenació bancària (1921-1936) s'adhereixen al Consejo Superior Bancario, creat llavors, quaranta-dos bancs catalans. Els bancs i banquers no inscrits, però que desenvolupen regularment les seves funcions, són més d'un centenar. Després de la Guerra, els bancs catalans adherits al Comitè Central de la Banca (1942-1946) són trenta-dos.

En el període que inclou la segona ordenació bancària (1946-1962) n'hi ha trenta-set d'inscrites.

Amb la nova ordenació bancària de 1962 (on sorgeix la nova figura del banc industrial o de negocis), el 1972, deu anys després, hi ha divuit bancs domiciliats a Catalunya. Els relacionem ara que parlem d'una època pròxima:

Bancs comercials:

- Banc Comercial Transatlàntic
- Banc Atlàntic
- Banca Catalana
- Banc Riba i Garcia
- Banc de Sabadell
- Banc de la Propietat i Comerç
- Banc de Valls
- Banc Condal
- Banc Mercantil de Tarragona
- Banc Mercantil de Manresa
- Sindicat de Banquers de Barcelona
- Banc Garriga-Nogués
- Banca Carrera
- Banca Mas Sardà
- Banc Jover

Bancs industrials:

- Unió Industrial Bancària
- Banco Catalán de Desarrollo
- Banc Industrial de Catalunya

Les Caixes, d'altra banda, són tota una altra història, no tan trasbalsada, ben segur, per raó dels seus propis orígens i objectius. Les Caixes van néixer a Espanya a la primera meitat del segle XIX amb objectius altruistes i desinteressats, com els que ja tenien els Monts de Pietat, i no pas com els Bancs que cerquen, des dels seus inicis, l'obtenció de guanys per als seus accionistes.

En l'evolució històrica de les Caixes cal distingir quatre etapes:

- 1) Etapa de creació que s'inicia l'any 1834 amb la Caixa de Jerez.
- 2) Etapa de consolidació, que es pot situar entre el 1924 i el 1934. Un Reial Decret del 9 d'abril de 1926 va regular el seu funcionament transferint les competències administratives sobre les Caixes al Ministeri de Treball, Comerç i Indústria i creant el Registre i Inspecció de les Entitats d'Estalvi, Capitalització i similars.
- 3) Etapa d'expansió, que arriba fins a la incorporació d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea. Les funcions de l'Administració Pública sobre les Caixes es transfereixen al Ministeri d'Hisenda. La Llei de Bases del 14 d'abril de 1962 reorganitza les Caixes i recomana la intensificació de la seva activitat perquè puguin desenvolupar la seva obra benèfico-social. Se les vincula per primera vegada, en una declaració de principis, al finançament de les empreses petites i mitjanes i als estalviadors modestos perquè puguin accedir a la propietat dels seus habitatges.
- 4) Etapa de concentració i d'adaptació al mercat únic que conviu amb un intens debat sobre la naturalesa jurídica i els objectius de les Caixes, del qual poden sorgir variacions significatives respecte a la situació actual.

I amb això arribem a l'última part de les anunciades al principi: la situació actual de Bancs i Caixes de Catalunya.

Començarem per les Caixes. A Catalunya, actualment, n'hi ha deu de les cinquanta que hi ha a tot l'Estat: un 20%. Són les següents:

1. Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona
2. Caixa d'Estalvis de Catalunya
3. Caixa d'Estalvis del Penedès
4. Caixa d'Estalvis de Sabadell
5. Caixa d'Estalvis Provincial de Tarragona
6. Caixa d'Estalvis de Terrassa
7. Caixa d'Estalvis Provincial de Girona
8. Caixa d'Estalvis Laietana
9. Caixa d'Estalvis de Manresa
10. Caixa d'Estalvis Comarcal de Manlleu

Les deu Caixes catalanes sumen més de nou bilions de recursos de clients (9,576 bilions, a 31.7.95) sobre el total espanyol que és de 29,791 bilions. Un 32,1%. La capdavantera dels rànquings, tant a Catalunya com a tot Espanya, és «La Caixa» que, cal recordar-ho, és el resultat de la fusió més gran entre entitats d'estalvi, la «Caixa de Pensions per a la Velleja i d'Estalvis» i la «Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona». Els recursos de clients de l'entitat resultant de la fusió sumen 6,082 bilions, més d'un 20 % del total espanyol.

En l'Annex 3 trobaran les caixes catalanes ordenades per recursos aliens i inversió creditícia. I en l'Annex 4 hi trobaran ordenats per rànquing de dipòsits (recursos de clients en milions de pessetes) al 31 de juliol de 1995; els setze Bancs que hi ha registrats amb seu a Catalunya.

	Caixes d'Estalvi	Recursos Aliens	Inversió Creditícia
1	La Caixa	6.082.201'--	3.059.094'--
2	Catalunya	1.558.571'--	980.532'--
3	Penedès	432.739'--	290.710'--
4	Provincial Tarragona	316.607'--	160.988'--
5	Sabadell	309.718'--	192.509'--
6	Terrassa	242.009'--	155.585'--
7	Girona	203.842'--	102.201'--
8	Laietana	181.812'--	95.268'--
9	Manresa	159.618'--	83.333'--
10	Comarcal de Manlleu	88.998'--	47.391'--

Font: AEB

(milions de pessetes)

	Bancs	Recursos Aliens	Inversió Creditícia
1	Banc Sabadell	1.023.348'--	591.929'--
2	Banco Atlántico	747.378'--	392.498'--
3	Banca Catalana	571.498'--	507.140'--
4	Banca Jover	114.218'--	94.674'--
5	Sindicato de Banqueros de Barcelona	96.091'--	88.721'--
6	Banco de la Pequeña y la Mediana Empresa	75.577'--	24.695'--
7	Caixa Bank	62.863'--	30.609'--
8	Banco de Europa	43.205'--	17.305'--
9	Sabadell MultiBanca	38.854'--	8.167'--
10	Banco de Finanzas e Inversiones	20.665'--	6.013'--
11	Mercantil de Tarragona	8.777'--	9.159'--
12	Banco de Barcelona	4.596'--	23'--
13	Euro Banco del Principat	2.997'--	4.105'--
14	Privat Bank	1.567'--	3.008'--
15	Banco industrial de Cataluña	352'--	591'--
16	Banca Barcelonesa de Financiación	350'--	'--

Font: AEB

(milions de pessetes)

Tornem a repassar l'entorn, per situar, almenys a grans trets, el marc en el qual es mouen les finances i en particular les entitats financeres catalanes d'avui. En primer lloc, farem referència als canvis del marc legislatiu espanyol i a la instrumentació d'una política monetària activa, en l'entorn espanyol. I en segon lloc, com aquests dos aspectes, fonamentals i interrelacionats, canvien quan l'entorn que predomina és el comunitari. I més si ens situem en un marc de moneda única.

Pel que fa a l'entorn espanyol, hem parlat de tres etapes: postguerra-anys 60; dècada dels 60 i reformes iniciades a la dècada dels setanta; dècada dels 90 en la qual ja s'està condicionat per l'entorn comunitari, i en concret per l'evolució cap a l'UEM i la moneda única.

La dècada dels seixanta és un moment de contradiccions explicable per l'entorn polític que té com a únic camí per abordar els problemes, la via reglamentarista. Així, el desenvolupament econòmic i el creixement financer es troben amb unes regulacions clarament intervencionistes, encara que es volguessin basar en criteris suposadament més racionals. Així, es van:

- a) reforçar els circuits privilegiats de finançament.
- b) crear nous instruments per a la inversió a mig i llarg termini.

Per fer-los una idea, a final de la dècada dels seixanta més de la meitat dels recursos del sistema financer circulaven per canals reglamentàriament establerts. És a dir, eren finalistes i es travasaven cap a activitats i estructures empresarials que eren finançades "fora" de mercat, la qual cosa no fomentava ni la competència ni l'eficiència empresarial del conjunt del sistema i a més penalitzava aquells que actuaven en termes exclusius de mercat, que, en el cas de Catalunya, era la majoria del seu teixit empresarial.

Això, pel que fa referència al món empresarial no financer. Pel que fa al món financer i en particular al de la banca, l'anàlisi tècnica-econòmica i de control de l'essència del negoci (solvència, risc creditici, risc de tipus d'interès, ...) era suplantada pel rigid control del compliment dels requisits legals, ben allunyats per cert de l'essència de la gestió bancària.

D'altra banda, la no-llibertat de tipus d'interès feia que no hi hagués espai ni necessitat perquè es desenvolupessin els diferents instruments financers que necessitava el mercat i que s'estaven creant a altres països d'Europa. El negoci bancari no evoluciona i per tant la legislació tampoc propicia que hi hagi un avanç en els instruments financers al sevei de les empreses. Aquelles que ho fan, és malgrat l'entorn legal. Pensin que és un moment en el qual no existeix ni un mercat de diners mínimament organitzat. L'interbancari per exemple que vostès coneixen no existia com a tal. Ho feien els bancs entre ells a iniciativa pròpia per telèfon. L'interbancari es va començar a organitzar l'any 74 (juliol), molt lentament. I per exemple les tresoreries, tan famoses avui, de fet no existien com a tal unitat de gestió. L'activitat era rutinària i de fet més com a caixa centralitzada que com a gestió de tresoreria pròpiament dita.

En els anys vuitanta, ja amb un entorn polític diferent (Constitució, Estatut, Generalitat, Parlament de Catalunya) però també coincidint al principi amb una situació de recessió i amb una important crisi bancària (Annex 5), es posen les bases reals de la reforma del sistema financer.

Ja en els setanta s'havien unificat els coeficients obligatoris (caràcter més genèric), un tractament més igualat per caixes i bancs i la possibilitat d'expansió i llibertat en l'obertura d'oficines. Com ja hem dit és l'any 87, quan es consolida pròpiament la liberalització dels tipus d'interès.

CRISI BANCÀRIA

La crisi bancària viscuda a Espanya durant el període 77-85 es considera com la més gran i la més greu. Dels 110 bancs operant el 1977, 56 d'ells (9 catalans) representatius del 27% tant dels recursos propis de la banca com dels recursos aliens i el 27,64% del total de treballadors, van patir un procés de crisi.

La crisi bancària va afectar més que proporcionalment els bancs amb seu a Catalunya. Més del 68% dels recursos aliens de la banca catalana corresponien als bancs catalans en crisi (82).

Aquest fet s'explica, casos de mala gestió a part, per la importància de la indústria a Catalunya, en un moment de crisi industrial que va tenir molta responsabilitat en la crisi bancària.

BANCS DESAPAREGUTS

	1978 - 83	1984 - 89	1990 - 95
Absorbits/Fusionats	-Banco Coca -Banco Ibérico -Banc Mercantil de Manresa -Banco Rural y Mediterráneo -Nuevo Banco	-Bankuni3n -Banca Garriga Nogués -Banca Més Sarda -Banco de Financiación Indal.	-Banco de Progreso -Banco Crédito Canario -Banco de Jerez -Banco Meridional -Banco Popular Industrial -Banc Català de Crèdit
Donats de baixa	-Banco de Navarra -Banco del País	-Banc dels Pirineus	-Banco Finesor -Banco Saudi Español -Banco Inversión y Serv. Financieros

Font: Fons Garantia Dipòsits

Però, a més, hi ha un fet de caràcter estructural que afectarà el tipus d'activitat financera que es desenvoluparà a Espanya i en concret a Catalunya. De fet, a partir de mitjans dels setanta (en concret l'1973) s'inicia la instrumentació d'una política monetària activa per part del govern espanyol-Banc d'Espanya.

Això significa la configuració de l'interbancari com a mercat pròpiament dit. El paper cada cop més important dels tipus d'interès -preu del diner- com a variable clau en el control de la quantitat de diner de l'economia, d'una banda, en el marc de la política monetària. I, de l'altra, com a referència de mercat per la demanda i l'oferta als diferents terminis (inicialment a curt i amb el desenvolupament del mercat de Deute Públic -any 87- a altres terminis).

Es configuren un conjunt de mercats (AIAF renda fixa, any 91; Futurs i Opcions, any 90; Deute Públic amb Anotacions en Compte, any 87; Mercat de Valors, any 88; ...) tant organitzats com no, alguns no aliens a la pròpia profunditat que va agafant la renda fixa pública, a la creació de nous instruments financers (fons d'inversió, any 85; fons de pensions, any 88, 95; ...), a l'apertura als mercats internacionals.

Tot això fa que la complexitat dels mercats financers sigui més gran (no oblidem que el 86 ens incorporem a la CEE, el 89 al SME i el 90 s'estableix la lliure circulació de capitals, amb el que significa de globalització d'aquests mercats) i que apareguin noves activitats i noves preocupacions per les entitats financeres. L'avaluació de la situació present i futura de la seva tresoreria, la creació i anàlisi de les expectatives sobre els diferents tipus d'interès en els diferents mercats, una evolució en la consolidació a curt del paper de la política monetària de cada país i a llarg de la dinàmica pròpia dels mercats de capitals internacionals, l'aparició de nous riscos clarament aflorats en els anys 90, com és el de tipus d'interès, i l'evident necessitat d'ajustar les polítiques de crèdit i d'inversió a aquesta nova situació, serien algunes de significatives.

Hem vist el canvi per l'activitat/negoci de les entitats financeres ja existents, així com l'aparició de nous mercats. També comencen a aparèixer durant aquest període nous agents financers. I no em refereixo tan sols a l'entrada (Annex 6) en el mercat de la banca estrangera (1ª fase any 79), 2a. després de la 2a. directiva bancària, any 89), sinó als nous intermediaris financers (gestores de fons, societats instrumentals d'agents, societats de finançament, de crèdit hipotecari, de *leasing*, mediadors del mercat del diner, ...) que no són entitats de dipòsit. Formen part del sistema financer però és una nova competència pel sistema de caixes i bancs, malgrat que ells mateixos acaben essent els més actius en aquests nous mercats.

A més, les empreses que abans obtenien un finançament important a través dels circuits privilegiats van haver de substituir-ho per noves fórmules, apel·lant directament el mercat i el gran públic (bons com els elèctrics, pagarés d'empreses, emissions d'obligacions). I no només aquest tipus de gran empresa pública o semipública, sinó també el propi sector públic que de fet ha liderat aquesta apel·lació directa als particulars paral·lelament amb un creixement important dels volums de finançament públic, conseqüència de la pròpia quantia del dèficit.

Finalment, hem de tenir en compte els canvis derivats de l'evolució de la pròpia tecnologia, que ha afectat no tan sols la manera de fer els pagaments i d'operar (des de les targetes de crèdit i els caixers automàtics a la banca electrònica i telefònica), i per tant, als productes, serveis i canals de relació bancària sinó també als sistemes d'organització dels mercats, també als que existien, algun tan antic com les Borses, com a permetre l'aparició de nous, altrament difícilment existents. Aquesta pròpia evolució tecnològica que permet una altíssima velocitat de transmissió de la informació, dels coneixements i de les opinions/expectatives ha creat també nous riscos pel sistema financer.

A tots aquests canvis s'afegeixen ara les incerteses que significa la incidència sobre el sistema financer de la implantació de la moneda única i de la incorporació inicial o no en la UEM. Incertesa que afecta el conjunt de l'economia i del país, però, d'un modus especial el sector financer.

* * *

ENTRADA BANCA ESTRANGERA

* Reial Decret 23 juny 1978 sobre "regulación establecimiento Bancos extranjeros en España".

Any	Bancs oberts
1979	10
1980	8
1981	5
Total	23

* Reial decret 1144/88 del 30.09.88 sobre "Creación de Bancos Privados e Instalación en España de entidades de crédito Extranjeras".

Any	Bancs oberts
1989	2
1990	6
1991	5
1992	2
1993	5
1994	3
Total	23

* Llei 3/94 del 14 d'abril de 1994 Adaptació segona directiva

Per completar aquesta visió panoràmica, cal assenyalar que malgrat la importància econòmica de les magnituds financeres, dels recursos aliens (estalvi) i del crèdit (inversió), del conjunt de bancs que operen a Catalunya i fins i tot d'alguns que hi tenen seu social, una gran majoria formen part de grups, les entitats capçaleres dels quals són de fora de Catalunya.

És a dir, només tres són, en sentit estricte, bancs catalans independents: Banc Sabadell, Banc de la Petita i Mitjana Empresa i Banc de Finances i Inversions (Fibanc).

Sabadell MultiBanca pertany al Grup Banc Sabadell i Banc d'Europa, al Grup «La Caixa». L'únic grup bancari controlat per un banc català és el del Banc Sabadell, que ocupa el 6è lloc del rànquing dels grups bancaris de l'Estat espanyol, amb uns recursos de clients d'1,086 bilions de pessetes i una inversió creditícia de 732.261 milions. Són dades del 30 de juny últim.

Si tenim en compte que les mateixes xifres relatives al total del sector bancari espanyol són 35,9 i 28,8 bilions, respectivament, veiem que les seves quotes són del 3% en els recursos i el 2,5% en la inversió. Si fem els càlculs computant tots els bancs amb seu a Catalunya, segons la relació inclosa, els percentatges s'elevan al 7,8 i al 6,2, respectivament.

De totes maneres, les quotes de les caixes catalanes són en conjunt superiors a les de la banca que podria considerarse estrictament catalana. Recordar que les caixes tenen un pes més important a Catalunya que a la resta d'Espanya, en relació amb els respectius sistemes financers.

Catalunya respecte a la resta d'Espanya està més "bancaritzada", és a dir, té més nombre de sucursals de bancs i caixes. I pel que fa als dipòsits, Catalunya proporciona més del 21% dels dipòsits espanyols i del conjunt de recursos de clients, el 19%.

La inversió creditícia catalana, per la seva banda, significa el 15% del total espanyol, en moments de més atonia, i del 20% en la resta.

El nivell de renda per càpita i la importància de la indústria a Catalunya expliquen clarament el pes de les magnituds financeres a Catalunya. De fet, fins i tot, això s'ha reflectit en la localització de la banca estrangera, que presenta una certa especialització lligada al món industrial. Aquells bancs amb seu a la UE, més lligats a l'empresa, tenen una presència similar a Barcelona i a Madrid, mentre que la situació canvia per a la resta de bancs estrangers.

Dins del sector financer, les assegurances catalanes tenen un pes important, 20-25%, i, fins i tot, superior en termes relatius a la del sistema bancari català, al sistema espanyol. I en concret, tant les asseguradores com les gestores de fons de pensions són una mostra que les companyies catalanes han entrat més ràpidament en els nous mercats (Annex 7).

NOMBRE DE GESTORES D'IIC

Any	Espanya	Bancs	Catalunya	Bancs
1987	58*	18*	21*	3
1988	66*	18*	23*	3
1989	119	29	26	4
1990	124	33	27	4
1991	134	41	29	4
1992	143	45	28	4
1993	144	47	31	4
1994	136	46	31	4
30.6.95	137	47	31	4

Font: CNMV, * Revista *Ranking*.

Tot i tenint en compte que, com ha quedat indicat abans, dels Bancs amb seu a Catalunya, la majoria no es poden considerar, en sentit estricte, com a catalans, els percentatges sembla que contradiuen el poc pes específic que normalment s'atribueix a les entitats de crèdit catalanes dins del context de l'Estat espanyol.

Més aviat diríem que estan en línia amb les quotes que a Catalunya corresponen en altres aspectes de l'economia. En citem alguns a continuació:

% Catalunya / Espanya

Superfície	6,3
Població	15,6
PIB	19,8
Exportacions	27,1
Importacions	32,0
Crèdits	19,6
Dipòsits	21,4

Que cadascú en tregui les seves conclusions.

COMPORAMENT FINANCER DELS PARTICULARS I EMPRESES. CATALUNYA/ESPANYA

DADES REFERENTS A SETEMBRE 95

	TOTAL PARTICULARS		TOTAL EMPRESES		TOTAL % S/ESPANYA	
	TOTAL	CATALUNYA S/ESPANYA	TOTAL	CATALUNYA S/ESPANYA	TOTAL	% S/ESPANYA
DIPÓSITS+INTERMEDIACIÓ	42547	8610 20.23%	8058	2100	2100	26.06%
FIM I FIAMM	10233	2160 21.10%	1137	278	278	24.45%
PLA PENSIONS	916	207 22.60%	0	0	0	0.00%
TOTAL RECURSOS	53696	10978 20.44%	9195	2377	2377	25.85%
CRÈDIT	21474	2857 13.30%	21628	5548	5548	25.65%
CRÈDIT FINANCER+LEASING	516	85 16.47%	1648	351	351	21.30%
CRÈDIT S.C.H.	293	48 16.38%	389	97	97	24.93%
TOTAL CRÈDIT	22282	2991 13.42%	23665	5996	5996	25.33%

(*) Xifres en milers de milions

Font: Banc Espanya i el.laboració pròpia.

Documentació relativa a la sessió:
"Introducció a l'economia catalana"

Ponent: Francesc Cabana i Vancells

Referència biogràfica: Barcelona, 1934. Economista. Col.laborador en diversos mitjants de comunicació en temes d'economia. Ha publicat un total de 17 llibres, entre altres "Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la Revolució Industrial", 4 vol. (1991-94); "El que cal saber sobre l'economia catalana" (1989).

Estimular les empreses que van bé

FRANCESC CABANA I VANCELLS

Hi ha dos fets que preocupen tots els observadors de la marxa de l'economia catalana. El primer és el de les empreses que no van bé i que entren en un procés de crisi i possible liquidació, amb un personal amenaçat per l'atur. El segon està relacionat amb empreses que van bé i que es venen a multinacionals per una xifra important.

L'atenció dels mitjans de comunicació i dels polítics es concentra especialment en el primer fet. És lògic que sigui així, sobretot si es tracta de grans empreses, que són emblemàtiques del seu sector i amb una gran trajectòria al darrere. És el cas de la Seat o de La Seda de Barcelona, per posar dos exemples concrets. Els sindicats mobilitzen els obrers de les empreses, els polítics reben visites, trucades i pressions de tota mena i es busca una solució per als problemes originats, amb la subvenció i l'ajut públic en primer terme.

Quan una societat va bé i es ven a una multinacional, la notícia acostuma a ocupar unes poques línies dels diaris. Un parell de periodistes acostumen a lamentar el fet i a recordar el grau de dependència de l'economia catalana, com a conseqüència de la venda massiva de les seves empreses. Els sindicats no acostumen a dir res, mentre el canvi no afecti la plantilla. Els polítics tampoc, perquè ja tenen prou problemes per atendre, començant pels de la Seat i de La Seda de Barcelona —són dos exemples—, que estan instal·lats permanentment a la seva sala de visites.

Tot molt lògic, molt natural i molt humà. No hi ha cap dubte que la primera preocupació dels polítics és el benestar dels ciutadans. En el primer cas, hi ha uns llocs de treball amenaçats, mentre que en el segon només es tracta d'un canvi en la propietat, que no afecta el volum d'ocupació, ni la producció general.

Per altra part, s'han d'acceptar les lleis del mercat, i no hi ha cap polític que pugui evitar que es vengui una empresa. La llei del mercat crea una actitud fatalista. Què voleu que hi faci!

No obstant, si passem de l'anàlisi immediata i a curt termini a una visió general a uns anys vista, els resultats són preocupants i diferents. ¿Què és el que ha passat? Les empreses que anaven malament rarament se n'han sortit i han continuat anant malament. En tot cas han aconseguit ajornar la mort natural de l'empresa o la seva transformació en una altra que poca cosa té a veure amb la primera. Els llocs de treball que es volien conservar s'han acabat perdent. Això sí, s'ha aconseguit treure dramatisme a la pèrdua dels llocs de treball, gràcies a nombrosos i

generosos ajuts públics.

Les empreses venudes, convertides en filials d'una multinacional estrangera, depenen de l'estratègia dissenyada a Chicago, Tòquio, Frankfurt o Milà. Treballen allí on els convé, com els convé i fins on els convé. Aplicaran la seva pròpia tecnologia i no en crearan de nova.

El seu personal tendirà a créixer o a disminuir d'acord amb l'interès general de la societat. Tot molt lògic i natural també. La inversió estrangera pot ser bona i convenient, sobretot quan arriba.

Els polítics es poden adonar aleshores que és difícil, per no dir impossible, fer

una política econòmica pròpia, sobre un sedàs format sobretot per empreses estrangeres. Aquesta política només es pot dissenyar al voltant de les empreses que tenen a Catalunya el seu centre de decisió. Però resulta que la majoria de grans empreses s'han venut. Els seus propietaris estaven cansats, amb poques ganes de lluitar. Alguns s'han vist superats pels canvis tecnològics, que han convertit en obsolets els seus productes en un termini de pocs anys. Altres no volen conflictes laborals, ni embolics. Alguns no poden resistir a la temptació d'un bon feix de bitllets sobre la taula, que

Seat és una de les grans empreses amb problemes

assegura el futur de la família. A vegades, no hi ha relleu generacional. Tot també molt lògic i natural, en aplicació de les lleis del mercat. El govern de la Generalitat o el de l'Estat han manifestat, com a màxim, el seu disgust per la venda, però consideren que no podien fer-hi res.

La política a curt termini domina sobre el llarg termini. Els polítics, sempre tan lògics, busquen la rendibilitat immediata, que és la que llueix, la que permet dissoldre aquella manifestació que tenen al davant, la que talla la campanya de premsa. És fàcil d'entendre i de justificar. Però les solucions més lògiques no són sempre les més intel·ligents, si es mesura en termes d'eficiència.

Tinc consciència que els possibles estímuls que estic demanant pertanyen més a l'Administració central que a l'autonòmica. Sembla que l'actual ministre d'Indústria, a diferència dels seus antecessors en el càrrec, s'adona que no s'ha fet política industrial i que potser caldria fer-ne.

La mentalitat de Carlos Solchaga, com a ministre d'Hisenda, i la de Boyer tampoc van ser gens favorables a estimular alguns sectors econòmics i algunes empreses capdavanteres. És evident que només una política fiscal generosa amb empresaris amb ganes i amb iniciatives podria retornar les il·lusions i els projectes. La pessima relació de la banca amb la indústria del país —excloses les multinacionals, per tant— ha afegit llenya al foc. I no cal dir que mentre la primera pàgina del diari estigui ocupada pel darrer escàndol polític o econòmic, no hi haurà res a fer a nivell polític.

El poder econòmic de la Generalitat de Catalunya és mínim, però seria bo que els responsables dels seus departaments econòmics dediquessin, com a mínim, tant temps a les empreses que van bé com a les empreses que van malament, ja que només gràcies a les primeres es podrà assegurar el teixit econòmic català. I no m'estic referint només a les empreses industrials, sinó també a algunes del sector agrícola-ràpida, a les turístiques —fonamentals i molt disseminades— i a les d'alguns sectors de serveis. Si ho fan, ho han de fer amb consciència que els fruits de la seva actuació seran collits pels seus successors.

Catalunya és un país que depèn, quasi al 100 per cent, de l'esforç de la seva població. No ens han regalat mai res, sinó que més aviat hem hagut de nedar contra corrent. Si volem mantenir l'actual nivell hem de fer un esforç suplementari. I per això necessitem un cos social cohesionat, amb empreses pròpies que vagin bé. I que ara han d'esser estimulades.

La CMVM reclama una 'opa' per venda del 50% del Totta i Açores

Redacció LISBOA

La Comissió del Mercat de Valors Mobiliaris de Portugal (CMVM) sosté que no hi ha raons per dispensar d'una oferta pública d'adquisició (opa) en la compra de prop del 50% del Banc Totta i Açores per part del financer portuguès Antonio Champalimaud.

El 29 de desembre es va anunciar a Lisboa i Madrid que Banesto

seves participacions directes i indirectes al Banc Totta a través de societats portugueses controlades pel banc espanyol per valor de 956 milions de dòlars, uns 115.000 milions de pessetes.

El financer portuguès havia condicionat la compra a no haver de realitzar una opa sobre la resta de les accions. La llei del país estipula que l'oferta és perceptiva quan en una operació hi està implicat més del 20 per cent del

Per la seva banda, el president de la Comissió del Mercat de Valors Mobiliaris va declarar que "no s'han produït les condicions que permetin eximir de l'opa".

García-Castellón

D'altra banda, el jutge espanyol Manuel García-Castellón, que instrueix el cas Banesto, es traslladarà a Lisboa per estudiar les possibles comissions cobrades fruit de l'operació realitzada per l'antiga direcció per adquirir accions de l'entitat portuguesa. Cal recordar que l'equip encapçalat per Mario Conde va eludir la llei portuguesa que no autoritza els estrangers a tenir més del 25 per cent d'una entitat bancària del país, comprant accions a través d'empreses pantalla a nom de

BREUS

Segona jornada de vaga a Seat contra la regulació d'ocupació

El segon dia de vaga a Seat convocat pels sindicats contra la regulació d'ocupació no va registrar incidents. Tot i això, a les portes de les plantes de la Zona Franca i Martorell hi va haver piquets informatius. A la primera factoria hi van treballar un centenar d'operaris en feines de manteniment en compliment dels serveis mínims. Habitualment durant els caps de setmana hi treballen uns 500 operaris, que fan els muntatges finals de vehicles. [Redacció]

El xiling austríac entra demà al Sistema Monetari Europeu

La moneda austríaca, el xiling, entrarà demà dilluns al Sistema Monetari Europeu (SME), una setmana després de l'adhesió del país a la Unió Europea, el primer de gener. La decisió la van prendre dissabte els representants dels 15 països membres de la UE i els governadors dels bancs centrals reunits a Brussel·les, a la seu del comitè monetari europeu. Per primer cop els representants de l'institut monetari europeu, amb base a Frankfurt, han participat en les discussions. [France Presse]

Cal anar a buscar les bones notícies

FRANCESC CABRANA I VANCELLS

Cal anar a buscar les bones notícies. Sobre tot, quan estàs cansat de llegir-ne de dolentes: la devolució de la pesseira, l'alça de l'índex de preus al consum (IPC), el cost del diner més alt.

En general, pugem les coses que haurem de baixar i baixem les que hauríem de pujar. És el canvi de comentat desgracies econòmiques, crispacions polítiques i derrotes esportives. Però quan busquem les bones notícies, a vegades les trobem.

Aquesta setmana la bona notícia ha estat per a mi l'entrada d'Antoni Puig S.A. a Perfumeria Gal S.A., una quasi centenària empresa amb seu a Madrid. Després de veure com tant i tant empreses catalanes "que anaven bé" eren venudes a multinacionals ja era hora que una empresa del país demostrés la seva força i el seu esperit expansiu fent exactament el contrari.

Aquesta operació és l'anèdota, que em permet buscar la categoria. D'un fet concret, voldria treure'n un concepte general. D'una empresa catalana que va bé, voldria que en sortís una pila que també hi van. He dit sovint en aquestes pàgines que seria convenient que els nostres empresaris, i els nostres polítics, fessin més cas de les empreses que guanyen diners com a les empreses que perden.

Les empreses en crisi es mereixen la màxima atenció, especialment si creen desocupació. Els homes de govern hi dediquen moltes hores i molts diners. Però també seria bo que les empreses que funcionen i tenen beneficis rebessin una atenció, un ajut moral, un consell. Potser es reduiria més l'atur, donant aquestes empreses, que no pas fent un esforç heroic perquè una empresa comandada aïjornís mesos els seus acomiadaments.

El resultat d'aquesta recerca és una llista d'empreses catalanes, grans i mitjanes, que van bé o, dit d'una altra ma-

► Ciments: Ciments Molins, Uniland.
 ► Construccions mecàniques: Ros Rocca, Estampacions Sabadell.
 ► Editorials: Editorial Planeta.
 ► Hotels: Grup HUSA - Caspar.
 ► Indústria farmacèutica: Laboratoris del Dr. Esteve, Laboratoris Almirall, Ferrer Internacional, Prodesfarma, Urtach.
 ► Material elèctric: Soler i Palau, Emte.
 ► Maquinària: Frigicoll.
 ► Grans magatzems: Autoserveis Caprabó, Valvi, Bon Preu.
 ► Materials de construcció: Koca radiadors.
 ► Perfumeria: Antoni Puig, Myrurgia.
 ► Pell: Grup Colomer.
 ► Química: Indústries Títan, Erkima.
 ► Tèxtil: Filats i Tèxtils Puigneró, Manufactures Antoni Gassol, Tèxtil Santanderina, SATI.
 ► Siderúrgia: Companyia Espanyola de Laminació - Grup Rubirala.
 ► Paper: Miquel i Costas & Miquel.
 ► Altres: Grup Aigües de Barcelona, Indo.

En principi, i si no m'he equivocat, es tracta d'empreses amb capital català, de les quals són titulars principalment o majoritàriament persones que viuen i treballen a Catalunya. He deixat al marge totes les controlades per multinacionals i les empreses públiques. La majoria d'elles tenen una facturació que supera els 10.000 milions de pessetes.

La família Puig és una mostra de l'empenta actual de les empreses catalanes

La primera consideració que es pot fer és la seva diversificació. El sector tèxtil encara hi és representatiu, tot i que la seva esguera ha sortit als darrers anys. Però el que queda clar és que Catalunya encara té empreses ben situades en sectors ben diversos. I això és bo.

Distribució geogràfica

La segona consideració és que es tracta d'empreses força distribuïdes per la geografia catalana. Vull dir que n'hi ha moltes que no són barcelonines. Per visitar les seves instal·lacions hem d'anar a Girona, Mataró, Vic, Ripoll, Lleida, Filix, etc. Hi ha qui creu que hi ha més esperit d'iniciativa industrial a comarques que al cinturó barceloní.

El tercer punt és la seva internacionalització. Una bona part de les multinacionals tenen importants inversions a l'estranger i una part destacada de la seva producció és venuda fora de Catalunya i fora de l'Estat. És evident que això significa que són competitives.

Fa uns anys, la llista hauria estat molt més llarga, però potser també hauria inclòs empreses més dirigides cap al mercat interior i hauria hagut d'expresar els seus dubtes sobre la capacitat d'algunes d'elles de sobreviure en un mercat internacional difícilíssim. El capital català ha desaparegut d'alguns sectors fonamentals, com el de l'electrònica de consum, i s'ha reduït moltíssim en el de la química bàsica, per posar dos exemples.

A partir d'aquí ens hauríem de plantar. A Catalunya no li convé perdre més el control de les seves empreses. D'una altra manera correm el perill de convertir-nos en una dependència industrial.

Les empreses que queden són prova que encara hi ha un esquetet suficient per mantenir el que és la tradició econòmica catalana i una de les seves principals bases per assegurar el seu futur.

El verb plantar també té un altre significat en català. En el paràgraf anterior l'he utilitzat en el sentit d'aturar-se. Però plantar-se significa establir-se com a industrial, per compte propi. És una expressió que era corrent i que s'ha anat perdent. Potser perquè s'ha utilitzat poc, és a dir, no hi ha hagut molts empresaris joves que hagin decidit fer-ho, crear la seva pròpia indústria. I el futur de Catalunya passa molt per aquest personatge.

INSTALMOBEL

C/ Pere IV núm. 172

Business Week és una prestigiosa revista d'economia que es publica a Nova York. La seva edició internacional té un abast mundial i es troba a tot arreu. El darrer premi Nobel d'Economia hi escritu des d'abans de rebre aquest guardó, si es vol un exemple per valorar la seva importància. Una de les pàgines més interessants del setmanari és la que dedica al que en diu Projector sobre un país determinat. Fa tres setmanes la pàgina estava dedicada a Israel i al seu projecte de creació d'una zona de lliure comerç. Fa dues a Irlanda del Nord i al seu procés de pau. La setmana passada el Projector era sobre Espanya, i el tema, el parc temàtic de Vila-seca i Salou, un parc que pot aixecar tot Catalunya, com diu textualment.

L'interès dels americans és conseqüència de tres motius: el projecte és important, hi participa l'empresa americana Amheuser-Busch i el facés relatiu del parc d'Euro Disneyland, prop de París.

Disney -una gran empresa a nivell mundial-, a l'hora d'establir-se a Europa, va preferir París a Vila-seca i Salou. La que es propietària i gestora de grans parcs de Florida i Califòrnia va crear prop de París un complex turístic amb una grandiosa figura del general De Gaulle. El públic va respondre d'acord amb les previsions, però els ingressos no han estat al mateix nivell. Els promotors arribaren a dir que els turistes visitarien París després d'haver estat a Euro Disneyland, com a complement del que seria el seu primer objectiu. Els hotels construïts al voltant del parc per la mateixa empresa, força buits durant tot l'any, han estat un clar indicatiu que no era així: els turistes visitaven París i algun d'ells anava fins al parc, però sempre després de pujar a la Tour Eiffel i de passejarse per les vorres del Sena.

Activitats diverses

Anheuser Busch és alió que se'n diu un conglomerat, una empresa que té activitats ben diverses. Els seus fundadors eren alemanys, emigrats als Estats Units, que començaren a fabricar cervesa a Saint Louis. Controlen un gran grup d'empreses alimentàries -a Catalunya tenen Bimbo- i són els segons en el sector dels parcs temàtics d'atraccions, després de Disney. Els tenen Jorca Ulisses, ben coneguda dels barcelonins, al Sea World californià. Controlen el 20% de Port Aventura i foren els que aportaren els

L'oferta de Port Aventura

FRANCESC CARBANA I VANCHELLS

seus coneixements tècnics a l'inici del projecte, buscats per l'equip de Javier de la Rosa. Després, quan s'inicià el contacte entre Vila-seca i Salou, i quan De la Rosa començà a fer algunes, van decidir retirar-se. La Generalitat de Catalunya va aconseguir aturar-los, mentre buscava un altre soci solvent i del rami.

El principal accionista és ara el britànic Tussauds Group, el que té el famós Museu de la Cera a Londres. Integrat dintre d'un grup més important encara, el de Pearson, propietaris del Financial Times i The Economist, que són les millors publicacions econòmiques del món, segons el parer del que escriu.

Amb un 40% de Port Aventura són els responsables de la direcció i de l'administració.

Els catalans són presents en el capital a través de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, que hi té un 33%. FECSA, amb domicili a Barcelona, però controlada per l'empresa pública ENDBSA, té un

altre 7%. Tant la Caixa com FECSA presenten la participació perquè la Generalitat els va donar una empenya. És el que van dir els diaris. A hores d'ara, tant l'una com l'altra deuen estar tranquils: pel que fa a la seva inversió, ja que l'actiu no sembla estable i competent i l'empresa rendible.

Importància del projecte

La tercera raó de l'interès de Business Week -és que el projecte és important i mereix la pàgina. Els de Port Aventura no han caigut en l'error de crear unes grans infraestructures al voltant del parc, com van fer els d'Euro Disneyland. No cal construir nous hotels, ara per ara, en el que, segons la revista, és la molt competitiva costa catalana. Tant el parc pertencent com el de Vila-seca i Salou tenen la mateixa extensió, unes 120 hectàrees. No hi haurà el Mickey o el Donald, però les atraccions seran atracti-

ves, si em perdonen la redundància. S'esperen dos milions i mig de visitants aquest 1995 i que l'empresa guanyi diners abans de la fi de segle.

L'emplaçament tarragoní té l'avantatge d'un clima molt millor que el parisenç, unes comunicacions excel·lents i que és al centre d'una comarca amb bons serveis i una llarga tradició turística. Al seu abast hi ha els sis milions de catalans del Principat, els del País Valencià, i els aragonesos, al marge dels turistes europeus, que s'espera que siguin nombrosos.

El parc de Vila-seca i Salou interessa al turisme, que és encara una de les dues potes de l'economia catalana -l'altra és la indústria-. Dues coses li convenen per mantenir-se i per desenvolupar-se: una oferta més diversificada i un millor servei. El Port Aventura aportarà una nova oferta, ja no podem treure més profit de les platges del sol i de la sorra. Els responsables del turisme en el govern català fan esforços en aquest sentit, com els fan també a l'hora de procurar que es doni un millor servei. Però aquest queda fora de l'abast de Port Aventura, que és segur que el donarà, perquè s'ha de guanyar la clientela.

La Califòrnia europea

Algunes vegades s'ha dit que Catalunya podria ser la Califòrnia europea, una regió econòmica en la qual es combina indústria i turisme, en un marc geogràfic de gran bellesa paisatgística i de clima mediterrani, agradable per viure. Les comarques de Tarragona poden ser un bon resum del que estic dient, ja que tenen el primer polígon químic de l'estat, un port molt actiu i ara un parc temàtic, assumible al que és Disneyland o Sea World. És clar que els falta el Silicon Valley -la tecnologia punta en el sector dels components electrònics-, les empreses de biogenètica i els estudis de cinema de Hollywood. En compensació, els qui vagin a Port Aventura, a menjar a Cambrils o a visitar Tarragona, no han de temer el gran terratenent que estan esperant els californians.

Així com abans es deia "Reus, París i Londres" quan et demanaven els grans mercats mundials de la fruita seca, ara es parlarà de París o Vila-seca i Salou quan el tema sigui el dels grans parcs temàtics europeus. Port Aventura obrirà les portes d'aquí a poques setmanes. Bon vent i barca nova!

El parc temàtic de Salou i Vila-seca aportarà una nova oferta turística

INSTALMOBEL

ECONOMIA / SET DIES

¿Un departament de normalització financera?

FRANCESC CABANA I VANCELLS

La Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona és la primera caixa europea si tenim en compte els recursos de tercers que administra, segons les dades que facilita la mateixa Caixa en el seu darrer informe mensual. No ho és, ni de bon tros, si establim la classificació pels actius. Però, en tot cas, és una prova de la potència de la que és també la primera entitat financera catalana.

La notícia, positiva, m'ha impulsat a escriure un article una mica àcid sobre la capacitat financera dels catalans i, en particular, de la importància financera de Barcelona. Una cara -la notícia- acostuma a tenir la seva creu.

La Generalitat de Catalunya publica un anunci, de tant en tant, en el qual, sota l'enunciat *Barcelona, plaça financera*, fa una afirmació de la importància de la ciutat en aquest sector tan fonamental per a l'economia. L'Ajuntament de Barcelona publicà fa cinc anys un llibre amb el títol *Barcelona, Centre Financer Europeu*, prelude de la creació de l'Associació que porta aquest nom, integrat per moltes institucions -públiques i privades- i per totes les persones que tenen un pes financer a la capital catalana. Tant l'anunci, com el llibre i l'Associació estan carregats de bones intencions, però la realitat no confirma res del que diuen i del que es proposen.

Un centre financer es valora per la importància del seu mercat de capitals i aquest està totalment condicionat per l'existència d'agents financers actius i de grans empreses, allí domiciliades. Segons la legislació espanyola actual, la Borsa -el principal exponent d'aquest mercat de capitals-, està controlada per les entitats de crèdit, que són les titulars de les societats de valors i fan d'intermediàries de la quasi totalitat d'ordres de compra i venda de títols mobiliars.

Hi ha un fet que demostra a bastament la incapacitat catalana per convertir Barcelona en un centre financer, ja no dic europeu, sinó mitjà. Catalunya té tres entitats de crèdit amb cara i ulls: la Caixa de Pensions, la de Catalunya i el

Banc Sabadell. Les dues caixes, especialment, tenen una importància extraordinària. Però cap d'elles dues cotitza a Borsa, donada la seva naturalesa jurídica, no mercantil. Poden fer el mateix que els bancs, però no són anònims. El Banc Sabadell, que podria anar-hi, i que deu tenir 30 o 40.000 accionistes, es manté al marge de la cotització oficial de les

José Vilarsau

seves accions i s'oposa amb tota l'ànima a fer-ho. Els nombrosos intercanvis de títols es realitzen, com fa 100 anys, a la seva secretaria, fixant un canvi que quedaria segurament per sota del que establiria el mercat. Així, la societat manté el control del seu accionariat, molt repartit. La manca de confiança en el que és una institució central del sistema capitalista modern és esborronadora. Tenen, evidentment, moltes i bones raons i fins ara l'experiència els ha estat molt favorable.

La Caixa de Pensions encap-

çala el rànquing europeu de caixes d'estalvis pels seus recursos de tercers i, seguint aquest criteri, seria la primera institució financera espanyola. La Caixa de Catalunya és la que figura amb el número quinze en el rànquing europeu; amb un volum de recursos superior al del Banc Popular. El Banc de Sabadell és el primer banc espanyol després dels cinc grans grups -Santander-Banesto, Bilbao Biscaia, Central Hispano-americà, grup Argentària i Popular- i prop d'aquest darrer. ¿S'imaginen el moviment que podrien donar a la Borsa de Barcelona aquestes entitats, si hi cotitzessin? Seria com tenir un Banc Bilbao Biscaia i dos Bancs Populars domiciliats aquí.

Aquestes peculiaritats demostren que la normalització no ha arribat al sector financer. És que s'ha de crear un departament de normalització financera, adscrit a la conselleria d'Economia i Finances? Estic temptat de demanar-ho.

Ja tenim el de Normalització Lingüística. Catalunya és encara anormal en el camp de les finances, conseqüència de la història i del tracte anormal que hem rebut.

L'existència a Catalunya de milers de petites i mitjanes empreses i la inexistència de grans, de les que cotitzen a Borsa, és una altra mostra d'aquesta anormalitat. Si volen, poden parlar de singularitat, que és una expressió més inofensiva.

Un dels projectes de la Borsa de Barcelona, ben portada, i que fa el que pot, és el de crear un mercat propi per a les mitjanes empreses catalanes que vulguin créixer i desenvolupar-se. És un projecte ben intencionat, que ha de seguir endavant, però que fracassarà com han fracassat tots els projectes similars anteriors.

Si el Banc de Sabadell no està interessat a cotitzar a Borsa, ¿per què ho haurien de fer les empreses industrials o de serveis que destaquen en l'actiu mercat econòmic català? Tampoc elles estan normalitzades i totes són singulars, des del punt de vista de l'economia moderna. Són empreses que exporten, competitives, però que no volen sentir a parlar de Borsa.

Hi ha qui diu que els catalans som incapaçs de fer grans empreses. Sobretot, si es tracta d'empreses financeres. Si fos veritat seria com considerar que som una raça a part, amb una genètica pròpia. I això és una bestiesa. Hem creat un conjunt de deu caixes d'estalvis que fan molt goig i un banc mitjà, que també en fa, però que no vol anar a Borsa. Les grans empreses catalanes s'han fos: unes venudes, altres liquidades.

A FECSA, que dominava la borsa barcelonina fa tan sols vuit anys, li van donar una empenta des de la junta sindical de la Borsa de Madrid, que la va fer caure de genolls. Els que podrien convertir-se en grans empresaris catalans diuen que no tenen ganes d'emboïcar-se.

Aquesta és la paraula. ¿Emboïcar-se amb què o amb qui? Amb la política?, ¿amb els inspectors d'Hisenda?, ¿amb la burocràcia de l'Estat?

Decididament em declaro favorable a la creació d'un departament públic de normalització financera o a la d'una associació amb el mateix objectiu. Aquesta es podria constituir amb els mateixos elements que la que es proposa fer de Barcelona un centre financer europeu.

Podrien fer teràpia de grup i explicar les seves angoixes. El que no aconseguiran en cap cas és no parlar de política.

Els pescadors valoren l'intent d'acord del Marroc i la UE

Redacció
ALGESIRES

El portaveu de la plataforma pesquera d'Algesires (Cadix) va anunciar que dijous que ve es durà a terme una reunió dels màxims representants del sector pesquer espanyol per analitzar l'evolució de les converses que mantenen la UE i el Marroc per arribar a un acord de pesca definitiva.

En la pròxima trobada, que es produirà un cop anunciat que la sexta ronda de negociacions oficials entre la UE i el Marroc començarà el pròxim 11 d'agost, els representants de la flota espanyola sospesaran quines poden ser les conseqüències per al sector espanyol si es tira endavant un possible acord que establiria una reducció de captures de prop d'un 30 per cent respecte del límit que estava vigent fins al maig passat.

El portaveu de la plataforma pesquera, Miguel Alberto Diaz, va qualificar de "molt positiva i tranquil·litzadora" la convocatòria de la sexta ronda de converses. Tot i això, va expressar que "no per això s'acceptarà qualsevol tipus d'acord, per la qual cosa val més no fer volar coloms". Segons Diaz, ara hi ha un "clima idoni" perquè les converses puguin arribar a bons resultats.

En cas que les converses no fossin favorables per al sector espanyol, Diaz va manifestar que "de nou es convocarien diverses mobilitzacions de protesta", ates que "tot i les esperances generades per les noves notícies, cal ser molt cautelós", va afegir.

Així mateix Diaz va afirmar que la Unió Europea "ha jugat fort durant els últims dies pel que fa als acords bilaterals amb el Marroc". Cal recordar que dijous va tenir lloc a Ginebra una trobada entre la comissària europea de Pesca, Emma Bonino, i el ministre marroquí, Mustafa Sahel, en la qual es va consensuar una possible plataforma conjunta per encetar la ronda de converses.

A partir de 100.000 Ptes.

XIV. Emissió de
Cèdules Hipotecàries

8,16%
T.A.E.

Interès Variable a partir del 2n. any*
(el primer any 8%).

Abonaments semestralment.
Amortització als 5 anys.

CAIXA DE MANRESA

Hi ha un fullletó informatiu inscrit al registre de la Comissió Nacional del Mercado de Valores amb data 07-04-95, a disposició del públic a totes les nostres oficines.

*A partir del 31-10-95, data del llançament del període de subscrició.

JUSTÍCIA I PAU
CATALUNYA

Amb la teva aportació podem
dotar d'autonomia el Tercer Món

Ajut a Estudiants del Tercer Món
Ayuda a Estudiantes del Tercer Mundo

Secretaria: Blasco de Garay, 34 E - 08224 TERRASSA

Vull col·laborar:

- Adjunto taló a nom d'A.E.T.M.J.P.
- Vull col·laborar d'altres maneres.
- Desitjo rebre'n més informació.

Donatius: Caixa de Terrassa c/c 0000-0126096178

ECONOMIA, SET DIES

Inversió estrangera i a l'estranger

FRANCESC CABANA I VANCELLS

La revista del departament d'Economia i Finances de la Generalitat de Catalunya -Nota d'Economia- ha publicat un interessant estudi sobre la inversió estrangera el 1994, que continua els que dona cada any sobre aquest tema.

El seu primer paràgraf m'ha molestat. La culpa no és pas de la redactora -Anna Tarrach-, que mereix tots els meus respectes. La informació estadística que facilita prové del ministeri d'Economia i Hisenda espanyol, el qual la fa pública a través dels seus butlletins.

D'aquesta manera tan personalitzada, els catalans sabem com van les coses a casa nostra. L'Estatut d'Autonomia estableix en el seu article 12 que correspon a la Generalitat "la planificació de l'activitat econòmica a Catalunya"; però, 16 anys més tard, encara hem d'esperar que els organismes públics de l'Estat publiquin els seus quaderns d'informació per saber coses tan fonamentals com la inversió estrangera. O les hem de demanar educadament -si us plau-, com si es tractés del que fan els veïns.

La inversió exterior es manté en els darrers cinc anys en xifres força similars. El 1990 destaca sobre els altres, però va ser una qüestió cosmètica, en bona part, ja que aquell any es constituïren empreses holding, que integraven inversions ja fetes, i donaren una impressió falsa. La mitjana anual de la inversió és d'uns 550.000 milions de pessetes, que representen una tercera part de les que es fan al conjunt de l'Estat.

Els estrangers inverteixen al nostre país, pensant sempre a trobar-hi uns beneficis. Pensen en Espanya com a mercat o bé en una plataforma per vendre fora. Fa un temps, les empreses es diferenciaven molt clarament per aquest fet. Les químiques alemanyes, per exemple, inverteixen a Catalunya, que era la seva base industrial a l'Estat, i produeixen en relació a la demanda que rebien d'aquest mercat. Els japonesos, en canvi, van venir quan Espanya s'incorporà a la Comunitat Econòmica Europea i els seus productes anaven destinats a Europa, dintre d'una estratègia general de venda.

Actualment, ja no és així, amb l' excepció de les inversions que tenen un caràcter clarament local. Per exemple: la dels britànics i americans a Port Aventura. Les empreses estrangeres que tenen productes financers o industrials han globalitzat la seva estratègia a nivell mundial, una estratègia en la qual les fronteres d'Estat tenen una relativa importància. El Deutsche Bank té una central al Vallès, que controla l'activitat del banc al sud-oest europeu. Hi ha una empresa química britànica que coordina la seva producció al Baix Llobregat amb

la d'una altra fàbrica, a prop de Montpeller. Les plantes d'automòbils s'especialitzen en la construcció d'un model determinat, al marge del mercat on hi poden haver els compradors d'aquest model.

El 1991, les inversions procedents de la

de l'Estat, ja que els agrada estar a prop del poder. Allò que se'n diu, una mica barroerament, tocar així. Per altra part, m'agradaria saber la procedència real de les inversions, ja que és prou sabut que moltes vegades una multinacional americana, alemanya o japonesa fa oficial-

era vist com un evasor de capital i un perillós separatista. Si demanava per fer-ho a París, només com un evasor, però havia d'aguantar alguna broma en el ministeri, quan tramitava l'expedient, sobre l'encant de les nits parisienques. Que consti que no és broma, sinó fets ben concrets, que recordo. Des de fa uns anys, fins i tot s'estimulen les inversions a l'estranger, ja que són contrapartida de les que fan els altres a casa nostra: són una prova de la competitivitat de les empreses pròpies.

Hi ha Estats petits que sempre han venut més i han invertit més a fora que a casa. Els dos més clars, en aquest sentit, són Suïssa i Holanda. La Nestlé suïssa i la Philips holandesa, per posar dos exemples, o són multinacionals o no són res, perquè amb el mercat propi no en tenen ni per començar.

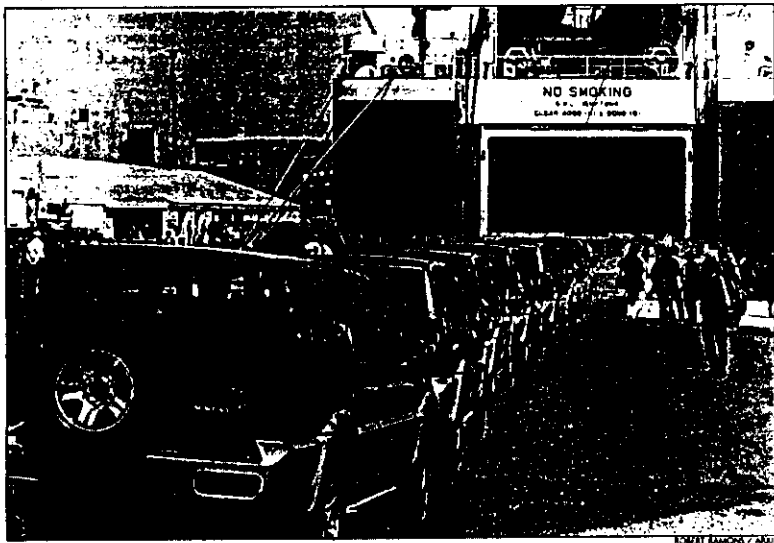
La revista *The Economist* ha publicat un quadre en el qual es veu la relació entre inversió estrangera i inversió a l'estranger d'una sèrie d'estats i la seva importància en relació al seu producte interior brut.

Poden sorprendre les enormes inversions a l'exterior de les empreses britàniques, que figuren en segon lloc, després de les dels Estats Units, en termes absoluts. Però és que la Gran Bretanya té moltes multinacionals i molt importants. Per als americans, en canvi, tant les entrades com les sortides de capital representen poca cosa, si tenim en compte el producte dels seus 50 Estats. Alguns encara no deuen haver vist un japonès en la seva vida, tot i que circulin amb cotxes d'aquella nacionalitat i tinguin televisors Sony, Sanyo o Matsushita.

L'Estat espanyol inverteix a fora la meitat del que rep en forma d'inversions estrangeres. És un percentatge que millora progressivament, ja que fa uns quants anys el percentatge devia ser mínim i representat pels magatzems dels exportadors de taronges valencians i no gaire cosa més.

Potser seria una bona idea que la redactora de l'article del departament d'Economia i Finances al qual em referia al començament vinculés entrades i sortides de capital a partir de l'any que ve.

Estem cada cop més en una economia globalitzada, de nivell mundial. Però hi continua havent països que estan a sobre i uns altres que estan a sota. Una no petita diferència.

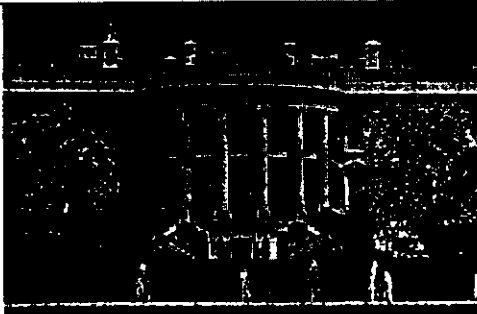
La japonesa Nissan és una de les multinacionals que exporten des de Catalunya

Comunitat Europea representaven el 32 per cent del total. Tres anys més tard -el 1994-, la seva importància s'ha més que duplicat, ja que suposen el 66 per cent. Aquest fet demostra que l'actual Unió Europea no és una idea, sinó una realitat ben concreta. Em sorprèn una mica la baixa inversió procedent dels Estats Units a Catalunya -només un 3,7 per cent del total-, tot i que tinc consciència que els americans sempre han tingut una tendència a instal·lar-se a la capital

ment una inversió a través d'una filial de les Illes Bahames o d'Holanda, i d'aquesta manera s'emmascara l'origen del capital.

Si fóssim un país del Tercer Món o mínimament desenvolupat, només parlariem d'inversió estrangera. És el que fem sota el franquisme, quan invertir fora era sempre un crim i un atemptat contra la sobirania de l'Estat. Un empresari que demanava autorització per establir una simple delegació a Perpinyà

**AQUESTA CASA
ÉS LA
SEGONA
LLAR
MÉS PROTEGIDA
DEL MÓN**

**LA PRIMERA
POT SER LA SEVA**

CONTRACTANT L'ASSEGURANÇA
MULTIRISCA DE LA LLAR

DE:

CAIXA DE MANRESA

**Amb la teva aportació podem
dotar d'autonomia el Tercer Món**

Ajut a Estudiants del Tercer Món
Ayuda a Estudiantes del Tercer Mundo

Secretaria: Blasco de Garay, 34 E - 08224 TERRASSA

Vull col·laborar:

- Adjunto taló a nom d'A.E.T.M.J.P.
- Vull col·laborar d'altres maneres.
- Desitjo rebre'n més informació.

Donatius: Caixa de Terrassa c/c 0000-0126096178

A l'estiu, espectacularment durant el mes d'agost, s'atura tot menys les guerres. Aquestes són les úniques que no fan vacances en l'hemisferi nord. Es, si més no, la impressió que es pot treure llegint la premsa: Bòsnia a primera pàgina, acompanyada de fets meteorològics -grans sequeres o grans riudes-, d'un parell de desastres internacionals i dels transcendents problemes que afecten a la Primera Divisió del futbol espanyol.

Pero la realitat no és aquesta exactament. Els que fan vacances tenen tendència a creure que tothom fa vacances, però no és ben bé així. Hi ha moltes coses que es mouen, que no arriben als milions de comunicació o no són ben recollides. Els que fan vacances són les institucions i una gran part dels comentaristes o col·laboradors. Algunes notícies queden en el congelador a l'espera del desglaç que suposa el setembre i el retorn a la normalitat. Una notícia que no té ressò públic no es noticia. Aquesta setmana recullo el que és un popurrí d'estiu, una barreja.

I parlem del sector turístic, perquè sembla que el juliol no va ser tan bo com s'esperava. L'agost, ja veurem. Hauria de quedar clar que el turisme tradicional -el de sol i platja- continua essent fonamental per a l'economia catalana, però aquest turisme toca sobre pel que fa al nombre de visitants. Catalunya ha tingut molta sort en els darrers anys. La devolució de la pesseia ha fet novament competitiva l'oïera, que la pesseia forta Sotchaga havia decapitat. El conflicte bèl·lic dels balcanis ha reduït a quasi zero -amb l'excepció de les platges estovenes- l'oferta croata, bòsnia i serbia. El fonamentalisme islàmic ha liquidat el turisme a Algèria i reduït el d'Egipte, tot i que aquest reviria.

Objectius del turisme català

El turisme català té plantejades des de fa anys la seva diversificació i la millora del seu servei. Es fan coses positives en un sentit i en l'altre, però encara hi ha moltes empreses catalanes del sector que creuen que els gossos es lliguen amb llonganisses. I no voldria que s'enfadaés ningú, però cal insistir que el servei no és prou bo, si parlem en termes generals. Els anys bons, en els quals els clients arribaven sols i acceptaven que els tractessin amb pocs miraments i preus alts, s'han acabat. Ara cal fer un esforç, només per

Un popurrí d'estiu

FRANCESC CABANA I VANCELLS

conservar aquestes turistes de sol i platja, mentre es treballa a favor del no tradicional. Per aventura, els camps de golf, els esports de risc -mínims- al Pallars, els viatges culturals i gastronòmics -no incompatibles- i tantes altres maneres de fer turisme són fomentades per la conselleria de Comerç i Turisme com a font de nous turistes i de nous ingressos. És el bon camí.

Catalunya ha d'oprar per augmentar les despeses per turista, més que per augmentar-ne el nombre total, que deu ser difícil de superar, si tenim en compte el nivell a què hem arribat. Una millora que passa per l'allargament de la temporada, fora dels dos mesos i mig de platja tradicionals. No cal passar-se el dia a l'aigua per passar-s'ho bé. Aquest podria ser un bon estímul publicitari.

Aquest mes hem rebut dues notícies sobre l'evolució de l'índex de preus i la dels aturats. Totes dues són bones. Però a l'índex de preus hi ha els aliments i el preu de la gasolina, que pugni i baixen com un ascensor. El més vinent serà segurament dolent per aquest costat, i en els dels aturats -que baixen-, hi ha l'escandalós que suposa que un Estat modern, com l'espanyol, mantingui dos índexs paral·lels, però absolutament diferents. No pot ser que segons l'EPA -enquesta de població activa- hi hagi prop d'un 23% d'aturats, mentre que segons l'IInem -Institut Nacional d'Ocupació- els inscrits com a talis siguin un 5% per sota.

Els responsables són organismes de l'Estat, ja que es tracta de competències no transferides a la Generalitat de Catalunya. Aquí tenim un 4% menys d'aturats que a la resta de l'Estat, però la divergència és la mateixa. Si té raó l'EPA estem en uns nivells d'atur del Tercer Món. Si té raó l'IInem, també són molt alts, però es poden entendre. Les revistes econòm-

ques internacionals accepten, en general, el primer, mentre que els polítics espanyols tenen tendència a donar el segon, si són del govern, i el primer, si són de l'oposició. Aquesta situació hauria de fer caure la cara de vergonya, però el govern té altres problemes més greus per resoldre.

Vacances dels jutges

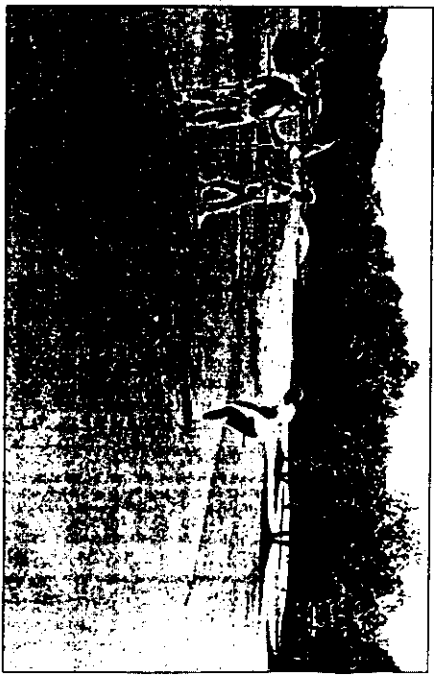
La sala de vacances del Tribunal Suprem no farà vacances i ha de resoldre durant aquest mes d'agost, si l'acta del jutge Garçon -quin personatge-, que implica fins i tot el president del govern i l'aler dels Gal, obliga a la convocació d'eleccions generals legislatives aquesta tardor o les retarda uns mesos. La decisió dels jutges, ha estat considerada heroica -per alguns mitjans de comunicació, però a mi em fa pena pensar que els jutges pares de la patria s'ho van haver de pensar, abans de posposar les seves vacances. La situació politicojudicial espanyola és

de saïnet, o extrera d'un esperpent de Valle-Inclán. A Espanya, la frontera entre comèdia i tragèdia és, sovint, mínima.

En un diari econòmic madrieny he trobat una perla. Cinco Días és serós i ha començat a publicar unes Històries de èxito força atractives. Es tracta d'explicar la vida i mirades d'algunes empreses de l'Estat, amb història llarga o curta, però que van endavant. Una d'elles ha estat dedicada a l'empresari creador de la revista *Hola*, Antonio Sánchez Gómez, un malagueny instal·lat a Barcelona el 1942.

El redactor explica el llançament de la revista el 1944, i com el 1960 el propietari va decidir portar el negoci a Madrid. Així, diu l'article -i cito textualment-, "es convertien en una revista nacional i es treien l'etiqueta de catalana". M'ha emocionat aquesta referència, que no respon a cap mala intenció, sinó a un fet que és lògic i natural per al qui ho escriu. ¿S'imaginen el pes que es va treure de sobre Antonio Sánchez en no haver de donar més explicacions sobre la catalanitat de la revista? L'etiqueta de catalana hauria de tenir una valoració comptable negativa, a efectes fiscals, segons es desprèn de l'interior afirmació.

No es preocupin massa, en tot cas, l'economia es mou bé. Queda força al marge del que passa en el terreny polític, tot i que a mi em fa una sensació estantissa, poc fresca. Però la Borsa puja i marxa els màxims de l'any. I això és el que compta i no l'opinió d'un comentarista, que no acostuma a endevinar que ha de passar a curt termini.

Uns jugadors en un camp de golf català

ECONOMIA / SET DIES

El trencaclosques de l'ocupació

FRANCESC CABRANA I VANCELLS

Les empreses van bastant bé però no es creen llocs de treball. Aquest podria ser un resum sense matissos de la situació actual de l'economia de Catalunya, a Europa i als països desenvolupats. Sense matissos, repetixo, perquè hi ha empreses que van malament i es creen alguns llocs de treball. Però per primera vegada en molts anys es té consciència que el problema de l'atur no es resol amb unes xifres econòmiques i mentrestant, a nivell interior, el consum està aturat.

Des que ha començat a ser veritat que hi ha un sol mercat que és el món, la competència entre les grans multinacionals s'ha incrementat enormement. La batalla de la competència es guanya millorant la productivitat, és a dir, produint el mateix amb costos més baixos. Traduint a la realitat, estem dient que les empreses fan més cotxes, més neveres, més televisors, més de tot, amb menys personal. Gràcies a això, moltes fan beneficis, però no s'evita que es mantingui el nombre d'aturats o que només es redueixi mínimament.

Tots els països desenvolupats, començant pels Estats Units i acabant amb Espanya, tenen creixements alts del seu producte interior brut, fan previsions optimistes per a l'any vinent, però mantenen establa una xifra alta d'atur, que oscil·la entre el 5,6% de la població activa als Estats Units i el 22,7% a l'Estat espanyol. El consum està estancat, sobretot en els països amb més aturats, perquè una població que no té feina és lògic que no compri. En els països més rics, en tot cas, la demanda interior d'articles de consum augmenta molt lentament, i és també lògic que ho faci així, ja que la població té cobertes les seves necessitats vitals i les no tan vitals, com són els cotxes.

Hi ha alguns països que tenen un índex d'atur molt baix, com el Japó i Suïssa. Però aquests ho aconsegueixen tancant les fronteres amb cadenas i doble volta de clau, implicant l'entrada d'immigrants. El Japó es dedica a exportar tots els cotxes o filipins que entren il·legalment, mentre que Suïssa es defensa amb les seves muntanyes i una política fronterera molt eficaç.

Al sector agrícola li sobren braços a tot arreu o no en necessita més, en el millor dels casos. La indústria o busca treballadors amb contracte temporal per apro- fitar una conjuntura bona o busca per-

sonal molt qualificat i amb una especialització. El mateix es podria dir del sector serveis.

L'afirmació anterior és vàlida per a totes les professions. Fins i tot per als economistes. Un exemple el trobo a les pàgines de *The Economist*, on es fan ofertes de treball. Es busca un director per a una fàbrica de peces d'automòbils a Shiyun, província de Hubei, Xina; cal parlar anglès i xinès; mandarí. Una empresa financera de Kuala Lumpur (Malàisia) necessita un director comercial. Cal un economista amb ciutadania americana i amb experiència per treballar a l'Àrab Saudita. Una empresa canadenca ofereix un contracte de dos anys per anar a dirigir un projecte de desenvolupament a Accra (Ghana), un càrrec per al qual es requereix un coneixement previ de l'Àfrica occidental.

Fa anys que fal·lejo aquestes ofertes de treball, com a curiositat. Abans encara en trobava algunes en què podia encairar, jo o una persona amb un estudi i unes qualificacions relativament normals. Ara, em barren el pas: ni pardo mandarí, ni tunc passaport dels Estats Units, ni coneixement de l'Àfrica occidental. Finalment, trobo una demanda d'un economista per a Amèrica Llatina, amb base a Londres. Sembla que hi encalço, perquè coneix el tema i parlo castellà. Però aquí em falta l'exigència d'uns coneixements informàtics alts.

Només hi ha dues solucions a aquest trencaclosques. Una és anar tirant. Vol dir procurar mantenir el creixement del producte interior brut —que ja és molt— i confiar que es manifesti, com als Estats Units, una demanda modesta de nous llocs de treball. Aplicar a casa nostra, vol dir anys per aconseguir rebaltar a xifres acceptables la taxa d'atur i donar llum verda perquè l'Estat segueixi finançant els aturats i allargant tantes i tantes situacions insostenibles, a base de subvencions. El perill enorme que es corre

és que aquesta darrera condició només s'aconsegueix fabricant bil·lets de banc i incrementant el dèficit públic, amb una amenaça de fallida a la cantonada o d'inflació galopant.

La segona solució és la bona. Econòmicament, i fins i tot humanament, consisteix a aconseguir que una nova demanda arribi amb força, procedint del món no desenvolupat, és a dir Rússia i els països de l'est europeu, l'Índia, el món àrab, Amèrica Llatina i Àfrica. Aquesta demanda arrelarà unes poblacions, actualment templatades per l'emigració a la recerca de condicions de vida més precàries. Si hi ha una demanda interior, es crearà una oferta de productes bàsics, atesa per la pròpia població. La que pot correspondre a productes

mes sofisticats i que enguany hauran de tenir esvoldiments socials importants a penes van el nostre.

Els trobem, per tant, que la solució internacional és una exigència del nostre propi egoisme. Si volem viure millor, necessitem que els nostres veïns més pobres millorin el seu nivell de vida. Hi ha Estats que ho han entès, com és el cas d'Alemanya i la seva política d'inversió a l'est d'Europa. El tractat de lliure comerç dels Estats Units i el Canadà amb Mèxic —NAFTA— està en la mateixa línia. El Japó necessita com el pa que menja que el sud d'Àsia es converteixi en un mercat de consum dels seus productes. Per primera vegada, els països de l'Àfrica negra tenen un mirall en què mirarse i seguir, que és la República Sud-africana de Nelson Mandela. El món es mou en la bona direcció. Però ho fa tan lentament!

Catalunya no pot tancar les fronteres. Ha estat sempre un país de pas i de barreja de gent del nord i de gent del sud. La nostra responsabilitat més directa són els països mediterranis, com el Marroc, Algèria o Tunísia. Si els ajudem, ens ajudem a nosaltres mateixos. La seva gent es quedarà a casa i nosaltres tindrem més feina.

Un grup de treballadors d'una empresa catalana

A Catalunya o al Marroc?

FRANCESC CABANA I VANCELLS

Alguns empresaris busquen mà d'obra barata al Marroc

Alguns empresaris catalans s'han instal·lat al Marroc, aprofitant el baix nivell de sous d'aquest país. I altres ho han fet a Tunísia, per uns semblants. I el mateix passaria amb Algèria, si no fos que allí empaiten estrangers com si fossin conills. Les versions catalanes en aquests països del Magrib corresponen en la seva marxa al sector tèxtil o a l'agroalimentari. Al marge dels catalans, hi ha altres empresaris que fan el mateix. La cimera política i econòmica a Casablanca, aquesta darrera setmana, ha parlat molt d'inversions estrangeres i de desenvolupament econòmic dels països de la zona. Tot plegat, pot donar la impressió que les fàbriques se'n van de Catalunya o deixaran de venir-hi, agreujant el problema de l'atur. És clar que, si pensem així, potser no associem les instal·lacions industrials al Marroc amb els magribins que creuen l'estret de Gibraltar sobre quatre fustes o amb els que treballen al fàbrica pel sou mínim legal i que fan eines rebutjades pels autòctons, coentant pels aturats.

Fa quaranta anys, molts catalans van emigrar a Europa buscant una feina que aquí no trobaven o que no els donava prou compensacions. Tan sols en fa vint que vaig trobar a l'aeroport de Zuric, servint gasolina en una benzinera, un d'aquests emigrats, amic meu, que m'explicava amb satisfacció que el seu fill gran estudiava arquitectura, gràcies al seu permís de residència. A casa nostra no hauria tingut possibilitat de donar-li una carrera universitària. Ara, una bona part d'aquests emigrats ha tornat a casa, però els fills s'hi han quedat, ja que estan arrelats allí, on van créixer i es van educar.

Les inversions i les instal·lacions industrials es proposen arrelar la població a casa seva, fer innecessària l'emigració. El qui marxa ho fa forçat per les circumstàncies, a contracor, gairebé sempre motivat per raons econòmiques.

Què fan en aquestes fàbriques al Marroc? En general, fan productes de poc valor afegit, que requereixen treball poc qualificat.

Un exemple pot ajudar a entendre-ho. A Catalunya ja fa anys que no s'hi construeixen ràdios. Tenim unes importants fàbriques del sector de l'electrònica de consum, que pertanyen sobretot a multinacionals japoneses, però aquestes companyies fan les ràdios a Taiwan, al

Pakistan o al Marroc, ja que el seu muntatge és senzill i no exigeix molta preparació. A Catalunya hi fabriquen televisors, vídeos i equips d'alta fidelitat. No hem notat la desaparició de les ràdios, tot i que Catalunya va ser la seu de la majoria de les empreses que en fabricaven, després de la guerra.

Per tant, no tenim de fer por que s'instal·lin al Marroc algunes fàbriques, si es dediquen a la producció de manufactures de poc valor afegit, sempre que a Catalunya en quedin d'altres, que facin productes que requereixin més productivitat i més coneixements. Pel que fa al tèxtil, per exemple, els Estats Units i Alemanya, uns països molt desenvolupats i amb un nivell de sous molt alt, són un exemple que és possible mantenir allí una indústria tèxtil competitiva.

Si els catalans hem de perdre la son i preocupar-nos és per un altre motiu. El defineix molt bé el professor de Harvard Andreu Mas-Colell, en un article a la *Revista Econòmica de Catalunya*, publicada pel

Collegi d'Economistes. Diu, textualment, que "avui dia ja no cal que les fàbriques estiguin tan integrades físicament, com ho estaven en el passat". El que és essencial és que el país tingui la seu de les empreses, el lloc on es prenen les decisions. Afirmar, també textualment, que "més val seus sense fàbriques, que fàbriques sense seu". No és cap descobriment, ja que fa temps que alguns ho estem dient, però s'agraeix quan una persona del seu prestigi ho afirma de manera rotunda.

Les inversions estrangeres estan molt bé, sempre que no arribin a liquidar les empreses pròpies. I Catalunya ha venut i continua venent les seves millors empreses. No és un cas isolat, ja que ara el govern espanyol s'adona que està passant el mateix a nivell d'Estat. Potser fora de Catalunya la situació encara és més greu, perquè aquí tenim un gran planter de petites i mitjanes empreses, mentre que a la resta de l'Estat només queden de propietat espanyola algunes

grans empreses tan poc sanejades com Renfe, Iberia o altres de futur discutible i el planter de les més petites és no hi més reduït.

Hi ha una relació directa entre banca i gran empresa a Catalunya: les poques grans empreses que queden pegen de la Caixa d'Estalvis i de Pensions de Barcelona: Gas Natural, SABA, Autopistes. El Banc de Sabadell no vol venir parlar de participacions industrials, perquè n'ha estat la maledicció dels bancs. La gran banca espanyola s'ha vist obligada a vendre les seves millors empreses, esportada per la crisi econòmica i per Don Mariano Rubio, quan era governador del Banc d'Espanya, mentre manté en cartera les dolentes, que no ha pogut vendre. El govern espanyol ha estat incapaç de tenir i projectar una política industrial pròpia. La dependència industrial de l'exterior és quasi absoluta.

La seu de les empreses és la que pren les decisions i mai en prendrà una que vagi contra els seus interessos nacionals. L'excessiva dependència d'empreses forasteres pot fer mal a Catalunya, si no compta amb algunes grans empreses pròpies, que tinguin la fàbrica al Marroc, a Vigo o a Buenos Aires, però que mantinguin aquí la seva seu, els seus serveis centrals i el seu laboratori de recerca. A la llarga, això és el que té més pes. Els llocs de treball perduts per les fàbriques seran substituïts per altres, corresponents a sous més alts i molt més qualificats que els primers.

Catalunya ha de tenir una especial preocupació pels països del Magrib. Hi ha qui diu que una de les seves responsabilitats serà fer de pont entre la Unió Europea i el nord d'Àfrica. La seva situació geogràfica ho justificaria, així com un nivell tecnològic mitjà, més entenedor per als magribins que el més sofisticat de l'Europa central.

Hi ha dos camins per defensar la indústria catalana. El primer és el de l'ensenyament, que les universitats catalanes formin bons tècnics. El segon és que s'ajudi les empreses que van bé perquè vagin encara millor. Fins ara els esforços polítics es dirigeixen sobretot a evitar tancaments, un fet lògic, però relativament poc productiu a la llarga. L'ajut al desenvolupament dels països magribins beneficia Catalunya. El que era Catalunya en relació a Suïssa fa 40 anys és el que pot ser el Marroc, ara, en relació a Catalunya.

Generalitat de Catalunya
Departament de Medi Ambient

Conferència:

El paper de l'educació ambiental i la recerca en la conservació de les deveses de Califòrnia.

Sr. Richard Standiford

10 de novembre de 1994 a les 18.00 hores.

Sala d'Actes del Departament de Medi Ambient
Av. Diagonal, 525, 08029 Barcelona

Podeu confirmar la vostra assistència a:

Direcció General de Promoció i Educació Ambiental
Sra. Raquel Dorado
Tel. 419 30 85
Fax 419 87 09

MARCS BARGALLO

MARCS - LÀMINES
MOTILURES
GRAVATS
PORTA FOTOS
MUNTATGES ESPECIALS

MUNTANER, 87
TELÈFON 484 14 82
FAX 484 14 82
08036 BARCELONA

Telèfon de l'Esperança
de Barcelona

414 48 48

Una veu amiga
les 24 hores del dia

GRANJA - CAFETERIA
EL NINOT

"DES DE L'ANY 1975 AL SEU SERVEI"
Casanova, 126 - Tel. 453 05 62 - 08036 BARCELONA

restaurant

cancosta reobre les portes amb una nova imatge i decoració per rebre clients i amics i oferir-los la seva tradicional cuina marinera.

Passeig Joan de Borbó, 70. Barceloneta. Reserves Tel. 221 59 03.
Horari de 12,30 a 16,00 i de 20,00 a 23,30. Diumenges nit tancat.

70 anys de tradició culinària

Documentació relativa a la sessió:
"Demografia. La població a Catalunya"

Ponent: **Anna Cabré i Pla**

Referència biogràfica: Barcelona, 1943. Catedràtica de Geografia del Departament de Geografia de la UAB. Directora del Centre d'Estudis Demogràfics. Diplomes d'Economia del Desenvolupament i Demografia per la Universitat de París. Llicenciada i Doctora de Geografia per la UAB.

CREIXEMENT DE LA POBLACIÓ I DETERIORAMENT DEL MEDI AMBIENT

Anna Cabré,
Centre d'Estudis Demogràfics, Bellaterra.

Ecologia i demografia són termes que estan sonant de forma discordant. La demografia, entesa com el nombre d'éssers humans i el seu ritme de creixement, sol enumerar-se entre els principals factors responsables, si no el primer, del deteriorament del medi ambient, de l'exhaustió de recursos poc o gens renovables i dels danys irreversibles produïts a la biosfera.

L'acusació té la seva lògica: essent l'home l'origen d'aquests processos, com més homes hi hagi i com més depressa n'augmenti el nombre, sembla que més greu serà el problema. D'aquí que la limitació del creixement demogràfic humà aparegui com una de les primeres mesures que es solen proposar des de les fileres de l'ecologia.

La disminució del creixement demogràfic mundial i la progressiva estabilització del nombre d'habitants del nostre món són actualment objectius indiscutibles de la comunitat internacional i això per una àmplia varietat de raons, entre les quals destaca la contradicció entre l'anomenada

"inversió econòmica", destinada a millorar els nivells de benestar de la població, i l'anomenada "inversió demogràfica", destinada simplement a mantenir aquests nivells per a un nombre creixent d'habitants. Sens dubte, aquesta problemàtica incideix directament en temes de medi ambient, a través de mecanismes que convé estudiar detalladament. No obstant això, situar la qüestió demogràfica com a eix del problema de la preservació planetària en aquests moments pot resultar no només improductiu i inoperant, sinó també notablement equivocat.

En primer lloc, i suposant que la reducció del creixement demogràfic fos el remei, seria de totes formes un remei massa lent davant la gravetat i la urgència dels grans problemes ecològics. El ritme de creixement de l'espècie humana exclou variacions sobtades, fora que es contemplin grans crisis de mortalitat o manipulacions autoritàries i massives de la fertilitat. Comparada amb la d'altres espècies animals, la reproducció humana és

lenta; maduració sexual tardana, fecunditat relativament baixa i vellesa elevada, confereixen als efectius poblacionals d'*homo sapiens sapiens* una inèrcia molt considerable que resulta augmentada en aguditzar-se aquests trets després del procés de "transició demogràfica". Pe això, fins i tot en el supòsit inversemblant que s'aconsegüís reduir immediatament la fecunditat mundial a nivells de substitució simple (de l'ordre de dos fills per parella) i mantenir aquest nivell en endavant, la població mundial continuaria creixent pels efectes de l'actual estructura per edats i pels de l'esperable millora de l'esperança de vida, durant un segle aproximadament, abans de l'estabilització en un nombre d'habitants que gairebé doblaria l'actual. Sembla doncs que el guariment del nostre planeta no pot esperar tant ni confiar en un factor tan inert.

S'esdevé, a més a més, i sort n'hi ha, que la relació concreta entre demografia i ecologia no està tan clarament establerta com podria semblar a primer cop d'ull. Les societats tradicionals del passat van oferir una gran riquesa d'exemples de diverses relacions entre població i medi ambient; en un bon nombre de casos, es van donar elevades densitats de població o períodes prolongats de creixement demogràfic sense que el medi ambient en resultés profundament malmès. En canvi, episodis de predació intensa i fins i tot d'extermini ecològic s'han donat i es continuen donant en llocs molt poc poblats, per iniciativa, gairebé sempre, de promotors exteriors i amb motivacions d'enriquiment ràpid més que de simple supervivència. Així, per donar un exemple antic, en una sola dècada, a partir del 1870, van sortir d'una determinada estació de tren de l'Oest americà els esquelets de 750.000 bisons amb destinació cap a fàbriques d'adobs de l'Est; en un sol districte i durant l'any 1972, es van caçar 300 ants i 1500 ossos.

Parlant en termes generals, es podria dir que cada societat en el seu medi i en el seu estadi de

Cada naixement en els països desenvolupats pressiona tant sobre els recursos com desenes de naixements en els països en desenvolupament.

desenvolupament, ha perseguit una adaptació entre demografia i recursos; en aquesta adaptació, convé no oblidar-ho, s'han modificat radicalment paisatges, s'han exhaurit determinats recursos i han desaparegut espècies locals i fins i tot globals; també s'han buscat solucions fora del propi àmbit, ja sigui des de posicions de dominació o de dependència. De fet, res del que passa ara no és totalment nou, només ho són la magnitud i la velocitat dels factors en joc: és l'eficàcia i la violència dels mitjans utilitzats en la destrucció de la naturalesa, la interconnexió entre economies i territoris, la divisió dels països en rics i pobres.

Aquest darrer factor és totalment decisiu. No es pot parlar del binomi població-recursos a nivell mundial quan hi ha diferències tan flagrants entre uns països i els altres. Els països avui dia desenvolupats van construir la seva economia industrial sense entrebancs de caràcter conservacionista i van poder exportar els seus freqüents excedents de població pràcticament sense limitacions, moltes vegades en suport d'empreses de caràcter colonial. No estan en les mateixes condicions els països que avui dia miren d'emprendre el camí del desenvolupament. La seva explosió demogràfica (que és també l'explosió demogràfica mundial), així com bona part de la degradació ambiental, són resultat d'un contacte amb els països desenvolupats establerts des de la dependència. Va baixar la mortalitat però no la fecunditat, ancorada en estratègies de supervivència que genera la misèria;

Sobrepoblació i mala qualitat de vida moltes vegades van unides.

Jovenut - vellesa: molt a aprendre, molt a ensenyar.

van disposar de prodigiosos mitjans tècnics per explotar la naturalesa, però mai no van tenir el control de la seva economia. Tampoc no els queda, o només de forma excepcional, el recurs compensatori de l'emigració cap als països rics, ja que entre els dos mons s'han interposat poderoses muralles legals i policials. En temps de lliure circulació de capitals i mercaderies, la prohibició *de facto* de la migració Sud-Nord s'ha convertit en un potent catalitzador de la diferència, diferència que, en els seus extrems, incideix amb força damunt de l'ecologia. Això és evident en el cas de l'excés de consum innecessari i fins i tot nociu, però ho és menys en el cas de la misèria extrema que, amb tot, empeny cap a una utilització desesperada i irracional dels recursos naturals.

La pressió sobre els recursos naturals és funció del consum global i aquest consum depèn del consum mitjà i del nombre d'habitants. Per tant, es pot alleugerir la pressió actuant damunt del creixement dels habitants o actuant damunt del creixement del consum. Si observem àmbits concrets, ens adonem que el factor demogràfic és important en els països poc desenvolupats, que tenen un consum reduït i generalment poc creixent, mentre que en els països desenvolupats es dona exactament el contrari. Essent tan dispars i tan divergents els nivells de consum *per capita* entre països rics i pobres, resulta doncs, paradoxalment, que cada un dels escassos naixements del Nord pressiona tant damunt dels recursos com decenes de naixements del Sud. Per això, una política demogràfica

amb finalitat ecològica hauria de pretendre també una reducció de la fecunditat en el Nord, cosa força difícil de proposar ja que aquests països han reduït ja la seva fecunditat per sota dels nivells de substitució de les generacions i no sembla que puguin arribar gaire més enllà per aquest camí.

El problema de la pressió humana sobre els recursos s'ha de pensar des de pressupòsits menys simplistes, és a dir, que no siguin només demogràfics. S'ha de donar suport, sens dubte, a la reducció del desmesurat increment poblacional d'alguns països en desenvolupament, alhora que cal aturar injustificades arrencades natalistes d'alguns països desenvolupats. S'ha de tendir cap a una major convergència econòmica entre països rics i països pobres, tot cooperant cap al desenvolupament, promovent els intercanvis sobre bases justes i també reclamant una raonable apertura de fronteres i l'admissió de fluxes migratoris controlats que, més que constituir un perill, constitueixen una garantia de trobada i d'anivellament que evita mals majors de cara al futur.

Finalment, s'ha de desenvolupar la consciència ecològica i traduir-la en coneixement concret, en polítiques d'actuació i, per damunt de tot, en una cultura universal d'amor i respecte pel nostre món i les seves criatures.

Les comunitats locals arrelades a la terra tenen cura dels seus recursos.

TENSIONS IMMINENTS EN ELS MERCATS MATRIMONIALS

NADAL, Jordi (dir.)

"El món cap on anem"

Vic: Eumo Editorial, 1994

Article d'Anna Cabré:

Tensions imminents en els mercats
matrimonials. pp. 35-56

El món cap on anem em sembla com el caní de Maclado: no existeix, l'anem fent tot amant-hi. L'enommar de la paraula, amb tot ni més ni menys que un món, fa que el nostre paper individual i fins i tot grupal en la seva construcció aparegui com a insignificant, infinitèsim, molt més difícil de concebre que la nostra col·laboració més o menys voluntària en el traçat de senders, reals o imaginaris.

En tractar d'entendre «el món» i la seva pròxima evolució, solen donar prioritat a factors que pertanyen a allò global (climatologia, ecologia, recursos) o bé a allò immaterial (ciència i tecnologia, ordenaments, valors). En tots dos casos, el paper de l'individu apareix com a molt secundari. No succeeix el mateix quan s'aborda l'avenir des d'un enfocament demogràfic. La demografia, que se situa en la cruïlla entre allò biològic i allò social, estudia les poblacions humanes i tracta de prevenir en el futur a partir d'una combinatòria de comportaments i trajectòries de base individual, posant de relleu, de vegades excessivament, el paper i fins i tot la responsabilitat de *tots els habitants i cadascun d'ells* com a agents primordials de la dinàmica de població. Només aquesta implicació generalitzada en uns fenòmens demogràfics que —cal dir-ho tot— discorren pels rails existencials bàsics de la sexualitat i la supervivència pot explicar, al meu entendre, la relativa popularitat d'una disciplina que, d'altra banda, bé es podria considerar àrida en els mètodes i limitada en els objectius.

El meu plantejament persegueix una doble finalitat: en primer lloc, atenció l'atenció creix una sèrie de canvis referents a la imperialitat que fins ara quasi no s'han pres en consideració en els exercicis de prospectiva demogràfica i social, tot i que es caracteritzen per tenir un elevat grau de previsibletat; en segon lloc, pretenc també mostrar que la perspectiva per part dels individus d'objectius elementals en la construcció de les seves biografies, com són aparellar-se i formar famílies, pot actuar, en determinades circumstàncies, com a motor d'unes transformacions que abasten molt més enllà del terreny pròpiament demogràfic en què s'originen.

Abans que res, començaré reaffirmant-me en el contingut del títol de la meua contribució, que podria ser desglossat en els següents quatre punts: a) que pot parlar-se de *mercat matrimonial*; b) que és plural, és a dir, que es tracta de *mercats*; c) que en aquestes mercats hi haurà tensions; d) que aquestes tensions són imminents. Tot seguir argumentaré, a partir de l'anàlisi concreta de dades estadístiques, que a Catalunya, si bé amb una panoràmica molt semblant a la situació general d'Espanya, les tensions seran probablement més agudes. Finalment, com a conclusió, exploraré algunes de les possibles, fins i tot probables, conseqüències del que he anunciat.

És raonable parlar de mercat matrimonial

Per experiència, puc afirmar que l'ús del concepte mercat matrimonial sol provocar si més no perplexitat, si no escandalitzat i irat rebuig. Sembla com si, en el nostre imaginari col·lectiu, un fenomen tan generalitzat com el matrimoni, que imposa el seu caràcter gairebé universal malgrat les limitacions i restriccions que diuen la cultura, la llei i la piràmide d'edats, depengés exclusivament de reaccions químiques sorgides arran d'encontres aleatoris ordenats per l'atzar o la predestinació. Poc importa que les dades estadístiques i la simple observació emprica demostrin que la gran majoria de les parelles legalment constituïdes corresponen a model socials predominants i reuneixen un home i una dona que, per les característiques d'edat, el nivell d'instrucció, l'extracció social, les característiques socio-econòmiques i altres variables, constitueixen opcions recíproques que podrien considerar-se, des d'una òptica racional, pròxims al que és òptim. Pocs són els casos que se'n desvien i la saviesa popular els detecta immediatament, ahora que emet els corresponents auguris negatius pel que fa al seu futur. La literatura especialitzada i la simple observació també ens diuen que un ajustament tan precís dels interessos dels dos membres de la parella no acostuma a aconseguir-se de cop i volta, sinó que és el resultat d'un procés d'experimentació per aproximacions successives en un medi

adequat, aquell que pot reunir simultàniament el major nombre de candidats o candidates de característiques apropiades. Evocar aquest medi és referir-se a alguna cosa semblant a un mercat, en què s'observen les disponibilitats i condicions, es compuren les informacions, es prenen les opcions i s'acorden les transaccions. No importa gaire que aquest mercat tingui una realitat física especialitzada (balls, festes i discoteques, alguns indrets d'estiuig familiar) que paraiti àmbits destinats a altres usos (escoles i universitats, llocs de treball), que s'expressi a través d'intermediaris professionals (agències, anuncis a la premsa) o afectonats (notaris, confessors, gurús, col·legues, amics i parents) o que es manifesti de maneres més subtils en àmbits difusos però igualment definits per marcadors demogràfics i socials (en viatges i activitats diverses, trobades «casuals» entre desconeguts).

El mercat matrimonial existeix, i podriem definir-lo com el lloc físic i simbòlic on es troben l'oferta i la demanda de parella socialment legitimada, un concepte, aquest darrer, que té distintes connotacions en el temps, l'espai i l'àmplia gamma de grups socials. Els equilibris que donen lloc a transaccions, el que podríem anomenar «preu», no es fixa evidentment en diners (cosa que constitueix el principal argument dels interlocutors refractaris al terme *mercat*), però sí que pot ser estudiat i descrit en termes d'aportacions personal respectives a diferents nivells: béns, estatus personal i social, expectatives de futur, compromisos, actituds i disposicions.

Un altre argument dels meus contradictors antimercat es basa en el fet que tant homes com dones serien ahora oferta i demanda, el qual constituiria, si més no, un mercat força particular. Si bé aquest punt mereix més consideració i estudi, crec que puc desencanyar-los en afirmar molt esquemàticament que, malgrat els progressos en l'emancipació femenina i a pesar de tots els canvis de rol que hi ha hagut i que possiblement encara hi haurà, el comportament dels dos sexes suggereix que, en termes exclusivament matrimonials, les dones s'han comportat i es comporten com a oferta i els homes ho fan com a demanda. Bona prova d'això és la incidència selectiva oposada que l'exclusió del mercat té en ambdós sexes: així, mentre la solteria definitiva i la vida sense parella afecten quasi universalment els homes en situació socio-econòmica més desfavorida (per insolvència), en el cas de les dones aquest fe-

nomen acostuma a donar-se en les categories de més alt nivell (per preu prohibitiu).

Aprofito, doncs, l'ocasió per suggerir que, en nom del coneixement sobre el comportament humà, base de qualsevol previsió sobre la seva evolució futura, s'aixequi el benintencionat «tabú» que neoromànics, ultralaministes, *fans* del lliure albir i públic en general mantenen sobre el fèril concepte de *mercat matrimonial*. Quan la utilitat de la línia de pensament denominada *family economics* ha estat ja reconeguda i guardada amb la concessió del Nobel d'Economia al seu més il·lustre representant, el professor Gary Becker, convindria treure el tema del molt acorrat camp de la teoria econòmica, on es troba actualment, per aclinatar-lo als terrenys més amplis i habituals de la sociologia, l'antropologia i la demografia.

El mercat matrimonial està segmentat

En teoria, en una societat com la nostra, hi ha un mercat matrimonial únic. Des del punt de vista legal, i amb l'únic requisit que la voluntat sigui recíproca, tots poden casar-se amb totes i a l'inrevés (excepte si hi ha un parentiu de primer grau) si es té la paciència suficient per esperar que els menors arribin a l'edat mínima legal i que els casats obtinguin el divorci dels seus actuals cònjuges. Així, en teoria, el mercat matrimonial admet actualment tothom qui estigui en disposició d'expressar una voluntat al respecte i la tradueixi en actes en un termini raonable, és a dir, el conjunt de la població no infantil. En la pràctica, la cosa no és tan simple. La propensió a actuar en aquest mercat és radicalment diferent segons concorrin diverses característiques individuals, entre les quals es podrien citar les d'edat i d'estat matrimonial actual com a més importants, si bé d'altres, més específiques, poden ser també molt explicatives. Per tot això es pot considerar que, en un moment determinat, el mercat matrimonial mou tan sols una part relativament minoritària dels agents potencials, mentre que la major part d'ells es mantenen de fet «fora del mercat». Els que sí que estan al mercat es re-

cluten principalment entre adults solters d'ambdós sexes, majoritàriament joves, que consideren la conveniència de contraure un primer matrimoni, d'una banda; i de l'altra, entre adults de totes les edats, desvinculats dels anteriors cònjuges per divorci o de fet, els que consideren la possibilitat d'una pròxima desvinculació, els qui ponderen la conveniència d'una segona o ulterior unió. Aquests dos grans grups, que tenen característiques i comportaments notablement diferents, podrien denominar-se, per facilitat, mercat primari i mercat secundari, malgrat que de vegades m'hi he referit, col·loquialment i per analogia, com a mercats de primera i segona mà.

La segmentació del mercat va, però, més enllà del que expliquen l'edat i l'estat matrimonial actual, seguint línies de fractura més o menys profundes al llarg de les divorsories geogràfiques i socials que existeixen en el si de cada societat. Nombroses vegades, aquesta segmentació social és molt més radical i insalvable que la demogràfica, en particular en els casos de societats de castes o segregades per motius d'ètnia o de religió.

No és el cas del nostre país, que es caracteritza per una gran homogeneïtat ètnica i d'adscripció religiosa, com també per una progressiva disminució de les distàncies reals, tant pel que fa al territorial com al social i cultural. Per aquesta raó, i també per deformació professional (ja que un demògraf o una demògrafa es podrien definir com algú que pensa, prioritàriament, en termes de sexe, edat i estat matrimonial), no entraré a detallar el que he anomenat *segmentació social* i que constitueix, evidentment, un tema apassionant. Convé, no obstant això, que no ens n'oblidem, ja que les alteracions en la citada segmentació poden ser un dels efectes més directes de les tensions que vindran i que afectaran tots els segments del mercat matrimonial, que bé podríem anomenar *mercats matrimonials*.

Hi haurà tensions

La rotunditat de l'anterior afirmació es fonamenta en el seu caràcter alament previsible, en particular pel que fa al mercat matrimonial pri-

mari. Efectivament, el que podríem anomenar evolució de la conjuntura és molt més fàcil de predir en el mercat matrimonial que, per exemple, en el laboral, terme que, en canvi, gaudeix de molta més acceptació. En el mercat matrimonial, els efectius en presència tenen una flexibilitat moltíssim menor que en el mercat de treball. En primer lloc perquè, en lloc de feines per un costat i treballadors per l'altre, que poden ajustar-se mitjançant mecanismes de creació i destrucció de feina i per variacions importants en la propensió a treballar, tractem amb efectius humans pels dos costats, és a dir, amb homes i dones pre-existents, perdurables i altament determinats per la biologia i la cultura a tancat una transacció almenys una vegada a la vida. En segon lloc, perquè els conceptes relatius a la nupcialitat són bastant més simples i rígids que els que es refereixen a l'activitat econòmica: legalment i, sens dubte, estadísticament, no hi ha matrimoni a temps parcial, plurimatimoni o desocupació matrimonial (que seria anàloga al cas de l'actiu sense ocupació, per declaració d'intencions).

Per tot això, l'ajustament de l'oferta i la demanda en el mercat matrimonial primari seria molt difícil, en règim de monogàmia, si la Natura no hagués dotat l'espècie humana d'uns efectius d'ambdós sexes normalment bastant equilibrats, especialment en les edats de nupcialitat. Efectivament, si bé en les poblacions amb prou volum estadístic neixen entre 103 i 108 nens per cada 100 nenes, la mortalitat dels nens sol ser superior a la de les dones en quasi totes les edats, per la qual cosa elles són majoritàries en els grups d'edat avançada; en absència de sobrenombrats o de sobremigracions extraordinàries, la igualació dels efectius dels dos sexes es produeix a edats que oscil·len, en les poblacions actuals, entre els 5 i els 40 anys, cosa que semblaria constituir un al·legat biològic en favor de la monogàmia.

En efecte, si la biologia permetés i justificava un equilibri constant entre l'oferta i la demanda, els *previs* romandrien més o menys constants i el ritme de les transaccions seria relativament uniforme. Davant una regularitat així, la gestió del mercat, l'ajustament de les ofertes i demandes específiques, podria fer-se segons mecanismes ben tipificats que assolirien fins i tot rang de tradició.

En la pràctica les coses es compliquen. Diversos factors que revisarem tot seguit pertorben l'equilibri teòric i generen déficits en un dels

dos sexes o, el que és el mateix, excedents en l'oposat. En aquest cas, variaria el *previs* i apareix la tensió.

Succeeix, en primer lloc, que l'equilibri dels efectius d'ambdós sexes pot veure's greument afectat per sobrenombrats excessives (és el cas de les pèrdues militars durant les guerres) o per migracions diferencials importants segons el sexe (al nostre país, sobremigració de dones en el sentit rural-urba, sobremigració d'homes en les migracions internacionals). Això pot contribuir a crear disparitats que s'evidencien en les piràmides d'edats corresponents a determinats moments o llocs. La influència d'aquests desequilibris en els mercats matrimonials ha estat citada repetidament i fins i tot estudiada en detall en alguns casos, com en el treball ja clàssic del mestre Louis Henry sobre les alteracions en la nupcialitat de les generacions franceses per raó de les enormes pèrdues militars que va causar la primera guerra mundial.

No s'acaben aquí les complicacions. El mercat secundari, al qual concorren les persones no solteres, no està legal ni socialment aïllat del mercat primari. Una boda pot, per exemple, unir un vidu amb una soltera, un solter amb una divorciada. En el passat, les epidèmies i altres mortaldats tenien com a efecte relançar la nupcialitat un cop havien passat, atès l'important nombre de vidus i vídues que feien les seves vides. Avui dia, i en edats inferiors als 50 anys, el divorci és el principal mecanisme d'alimentació del mercat secundari. Seria un interessant exercici per als demògrafs discutir quin dels dos fenòmens (viduïtat o divorci) resulta demogràficament més desequilibrant, sota diversos supòsits de mortalitat, de divorci i de propensions diferencials segons el sexe i l'edat a tornar a casar-se i a fer-ho o no amb persones solteres. No tenim ara lloc per a tot això, però sí que podem apuntar —ja que apareixerà més endavant— que aquesta imbricació entre els mercats primaris i secundaris, i en general la imbricació dels diferents segments del mercat entre si, és el que ens permet parlar de tensions en els mercats, *en tots els mercats*, ja que un canvi important en qualsevol d'ells repercuteix d'alguna manera en la resta.

Les tensions que avui anuncio no es fonamenten, amb tot, en els efectes de cap guerra, ni en les repercussions de la immigració estrangera avui estadísticament insignificant al nostre país, ni en els efectes

del creixent nombre de divorcis, ni tan sols en el lent però progressiu augment de la proporció de naixements masculins, un tema, d'altra banda, del més gran interès. Les tensions a què em refereixo seran conseqüència d'un factor que, de manera sistemàtica, ha anat alterant, en un sentit o un altre, el funcionament dels mercats matrimonials, però que tant en el passat com en el present ha meregut ben poca atenció: la desproporció dels efectius masculins i femenins generada per la diferència d'edat entre els esposos quan van néixer en un període de ràpida variació de la natalitat. Aquesta desproporció creix en funció directa al ritme de variació de la natalitat i a la importància de la diferència d'edat entre els esposos que hi havia al començament de la variació. És evident que si els cònjuges fossin sempre de la mateixa edat, és a dir, si les persones es casessin en el si de la seva generació, les variacions en el efectius inicials de les generacions no causarien cap pertorbació.

Doncs bé, a Espanya, on la diferència d'edat entre els esposos, situada una mica per sota dels tres anys, és superior a la de la majoria dels països europeus, encara que inferior a la de Grècia, Portugal i Irlanda, l'enfonsament dels nivells de fecunditat a partir de 1976 va provocar la variació més dràstica en el nombre de naixements enregistrada al país en tot el que portem d'història estadística moderna, és a dir, en més d'un segle, superant fins i tot el desnivell excepcional que hi va haver entre el màxim de 1932 i el mínim de 1939. Aquesta variació augura importantíssimes repercussions en el mercat matrimonial dels pròxims anys a causa de diversos motius, com són la magnitud de la caiguda, la rapidesa del canvi, la longitud del sot i el fet que no s'apunti encara cap signe de recuperació. També, i per raons que exposaré tot seguit, és particularment important que es tracti d'un descens del nombre de naixements i no d'un augment, ja que, com es veurà, en aquest cas els efectes són més grans i moltíssim més ràpids. Per tot, es pot preveure no solament que hi haurà tensions quan les generacions nascudes a partir de 1976 arribin al mercat matrimonial, sinó que els seus efectes es manifestaran molt aviat.

L'esclat de les tensions és imminent

No hi ha dubte que l'adjectiu *imminent* no té el mateix significat en termes demogràfics que en termes meteorològics o borsaris. Per mi, que em dedico a investigar fenòmens de tanta inèrcia com són les variables demogràfiques, *imminent* significa *d'aquí a com a màxim cinc anys*, és a dir, alguna cosa que començarà a manifestar-se abans del final d'aquesta dècada, o d'aquest mil·lenni, com vulgueu. Alguna cosa que, de totes maneres, continuarà tenint manifestacions diferents però ben patents durant els quinze o vint anys següents.

El que desencadenarà les tensions serà, evidentment, l'arribada a l'edat plenament matrimonial, en l'últim quinquenni del segle i en endavant, de les generacions ràpidament decreixents nascudes a partir de 1976. Així, per citar alguns exemples, els barons nascuts a Espanya el 1978 van superar les dones nascudes el 1981 en un 29%, mentre que els nois de 1980 continuaven superant les noies en un 27%. A Catalunya, com es pot observar en la Taula 1, els desequilibris són encara més extrems i els excedents masculins se situen per damunt del 35% per a tots els nascuts entre 1976 i 1980, ambdós inclòsos, amb un màxim de 54'6% per a la generació masculina de 1978.

No és la primera vegada que exposo aquestes tesis, que han estat ja recollides en un treball gràficament titulat «Volverán torollos y cigüeñas», al qual només parcialment em remeto. En ell s'exposen, amb més detall, els possibles mecanismes d'ajustament del mercat matrimonial en cas de desequilibri d'efectius entre sexes, mecanismes que se sintetitzen de la manera següent:

- Reducció de l'edat al matrimoni per al sexe deficiari i/o augment de l'edat per al sexe que presenta excedents, amb la consegüent variació de la diferència d'edat entre consors.
- Disminució de la incidència de la solteria definitiva en el sexe deficiari i/o augment de la solteria en el sexe amb excedents.
- Augment de la propensió a les segones i ulteriors nupcies per al sexe deficiari i/o disminució d'aquesta propensió per al sexe amb excedents.

- Sobreimmigració del sexe deficient i/o sobreimmigració del sexe amb excedents.

*«Obtienes sin embargo —continuo— la asimetría de la situación según se trate de un excedente femenino o masculino. Si el excedente es femenino, el ajuste por el cambio de edades al matrimonio, que suele ser el primero al que se recurre, produce una disminución de la diferencia de edades, lo que va en el sentido de eliminar el problema, que es precisamente el hecho de que maridos y mujeres no pertenecían a las mismas generaciones. Por el contrario, cuando el excedente es masculino, la diferencia de edades tiende a aumentar, lo cual, al exportar el problema a las generaciones de hombres siguientes, agrava su situación si éstas también fueren deficitarias. Por tanto, un déficit de mujeres debería producir efectos acumulativos y traducirse en los indicadores con mucha mayor agudeza que en el caso opuesto». I afegeixo ara: i un déficit de dones hauria també de manifestar els seus efectes amb molta més rapidesa. La major competència entre barons propiciarà l'anticipació d'opcions que es produeix en tot procés inflacionista i com a tal es pot considerar, sens dubte, l'augment o el minivament de *preu* de què seran objecte les dones per raó de la seva escassetat relativa.*

Malgrat el seu títol futurista, el treball abans citat se centra principalment en l'estudi d'un episodi històric relativament recent, el de les generacions espanyoles nascudes els anys trenta, que van ingressar en un mercat matrimonial de característiques comparables al que acollirà pròximament, és un dir, les generacions d'adolescents actuals. L'obsessió retrospectiva del comportament nupcial i demogràfic d'aquelles generacions, que ara ja superen de llarg la cinquantena, permet establir interessants comparacions amb les seves predecessors. El resultat d'aquestes comparacions es resumeix en dues breus línies: les dones es van casar molt més, el homes una mica menys, tots ho van fer abans, els homes van emigrar més a l'estranger. També s'argumenta la influència d'aquests canvis en la nupcialitat en l'augment de la natalitat durant els anys seixanta i els primers setanta.

Per analogia, podria gosar, sense incórrer en riscos temeraris, a fer prediccions semblants per a les joves generacions actuals, canviant solament el temps del verb i el sentit de l'última frase, ja que en lloc d'una

sobreimmigració masculina és més aviat probable, en les circumstàncies actuals, que es produeixi una sobreimmigració femenina.

El que aquí enuncio i anuncio haurà de representar, en resum, la inversió de les tendències que s'han anat afirmant, els darrers 15 anys, en tots els fenòmens relacionats amb la constitució familiar, és a dir: disminució i retard de la nupcialitat de les dones, disminució i retard de la fecunditat, augment de la cohabitació fora del matrimoni, augment de l'índex de divorcis. De fet, estic pronosticant, ni més ni menys, l'imminent final de la síndrome denominada «crisi de la família».

A Catalunya, les tensions seran més grans

Mostraré i comentaré tot seguit alguns gràfics i taules estadístiques il·lustratius del cas de Catalunya (vegeu l'annex en pàgines finals), dades que he comparat amb les corresponents a Espanya ja presentades en el treball citat. La primera constatació és la molt notable similitud de l'evolució demogràfica catalana amb respecte a la del conjunt d'Espanya, si bé les seves variacions són sempre més accentuades i els seus límits numèrics més extrems, tant ara com en el passat. I això per dues raons. En primer lloc, perquè el comportament nupcial i reproductiu s'ha manifestat més sensible a la conjuntura a Catalunya que en el conjunt espanyol: les davallades en els indicadors de fecunditat i de nupcialitat van ser més importants durant les crisis dels trenta i al llarg del recent sot des de 1975 fins al present, mentre que els augments foren molt més importants durant el període exuberant de 1960 a 1975. En segon lloc, si bé no és el menys important, perquè el factor migratori ha jugat un paper enorme en la dinàmica demogràfica de Catalunya, en sentit generalment invers al que es manifestava en menor mesura en el conjunt d'Espanya a cada moment. Per això, a Catalunya el creixement immigratori de la població es va unir, durant els anys seixanta, a l'eufòria de constitució familiar en el sentit d'incrementar doblement el nombre de naixements; pel contrari, en els dos períodes de baixa conjuntura demogràfica, l'estanca-

ment de la immigració i l'aparició de moviments de retorn es van unir a l'apatia nupcial i reproductiva en el sentit de disminuir el nombre de naixements.

No puc entrar aquí en el tema de si la major sensibilitat de la nupcialitat i la fecunditat catalana a la conjuntura s'explica pels seus aspectes socio-econòmics o no és més que un efecte directe i indirecte de les migracions, a través dels seus efectes immediats i a través dels efectes diferits de la seva incidència en un cicle anterior. És un tema que pot resultar apassionant per als demògrafs, però que sens dubte avorriria el lector. En qualsevol cas, si que cal reiterar el paper fonamental que ha tingut en qualsevol tema demogràfic i social a Catalunya un factor com la immigració, que va atreure entre el 1900 i el 1980 una xifra aproximada de tres milions d'immigrants cap a una població que amb prou feines fregava els dos milions en iniciar-se el segle.

Signi com vulgui, la més gran fluctuació dels indicadors demogràfics a Catalunya la il·lustren tots i cadascun dels quadres i gràfics que exposo. Així, per a la relació dels naixements masculins esdevinguts des de 1930 fins a 1986 respecte dels corresponents naixements esdevinguts tres anys després (Taula 1, Gràfic 6), les xifres se situen entre màxims relatius de 2,35 el 1936 i de 1,55 el 1978, d'una banda, i mínims relatius de 0,63 el 1939, de 0,84 el 1942 i de 0,86 el 1961; a Espanya, el marge de variació és molt més petit: màxims de 1,55 el 1936 i de 1,29 el 1978, mínims de 0,85 el 1939, de 0,90 en 1941-1942 i de 0,94 el 1955. Per això, no és estrany que els efectes del desequilibri siguin també més acusats: les variacions en l'edat mitjana d'accés al matrimoni per a les dones (Gràfic 1) davallen en més de quatre anys entre 1950 i 1980, mentre que a Espanya la reducció no supera els dos anys i mig. En conseqüència, la diferència d'edat entre els esposos (Gràfic 2), que a Espanya es manté entre 2,6 i 3,2 anys com a mitjana, a Catalunya oscil·la entre 2,1 i 4,1 anys. Pel que es refereix a la proporció de solters als cinquanta anys (Taula 2 i Gràfic 3), a Espanya i per a les dones varia entre 8,05% per a la generació de 1938 i 14,27% per a la de 1905, mentre que a Catalunya varia entre 6,3% en la generació de 1938 i 12,27% en la de 1909, la qual cosa representa una variació relativa també superior; per als homes, els marges de variació són similars en tots dos conjunts.

On la diferència és ja abismal és en la variació relativa de la xifra de matrimonis (Taula 3 i Gràfic 4), que a Espanya es mou entre els límits marcats pels mínims de 1938 (113.020) i 1982 (193.319) i el màxim de 1975 (271.347), mentre que a Catalunya oscil·la entre 9.870 el 1938, 45.863 el 1975 i 25.035 el 1982. No obstant això, i com ja s'ha dit abans, les variacions en les xifres absolutes d'esdeveniments no poden comparar-se entre Catalunya i Espanya, atesa la molt diferent incidència de les migracions en tots dos conjunts, tant pel que fa al volum de la població com a la seva estructura per edats i estat matrimonial. Obviament, això s'aplica igualment als naixements (Taula 1 i Gràfic 5).

Les conclusions que podem extreure de tot això, d'interès per al tema que ens ocupa, es resumeixen de la següent manera: per un conjunt de raons, fortament relacionades amb la immigració, les fluctuacions de naixements a Catalunya han estat molt més grans que a Espanya i han creat desequilibris en els mercats matrimonials, la qual cosa actua novament en el sentit d'augmentar el marge de fluctuació. Per tot això, les tensions previsible en els mercats matrimonials són més importants i, per tant, més imminents en el cas de Catalunya que en el cas general d'Espanya. Això podria traduir-se ja ara en la major recuperació de la nupcialitat observada a Catalunya (malgrat la més gran incidència de la cohabitació fora del matrimoni) des del mínim general de 1982 i en el fet que els naixements augmentessin el 1992 per primera vegada des de 1975 i en una proporció suficientment significativa.

Algunes reflexions a manera de conclusió

Per resumir i allhora ampliar el que he dit, ofereixo, gairebé sense modificacions, l'escenari d'evolució futura, referit exclusivament al terreny demogràfic, que ja vaig avançar en el meu treball precedent:

- a) els homes tindran més dificultats per trobar parella en els grups d'edat que els corresponen, per la qual cosa centraran la seva atenció en dones més joves o més grans que encara estiguin disponibles.

b) a causa de l'anterior, les primeres cohorts masculines excedentàries envairan «el terreny» d'altres i desencadenaran una situació de creixent competència que tindrà per efecte una espiral en l'anticipació del projecte matrimonial per part dels homes.

c) les dones rebran un nombre més elevat de propostes matrimonials i a edats més primerenques; no és aberrant pensar que responguin positivament a aquestes proposicions, si bé no és clar a qui atorgaran les seves preferències.

d) si preferixen majoritàriament els pretendents més grans, el resultat serà una evolució divergent de l'edat d'accés al matrimoni per a tots dos sexes i una creixent diferenciació entre les característiques dels cònjuges; si preferixen els més joves, el resultat serà una important manca de solteria per als homes de les generacions més grans, «atrapades» en el canvi de conjuntura.

e) la cohabitació fora del matrimoni perdrà prestigi, ja que els homes la consideraran una opció menys segura que el matrimoni.

f) una nupcialitat femenina més intensa i probablement més primerenca comportarà un augment de la fecunditat del moment, fomentada a més per part dels homes com a element de consolidació d'unes unions que podrien témer precàries.

g) la propensió a divorciar-se hauria de disminuir per part dels homes i créixer per part de les dones, per la qual cosa no és clar quin podria ser el resultat final, si bé és probable que s'encanini en el sentit d'una major estabilitat conjugal.

h) en qualsevol cas, les dones divorciades o vídues estaran més sol·licitades del que ho estan ara, mentre que els homes vídus o divorciats tindran més dificultats per controure segones nupcies, especialment si volen fer-ho amb dones solteres.

i) atès que sembla improbable una sortida emigratòria futura dels excedents masculins, el desequilibri del mercat matrimonial hauria més aviat d'influir sobre l'«intercanvi exterior» en el sentit de la sobrecmigració de dones, en particular de les procedents d'aquelles àrees geogràfiques culturalment compatibles que no pateixin una situació demogràfica similar.

La descripció anterior mostra, succeïtament, que la crisi que s'origina en el mercat matrimonial primari repercuteix en el mercat secundari i permet augurar variacions significatives de la fecunditat i les migracions. D'aquesta manera, el desequilibri d'efectius masculins i femenins en el mercat matrimonial activarà probablement tots els ressorts dels fenòmens demogràfics, excepte els de la mortalitat.

Les reflexions de caràcter extrademogràfic que tot això suggereix podrien ser interminables, per la qual cosa em limitaré a tres punts que m'interessen particularment, deixant la resta a cura del lector.

En primer lloc, les prediccions que aquí es formulen dissenyen un panorama que podríem denominar «familiarista» i que s'erigeix en obert contrast amb la situació actual al nostre país, encara que concorda amb les tendències en els canvis de comportaments i de valors que s'observen en altres països que sempre han estat pioners a experimentar les inflexions de la conjuntura demogràfica. Em refereixo, en particular, als països escandinaus i els d'Amèrica del Nord, i destaquen especialment aquests darrers per la seva influència en el sistema de valors i representacions a nivell mundial, exercida de manera molt eficaç a través del cinema i la televisió. Aquesta influència podria reforçar, en poblacions com la nostra, els efectes familiaristes dels canvis d'estructura demogràfica en dotar-los d'un acompanyament cultural prefabricat.

En segon lloc, vull assenyalar els efectes que els canvis previstos podrien tenir sobre la condició de la dona. Sembla, de cop i volta, que la situació relativa de la dona està destinada a millorar notablement. Les dones joves no tindran tan sols més opcions que les seves predecessores en el mercat matrimonial, sinó que, pel fet de pertànyer a generacions poc nombroses, les seves possibilitats de cursar els estudis que destiguen o de trobar una feina seran també considerablement més grans. Amb tot, aquesta indubtable millora en tots els terrenys, que es posarà de manifest a edats molt primerenques, pot tendir a eradicar qualsevol vel·leïtat reivindicativa i pot comportar el perill d'opcions matrimonials massa aviat, de la mà de consorts cada vegada més grans i en condicions d'autonomia minvant. No tinc la certesa que hagi de ser així, però és lluny de ser absurda la possibilitat que es produïxi una nova onada de música de la feminitat com la que magistralment va descriure Betty Friedan per a una Amèrica del Nord dels anys cinquanta que assaboria la mel de la família parsoniana en una situació demogràfica anàloga a la que ara s'aproxima.

Finalment, cal no oblidar que, com s'ha dit anteriorment, l'escassetat de dones no afectarà de la mateixa manera tota la població masculina, sinó que concentrarà els seus efectes en els grups d'homes de nivell socio-econòmic més baix o que estiguin d'alguna manera marginats (zones rurals aïllades, minories ètniques). La mena de solució que aquests grups han començat ja a adoptar en altres països i fins i tot al nostre és l'adquisició d'esposes procedents de països pobres a través d'agències i intermediaris diversos. El dèficit generalitzat de dones que s'anuncia i que es produirà en una mesura o una altra en tots els països europeus eliminant així les possibilitats de compensació entre ells no pot fer sinó reforçar aquest tipus d'actuacions. No faré més que passar de punteres per l'espínós tema de les relacions que anomenem Nord-Sud en assenyalar que els països del Tercer Món, a més de continuar proveïnt de primeres matèries i de mà d'obra barata, quan convé es converteixen, és a dir, cada vegada més, en subministradors de nens per a adoptió i d'esposes adquirides per catàleg. No em correspon aquí pronunciar-me sobre els aspectes ètics de la qüestió, però sí que he volgut enfocar especialment aquest punt que, sens dubte, promet desenvolupaments insospitats en el curs dels pròxims vint anys.

Com veieu, seguir la pista a les conseqüències d'un canvi bruscat a la natalitat, esdevingut fa vint anys, és una cosa que ens pot portar molt lluny. Aquest recorregut imaginari mostra que el desequilibri del mercat matrimonial és el que en prospectiva se sol anomenar un *germen de futur*, un element a penes perceptible en el present, però portador d'importantes conseqüències.

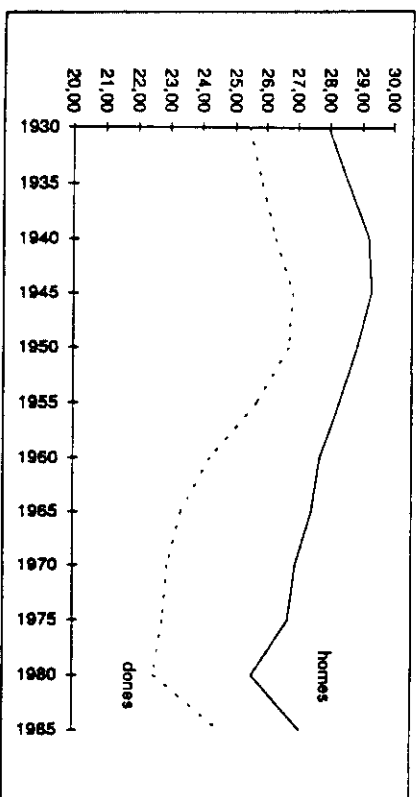
Bibliografia citada

- BECKER, G.S. (1981) *A Treatise on the Family*. Cambridge: Harvard University Press, Mass., edició ampliada el 1991. Editat en castellà: *Tratado sobre la familia*. Madrid: Alianza Editorial, 366 p.
- CARRÉ, A. (1994) «Volverán tórcolos y cigüeñas», dins CARRIDO MEDINA, L. i GIL CAIJO, F. *Estrategias familiares*. Madrid: Alianza Editorial, p. 113-131.

HENRY, L. (1966), «Perturbations de la nuptialité résultant de la guerre 1914-1918», dins *Population*, núm. 2, p. 163-166.

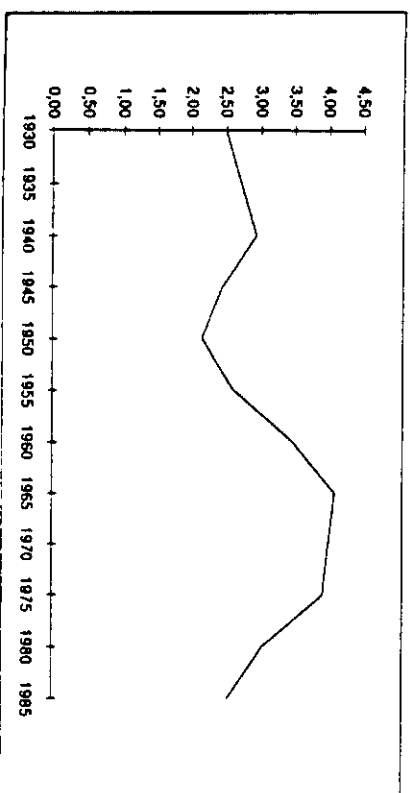
HENRY, L. (1969), «Schémas de nuptialité: déséquilibre des sexes et célibat», dins *Population*, núm. 3, p. 457-486.

Gràfic 1: Edat mitjana al matrimoni. Catalunya, 1930-1985.

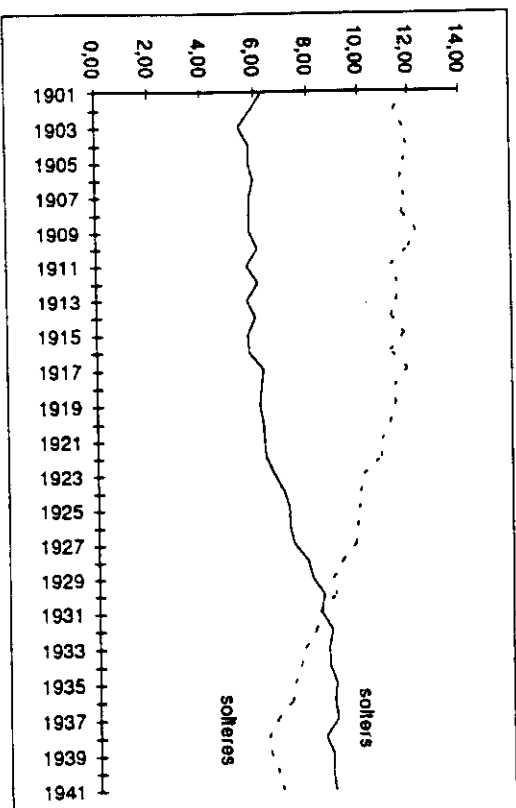
Font: Anna Cabré. La reproducció de les generacions catalanes.

Gràfic 2: Diferències entre les edats mitjanes al matrimoni. Catalunya anys 1930-1985 i generacions 1902-1957.

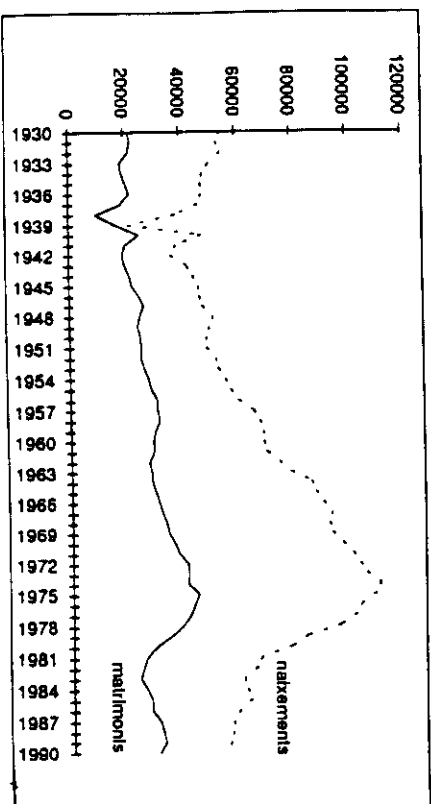
Font: Anna Cabré. La reproducció de les generacions catalanes.

Gràfic 3: Proporció de solters. Catalunya, 1986. Generacions 1901 a 1941.

Font: elaboració pròpia a partir del Padró d'habitants de 1986 (INE). Catalunya.

Gràfic 4: Naixements i matrimonis a Catalunya, 1930-1990.

Font: Moviment Natural de la Població Espanyola (INE).

Taula 1: Naixements a Catalunya per sexe, 1930-1990.

Any	Homes	Dones	Total	NIH/NF*
1930	28400	26475	54875	115,09
1931	27789	25503	53292	119,10
1932	28402	26475	54877	121,53
1933	25957	24677	50634	110,71
1934	24934	23332	48266	111,13
1935	24438	23370	47808	131,39
1936	24403	23446	47849	235,05
1937	24122	22436	46558	105,01
1938	19941	18600	38541	105,78
1939	11237	10382	21619	63,62
1940	24700	22971	47671	120,83
1941	19975	18851	38826	91,73
1942	19136	17663	36799	84,07
1943	21942	20442	42384	95,63
1944	22977	21777	44754	98,86
1945	24035	22763	46798	94,40
1946	24169	22944	47113	98,30
1947	24779	23241	48020	102,32
1948	26441	25460	51901	109,72
1949	25934	24588	50522	101,31
1950	25212	24218	49430	97,14
1951	25233	24099	49332	92,65
1952	27148	25598	52746	96,69
1953	27500	25955	53455	93,32
1954	28837	27235	56072	89,12
1955	30045	28076	58121	89,46
1956	31285	29470	60755	91,56
1957	33849	32357	66206	99,82
1958	35040	33585	68625	100,97
1959	35800	34169	69969	98,03
1960	36095	33909	70004	93,28
1961	36310	34704	71014	86,20
1962	39107	36520	75627	90,69
1963	40968	38697	79665	92,65
1964	45110	42122	87232	98,51
1965	45636	43122	88758	100,20
1966	47169	44217	91386	102,83
1967	48896	45792	94688	102,81
1968	48137	45545	93682	97,17

* Homes/dones tres anys enrere.

Any	Homes	Dones	Total	NH/NF*
1969	48684	45872	94556	97,20
1970	50818	47560	98378	97,22
1971	52547	49541	102088	96,28
1972	54649	50086	104735	103,00
1973	54755	52271	107026	107,80
1974	57521	54580	112101	114,27
1975	57278	53058	110336	121,71
1976	54472	50794	105266	136,07
1977	52964	50337	103301	137,40
1978	50368	47062	97430	154,62
1979	45520	40031	85551	141,39
1980	41211	38547	79758	136,82
1981	36019	32575	68594	120,16
1982	34896	32195	67091	111,07
1983	32026	30121	62147	108,36
1984	33406	29977	63383	119,00
1985	33465	31419	64884	119,13
1986	31241	29556	60797	113,57
1987	30364	28073	58437	111,71
1988	30051	28091	58142	
1989	29671	27508	57179	
1990	29282	27182	56464	

Fon: Moviment Natural de la Població Espanyola (INE)

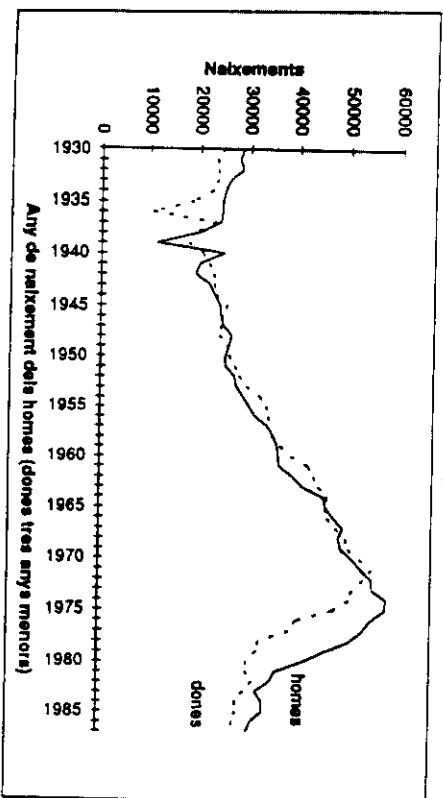
Taula 2: Proporció de solters. Catalunya, 1986.

Generacions**	Homes	Dones	Generacions**	Homes	Dones
1945	10,54	7,22	1922	6,31	10,81
1944	10,16	7,10	1921	6,25	10,83
1943	9,60	7,02	1920	6,22	11,17
1942	9,54	7,17	1919	6,10	11,41
1941	8,84	6,81	1918	6,16	11,34
1940	8,76	6,66	1917	6,24	11,86
1939	8,78	6,39	1916	5,70	11,20
1938	8,50	6,30	1915	5,67	11,75
1937	8,96	6,65	1914	5,95	11,24
1936	8,87	7,21	1913	5,66	11,47
1935	8,92	7,32	1912	6,06	11,49

** Es considera generació la població nascuda entre l'1 d'abril d'un any i la mateixa data de l'any següent.

Generacions**	Homes	Dones	Generacions**	Homes	Dones
1934	8,68	7,56	1911	5,65	11,28
1933	8,66	7,74	1910	6,04	11,95
1932	8,78	8,16	1909	5,76	12,27
1931	8,35	8,31	1908	5,77	11,72
1930	8,48	8,95	1907	5,79	11,81
1929	8,04	8,85	1906	5,94	11,67
1928	7,86	9,22	1905	5,78	11,79
1927	7,34	9,77	1904	5,80	11,91
1926	7,19	9,82	1903	5,42	11,77
1925	7,18	9,89	1902	5,88	11,43
1924	6,98	9,95	1901	6,31	12,09
1923	6,62	10,11			

Gràfic 5: Població nascuda a Catalunya, homes 1930-1987 i dones 1933-1990.

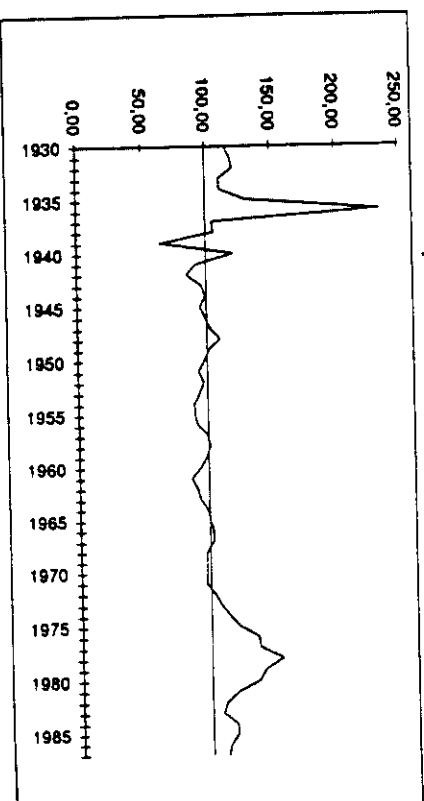

Fon: Moviment Natural de la Població Espanyola (INE)

Taula 3: Matrimonis a Catalunya, 1930-1990
(a partir de 1975 per lloc de residència)

1930	21700	1950	25855	1970	37394
1931	22404	1951	26250	1971	38916
1932	21700	1952	26098	1972	42147
1933	18589	1953	27049	1973	42379
1934	19264	1954	28661	1974	42121
1935	20747	1955	29635	1975	45863
1936	22081	1956	31677	1976	44524
1937	18881	1957	31837	1977	42926
1938	9870	1958	32404	1978	40251
1939	17197	1959	30875	1979	36128
1940	25557	1960	30241	1980	30595
1941	20527	1961	30362	1981	27254
1942	19549	1962	28586	1982	26055
1943	20387	1963	29527	1983	25035
1944	21927	1964	29713	1984	27412
1945	22905	1965	30881	1985	29350
1946	25299	1966	32003	1986	29406
1947	27010	1967	33182	1987	32084
1948	25784	1968	34616	1988	33138
1949	24802	1969	35413	1989	34003
		1990		1990	31790

Gràfic 6: Naixements masculins sobre naixements femenins
tres anys menors. Catalunya, 1930-1990.

Font: Moviment Natural de la Població Espanyola (INE)

INTEGRACIÓ O DESCOMPOSICIÓ D'EUROPA?

Ignacio Sotelo

La identitat no pot ser un esclavatge que lliga per tota la vida a una manera de ser cultural o ètnica. La identitat, tant la pròpia com la dels altres, s'ha d'entendre com un procés obert i susceptible de canvis i modificacions. La identitat ha de construir-se constantment, ha de triar-se i elaborar-se volgutadament. De fet, es tracta de no acceptar el determinisme històric o geogràfic més enllà del que és inevitable. En conseqüència, l'escola potenciarà tant el coneixement de les pròpies arrels i de les arrels dels altres, com l'aprenentatge de la manera de superar aquells aspectes de la trajectòria que cadascú vol superar. L'home ha de poder fer-se a si mateix i no deixar-se fer totalment pels elements.

6. *Reconeixement del que tenim de racista i també d'altruístic versús l'afirmació unilateral de la pròpia bondat.*

Afrontar lúcidament una educació antirracista i antixenofòbia vol dir acceptar que coexisteixen i en nosaltres tendències dirigides al racisme i a l'exclusió violenta dels altres, al costat d'altres tendències orientades a la solidaritat i l'altruisme. Es tracta, per tant, de construir artificialment, i posar de manera no sempre fàcil, una personalitat volgutadament antirracista. Penso que no seria dolent que l'escola fes reflexionar els seus alumnes sobre el que acabem d'exposar. S'hauria de

tenir cura de la edat i la manera de fer-ho, però la presa de consciència del que som i de les nostres deficiències son condició de la pròpia millora.

7. *Autoobservació maliciosa o espontàniament innocent dels mestres versús optimització professional regulada per principis democràtics justos, solidaris i fraternals.*

Davant de la feina que novament se'ns encomana, i a més d'aplicar els currículums específics que sembla més adients, cal tenir molt present la importància de la pròpia actitud personal. El repete de millorar el comportament professional tenedeu a generar dos excessos: a) pensar que és possible millorar la pròpia actitud i comportament professionals comptant en un espontaneisme que massa vegades acaba desembocant en la reproducció de tots els estereotips que perpetuen les diferències injustes; o b) sotmetre's a una autoobservació minuciosa i constant que en principi pot produir algunes millores, però que sol acabar creant altres problemes, com ara l'estress o la hiperpreocupació, i que desemboca en el desànim i en la tornada a hàbits anteriors. Davant aquestes dues actituds, propugnem certament un esforç per millorar el comportament professional, però un esforç centrat en l'assimilació reflexiva d'uns principis de valors generals i bàsics, i en l'anàlisi de la tasca escolar a la llum d'aquests principis.

PERSPECTIVA ESCOLAR, 147

Setembre 1990

EL FUTUR DE LES MIGRACIONES ESTRANGERES A CATALUNYA: APUNTS PER A UNA PERSPECTIVA ESCOLAR

Anna Cabre

L'Europa dels noranta, opulència i revigoritzada, s'esgarria sorollosament davant del fantasma d'una immigració estrangera que eufemísticament anomenem extracomunitària i que designa quasi exclusivament, per sobreentès, la de persones de pell fosca.

Les xifres més inquietants que alimenten la por són gairebé sempre el fruit de projeccions futuristes fetes sota determinats supòsits més o menys discutibles: el manteniment indefinit d'una tendència molt baixa (ja contradiït per l'evolució de països capdavanters com Suècia),¹ el flux il·limitat de migrants estrangers (sense considerar les restriccions molt reals que els països europeus apliquen), el manteniment indefinit de l'alta fecunditat dels migrants estrangers o la cristallització ineluctable de comunitats separades.

Les estadístiques del present no justifiquen, però, tanta alarma: França va comptar en el passat percentatges d'estrangers més elevats que els actuals; la RFA va rebre en difícils circumstàn-

cies, després de la Segona Guerra Mundial, un nombre de persones procedents dels països de l'Est d'Europa (i no totes d'«ètnia alemanya») ben superior al nombre de turcs (nascuts a Turquia o a Alemanya) que actualment hi resideixen. Del cas dels països que més alts percentatges d'estrangers comptabilitzen, Luxemburg i Suïssa, se'n parla menys perquè els estrangers hi són en gran part europeus.

Sembla, doncs, que no es tracta d'un problema de nombre o de proporció d'estrangers, sino d'un problema de distància cultural, de religió, de color, que no es tracta d'una qüestió de demografia, sino d'una qüestió de valors: no és tant que hi hagi pòsers massa migrants, és que els que hi ha no agraden prou.

El llenguatge tendeix fins i tot a pervertir-se per acabar anomenant «migrants» tot hom que és portador de determinades característiques ètniques, indicant que si no ha migrat ell, els seus pares van fer-ho. Per tot això, la paraula «migrant» va perdent la seva significació objectiva lligada a la mobilitat i va adquirint connotacions sociològiques de marginalitat i perillositat, connotacions que reflecteixen la recuperació de l'antic terme «estrangeria» amb el qual l'opinió pública espa-

1. En poca anys, el nombre en mitjana de fills per dona ha augmentat a Suècia de 1,5 a 2,1, i la tendència continua creixent i afectant les dones de totes edats a partir dels 23 anys.

nyola ha rebatejat, amb força precisió, la imprecisió anomenada «*Ley Orgánica 7/1985 sobre derechos y libertades de los extranjeros en España*».

Vivim moments d'expansió de la xenofòbia i el racisme, i els mitjans «científics» no en són excepció. No es estrany assistir a declaracions que en altres moments haurien estat sorprenents, com les que fa poc veig recollir personalment d'un eminent científic social centroeuropeu, que lamentava, en la lliçó magistral dirigida a un públic selecte, que l'absència d'informació estadística sobre el color de la pell no permetés distingir els «foscos» naturalitzats dels altres ciutadans, cosa que ens feia ignorar quin era el grau real de tensió que la societat havia de suportar.

Crec convenient recordar el context en què es fan les següents reflexions sobre el futur de les migracions a Catalunya i la seva incidència en la vida escolar, per tal que el lector, abans d'entrar-hi, consideri, si ho creu convenient, les seves idees prèvies i vegi fins a quin punt procedeixen de l'ex-

periència, de la pròpia reflexió o de la simple absorció del missatge «europeu» transmès pels mitjans.

Catalunya té una gran experiència en matèria d'immigració, una experiència poc comuna en el context europeu. Una població que s'aproximava als 2 milions d'habitants l'any 1900 va absorbir, en 80 anys, 3 milions de forasters i els seus descendents. Més del 60% dels 6 milions de catalans actuals són fruit directe o indirecte de la immigració del segle XX i més del 75% són o bé migrants directes o bé els seus parents de primer grau, per filiació o matrimoni. Aquestes proporcions superen, i de bon tros, les que s'observen en països d'immigració americans, com l'Argentina, on l'habitant mitjà té unes arrels familiars més antigues en el país que les de l'actual canaia mitjà. Així doncs, si en el futur s'hagués de produir algun moviment immigratori d'importància, no ens vindria pas de nou ni tindria, amb tota probabilitat, l'envergadura dels que ja hem viscut en

el passat, amb força entremou, això sí, però sense traumes insuperables.

Considero que l'experiència catalana en matèria d'integració dels migrants és molt positiva i interessant i que en moments com els actuals és convenient estudiar-la en profunditat i difondre-la, encara que només fos per sortir al pas de veus d'alarma llançades principalment per pobles que ja en el passat han conreat la xenofòbia fins a portar-la, en casos prou coneguts, cap al genocidi. L'experiència catalana de convivència, en condicions de conflictitat potencialment elevada, com té uns ensenyaments que no s'han de menysprear.

En expressar aquesta idea, se m'argumenta sovint que aquesta experiència passada no és vàlida en les noves condicions, perquè aquella immigració era «interna» i la d'ara o la del futur serà «externa», o bé perquè la distància cultural és més gran, o bé perquè hi ha qüestions de religió, o bé perquè l'aspecte físic dels migrants. En el fons, si l'interlocutor considera que els migrants d'abans eren «mes com nosaltres» és precisament perquè ja han adquirit dret de ciutadà, perquè ja han estat adaptats i acceptats, perquè ja ens hi hem casat i en som fills; perquè nosaltres som ara «mes com ells», per això els trobem «com nosaltres».

Qualsevol reflexió retrospectiva fa pàl·lid, però, que l'impacte que tingue la vinguda massiva de persones d'una altra llengua, d'altres costums i formes de vida, que sovint mostraven i encara avui dia mostren unes preferències polítiques diferenciades, no pot haver estat un fet banal. Resulta molt instructiu repassar la literatura al respecte escrita des de finals del segle XIX fins que la fi de la llibertat d'expressió imposà el silenci sobre el tema: hi veiem la profunda preocupació que el fet causava, que en alguns autors com J.A. Vandellos anava fins a considerar que els descendents dels immigrants no podrien ser mai catalans, tant per qüestions culturals, d'«discriminació de tarannà», com per qüestions d'«antropologia física».

Per analogia amb el que s'ha produït en el passat, aquests estrangers que ara semblen força exòtics poden arribar a semblar «ben normals» en el futur si la Història els porta fins a la nostra terra, si hi arrel·len i s'hi integren junt amb els seus actuals habitants. Que aquesta perspectiva agradi o no agradi potser no és massa important: el fet que

vinguessin tres milions de no catalans en tres quarts de segle, si algun hagués gosat imaginar-ho, potser (tampoc no hauria agraït a priori, però el fet s'ha produït i ha contribuït amb força a generar una població, ja indiscutiblement catalana, que segurament no hi té res a dir).

La qüestió és doncs: tornara a haver-hi a Catalunya una immigració important? Conseruera Catalunya una immigració estrangera important?

L'anàlisi del passat ens dona indicacions contradictòries. Per una banda, Catalunya ha conegut durant un segle, abans de 1980, un saldo migratori fluctuant però sempre positiu. El fet que aquesta immigració hagi alimentat principalment (i continuament) els grans inferiors de la piràmide social ha propiciat la promoció social del conjunt dels habitants, inclouent-hi els mateixos migrants. La immigració sembla, doncs, haver-se constituït en part integrant del sistema de reproducció demogràfica i social a Catalunya i això sembla un tret estructural.

Per altra banda, les xifres del quinquenni 1981-1986, les últimes de que es disposa, mostren per primera vegada en el segle un saldo migratori clarment negatiu, superior a les 100.000 persones. Molts factors fan pensar que es tracti d'un fet conjuntural: crisi econòmica, coincidint amb l'arribada al mercat del treball de les generacions molt nombroses nascudes durant els setanta i l'augment de l'activitat femenina i en una població activa que comptava una proporció molt elevada de persones nascudes fora de Catalunya i que podien protagonitzar, com ho han fet, migracions de retorn. El fet és, però, que el corrent migratori va canviar de sentit i tot i que recentment l'emigració sembla haver-se deturat, no hi ha tampoc una clara evidència que s'hagi recuperat la tendència anterior.

Ens trobem, doncs, en un moment en què resulta molt difícil fer previsions basant-nos en l'observació de la tendència, i caldrà fer-les, amb tota reserva, a partir de consideracions sobre els elements nous que han aparegut des de 1986 encà i que anunciïn amb prou certesa la seva pròxima aparició. En veig quatre d'importants:

1. El canvi de situació en el mercat de treball, amb la reducció accelerada de l'atur (l'oficial i, sobretot, el real) i l'aparició de determinades perspectives de mà d'obra, en particular en les tasques agrícoles temporals i en feines dures o poc qualificades.

2. L'augment important de la qualificació nominal i real dels joves, així com l'augment del nivell de vida de les seves famílies, cosa que els orienta cap a ocupacions de nivell mitjà o alt.

3. La previsible arribada al mercat del treball, durant els noranta, de les generacions poc nombroses nascudes a partir de 1977, que són partícipament reduïdes a partir de les nascudes el 1983.

4. La lliure circulació de treballadors dins l'àmbit de la CEE a partir del gener de 1993. Els tres primers factors, que són comuns a tots

1. Els naixements a Catalunya van conèixer un màxim el 1974, amb 112.000. Des de 1983, la xifra es manté a 70.000, situant-se actualment als voltants dels 58.000.

els països de la CEE i a totes les regions espanyoles, han de conduir, al meu parer, a un agreujament de la penúria de mà d'obra poc qualificada i a una revisió, oberta o encoberta (com ja ho han fet, per exemple, Alemanya i Itàlia), de les polítiques europees d'immigració. La pressió dels sectors econòmics en demanda d'aquest canvi és força arreu: a Catalunya, en el darrer any, difereus casos i per diferents raons han saltat a la premsa (Agrofruit, Pignero, obres olímpiques, etc.). Com va declarar recentment el mateix Director General del Instituto Español de Emigración, «la Llei 7/85 (d'Estrangeria) era bona per tot als valants però no ho és per als noranta». Tot fa, doncs, preveure que es produirà un flux controlat d'estrangers extracomunitaris (africans, llatinoamericans, europeus de l'Est, asiàtics), i encara més a Catalunya, que té alhora tradició migratòria i necessitat concreta dels migrants.

Per altra banda, la lliure circulació dels treballadors dins la CEE fara sens dubte més freqüent la presència de ciutadans d'altres països europeus: de manera més general, la internacionalització de l'economia, la política de les multinacionals, faran comuna la presència de ciutadans japonesos, nord-americans, etc., com ja s'està produint ara. Es tracta d'una immigració d'un altre estil i característiques, però que cal prendre igualment en consideració, perquè el seu impacte, més qualitatiu que quantitatiu, pot ser igualment important.

L'existència d'aquests dos corrents migratoris, en el futur, sembla doncs bastant indiscutible. El que ja és més segur és quina serà la seva conseqüència: probablement, tant en un cas com en l'altre, vergadura i també quina serà la seva permanència: probablement, tant en un cas com en l'altre, les estadades limitades a un cert nombre d'anys seran en proporció superior al que es va produir en les migracions del passat, que tendien a fer-se permanents. Per tot això, resulta encara més difícil preveure quina serà la traducció d'aquestes migracions en els efectius d'edat escolar.

Des d'un punt de vista quantitatiu global, és molt probable que els infants estrangers o de pares estrangers representin una proporció reduïda dels alumnes en els deu o quinze anys que venen. Ara bé, el nivell local, poden donar-se proporcions importants en llocs on la població estrangera és trobi molt concentrada. No és aquí el lloc de discutir quin tipus de tractament demanen aquests casos, car això dependrà sens dubte de moltes circumstàncies i, essencialment, del grau d'integra-

ció dels nens, i també de l'acceptació social del seu col·lectiu.

S'ha de considerar que els nens europeus, japonesos o nord-americans que viuen a Catalunya formen, ja des d'ara, grans aglomeracions escolars d'estrangers, en les quals es poden trobar alguns nens nadius, i això en escoles que centren els seus ensenyaments en realitats que no són les d'aquí, fent-ho en idiomes entres els quals la llengua pròpia de Catalunya té una presència amb prou feines simbòlica. Aquest fet no sembla preocupar massa ningú, ans al contrari, perquè es presuposa que la qualitat de l'ensenyament és alta i el prestigi dels col·lectius implicats encara ho és més.

El problema del tractament escolar dels nens immigrants serà, doncs, inseparable del tractament donat als seus col·lectius. Com més marginalitzada i més mal vista sigui la immigració extracomunitaria, més baix serà el llistó a partir del qual la presència dels seus fills serà percebuda com una amenaça per a la vida escolar normal dels altres nens i també, tot cal dir-ho, per al seu status social. Com més admirats i envajats siguin

els immigrants dels països rics, més tendència hi haurà a voler fer admetre els nostres fills en els seus cercles privats, que comencen en les seves escoles privades. També això té inconvenients, com tothom pot veure-ho.

Poser el repic principal que la immigració estrangera planteja als ensenyants no és tant com tractar els casos d'estrangers que es presenten a l'escola, com de quina manera tractar, a l'ensenyament, el problema (si n'és un) de les relacions entre persones i pobles. En aquest sentit, la presència d'estrangers, vinguin d'on vinguin, és un excel·lent recordatori de la situació internacional, que ens impedeix tancar-nos en la nostra closca i oblidar realitats, com les de les grans desigualtats a nivell mundial, de les quals depèn la supervivència del conjunt de la humanitat.

Resoldre els eventuals conflictes en el sentit de la convivència, vencer el sentiment d'internacional respecte d'altres cultures «riques» i fer respectar la pròpia, educar uns habitants del segle vint-i-u que siguin menys xenòfobs i més solidaris, aquest és sens dubte el repic que la immigració estrangera presentarà a les escoles.

Documentació relativa a la sessió:
"Economia de Tercera Onada"

Ponent: Pere Nuevo i Iniesta

Referència biogràfica: Enginyer Industrial (UPC) i Dr. of Business Administration (Harvard University). Professor de l'IESE (Universidad de Navarra). Membre de l'Academy of Management (és Chancellor International), de l'Academy of International Business i del Consell d'Administració de diverses empreses. President de la International Association of Macro-Engineering Societies.

Ha publicat diversos llibres, entre els més recents: "Reflotando la empresa", 1991 (traduït a l'anglès, francès i holandès) i "Emprendiendo. El arte de crear empresas y sus artistas", 1994. També ha col.laborat en publicacions de la Universitat de Harvard, de la OCDE i de la Grower Press. Finalment, ha publicat més de 70 articles en diverses revistes, documents d'investigació, etc.

ECONOMIA DE TERCERA ONADA

Pedro Nuevo
Professor de l'IESE

El títol que se m'ha proposat és suficientment ampli com per a permetre'm parlar d'uns quants aspectes que em semblen importants per la seva influència en l'economia catalana d'avui, i sobretot, del futur. Els altres ponents, amb els qui comparteixo el segon mòdul, tracten temes de crucial importància que es relacionen pròximament amb el meu; per això tractaré de limitar la meva exposició. És indubtable, no obstant això, que la nostra economia es fruit d'una història, que el nostre desenvolupament econòmic no és independent de l'evolució dels mercats de capitals i que tot s'enmarca en un entorn social amb una problemàtica complexa que, amb les diferències regionals, afecta a tota Espanya; però aquests temes els tractaran amb detall els meus col·legues de mòdul.

La societat post-industrial

Des de que en Daniel Bell va publicar el seu llibre sobre la societat post-industrial s'ha parlat molt sobre el creixement dels serveis en el PIB com quelcom natural, bo i desitjable. Jo m'he referit en moltes ocasions a la manca de rigor de moltes conclusions que es deriven d'aquest fet. Una bona part del creixement dels serveis és només una qüestió comptable. Un gran home d'empresa, català, ha tingut el detall, malauradament poc freqüent, de publicar la història de la seva empresa. Em refereixo a una antiga empresa de Girona, la societat Grober, dedicada a la fabricació de complements per a la confecció (vetes, passamaneria, botons) que prendré com a exemple documentat.

No cal remuntar-se molts enllà anys per trobar una empresa amb guarderia, economat, disseny propi, absoluta integració vertical, arribant a la seva pròpia impressió d'etiquetes i a produir la seva pròpia energia elèctrica, i una àmplia diversificació de producte. Avui dia una empresa d'aquest tipus no tindria ni economat ni guarderia. És molt possible que adquirís de proveïdors externs la seva seguretat, el transport, el manteniment, part del seu disseny industrial, tot el seu disseny gràfic, la seva publicitat, potser fins i tot la consultoria de màrketing, la programació informàtica, l'auditoria, l'enginyeria per les seves ampliacions, l'assessorament en gestió, la selecció de personal, la formació. A més a més, probablement, hauria dividit el seu procés vertical en diferents fases que serien desenvolupades per diferents empreses i probablement hauria reduït el seu nivell de diversificació originant també diferents unitats. La fragmentació en unitats enfocades i coherents crearia un major nombre de relacions inter-empresa amb la consegüent externalització de desplaçaments, representacions i comunicació.

En definitiva, un gran nombre de persones i activitats que es comptabilitzaven en una unitat industrial ara es comptabilitzarien en unitats de servei. Però això no implica l'entrada en cap tipus de societat diferent. Només quan els serveis són nous hi ha nova creació de riquesa, i això és exactament el mateix que passa a la indústria: al final només la innovació és sòlida.

Però hi ha quelcom més. A mesura que un servei avança en el seu cicle de vida, s'industrialitza. Els bancs cada vegada utilitzen menys persones i més equips. El transport cada vegada és més intensiu en equips. Fins i tot quelcom tan intensiu de contacte humà com són les reunions de treball, estan sent industrialitzades amb projectors de transparències, projectors de video, ordinadors, equips de teleconferències, etc. És a dir, els serveis ho són més des d'una perspectiva de definició que d'una perspectiva d'intensitat en equipament o d'organització del seu procés de producció.

El desenvolupament de les tecnologies de la informació permet seguir desagregant la unitat industrial. Un fabricant de màquines eines de

Manresa pot subcontractar el desenvolupament dels programes informàtics que ha d'incloure en els circuits de les seves màquines, a petites empreses o individus que tot hi estant físicament a casa seva, a Bangalore, Índia, són més barats que els que desenvolupava un senyor que vivia a Navàs i anava cada dia a treballar com a programador a l'empresa. Si per societat post-industrial entenem aquest plantejament bucòlic de tots treballant a casa davant la pantalla, ens equivoquem. Hi ha coses que es podem seguir treien dels processos industrials, nomenar-les serveis i portar-les lluny. Es precis, per tant, ser rigorós, sobre tot quan es parla de la creació de llocs de treball en serveis i de la pèrdua de llocs de treball en la indústria com quelcom lògic, si el resultat net, com acostuma a ocórrer, és negatiu o inclús molt negatiu. No perquè el procés de desagregació de la indústria i de terciarització de la mateixa no siguin bons, que ho són, sino perquè no són suficients. Hi ha un agravant adicional: els llocs de treball en serveis solen estar pitjor pagats que els llocs de treball en la indústria.

La innovació

La innovació, en el seu sentit més ampli, tecnologia, disseny, innovació en serveis, genera una demanda, i per tant ocupació. Això no vol dir, però, que la innovació no destrueixi ocupació en altres sectors de l'economia. La informatització ha anat produint infinitat de baixes en els processos de suport de la indústria i els serveis, però ha donat lloc a tota una indústria informàtica. Windows 95 reduirà més d'un lloc de treball de secretària a Europa, però mantindrà els 12.000 llocs de treball de Microsoft als Estats Units.

La innovació avui dia requereix molta abundància de coneixements aplicables, però, per sort, els coneixements estan àmpliament difosos. La innovació es dóna més fàcilment en mercats molt exigents, amb consumidors potents i amb capacitat de escollir.

La innovació pot ocórrer per casualitat, però això és excepcional. Es tracta d'un procés organitzable i planejable. No és gens estrany que la major part de la innovació que hi ha al món tingui lloc als Estats Units, Japó i alguns països europeus (Gran Bretanya, França i Alemanya), perquè aquests països disposen d'abundants coneixements, d'un mercat sofisticat i bona gestió.

La globalització

Aquest fenòmen s'explica bé a partir d'una frase que està de moda: "ja no li queda a l'empresa un altre lloc per amargar-se". En efecte, no hi ha mercats protegits (o cada vegada n'hi ha menys). No hi ha barreres al comerç (o cada vegada n'hi ha menys). El que passa en un lloc del globus té un efecte quasi immediat en un altre lloc. Un empresari tèxtil de Hong Kong deia, fa uns dies: "puc posar l'última moda de París a qualsevol lloc del món en només tres mesos". Aquest empresari produeix 200 milions de peces, i en tres mesos pot passar de concepte a producte fabricat, i a casa del client amb totes les fases intermedies resoltes.

Globalitzar-se vol dir moltes coses. Vol dir aprofitar a cada lloc allò que és més avantatjós allà: ma d'obra barata en un lloc, un mercat de capitals sofisticat en un altre, coneixements avançats en un tercer, un bon mercat en un quart, etc. De aquesta manera les companyies estableixen diferents funcions o activitats en diferents llocs. Globalitzar-se vol dir també seguir als clients allà on ells decideixen anar. Si la Volkswagen adquireix un fort compromís a Brasil, per exemple, les empreses catalanes que són proveïdores de la Volkswagen no tenen més remei que establir-se allà i donar des d'allà el mateix servei que donen aquí o a Alemanya.

Globalitzar-se vol dir també mantenir els paràmetres de l'empresa dins dels valors crítics que exigeix competir en una indústria. Així, per exemple, l'obertura dels mercats de l'Europa de l'Est, Rússia i Xina, el dinamisme d'Àsia i la recuperació de l'Amèrica Llatina exigeixen un creixement de la capacitat de producció a les empreses que vulguin seguir sent

competitives, però segurament aquesta nova capacitat es tindrà que col·locar en altres llocs.

Els reptes del present i del futur

Els reptes del present són, segons la meua opinió, sobretot la innovació i la globalització. Són reptes urgents i per tant imprescindibles per tenir un futur. Sortosament hi ha signes d'esperança en el comportament de les empreses catalanes. En els últims anys algunes empreses han pres decisions valentes en aquestes línies, però el més important, al meu entendre, és que en els últims mesos de mini-recuperació econòmica s'està notant un moviment valent en la línia de la globalització.

I què passa en la línia de la innovació? Això es més difícil d'observar. Evidentment no seria possible un procés de globalització si no hi hagués en paral·lel un nivell adequat d'innovació, però no disposem de dades que indiquin clarament un notable avanç en aquest terreny. Sembla, aixó sí, que existeixi una major sensibilitat dels empresaris. Axí, per exemple, en les últimes fires que hi ha hagut a Barcelona s'afirma amb certa generalitat que s'aprecia un nivell d'innovació més important que els anys anteriors i un esforç per competir més amb producte nou que amb producte millor o més barat.

Per llançar-se a invertir pel món o per comprometre's seriosament amb la innovació, l'empresari necessita el que acostumem a nomenar confiança. Què dona confiança? Dóna confiança la continuïtat en les normes. Dóna confiança la seguretat de que el que un construeix no serà destruït per la irracionalitat (vagues salvatges, períodes hiperinflacionaris, disposicions absurdes). Dóna confiança percebre tendències pro-empresarials: privatització, liberalització, reducció d'impostos. Dóna confiança percebre que els factors bàsics de la producció, capital i treball, tendeixen a moure's per les mateixes regles del mercat que el resultat de la producció, de manera que baixen els interessos i es flexibilitza el mercat laboral. Dóna confiança

experimentar que les infraestructures que necessita l'empresa estan disponibles i són funcionals (i aquí hi ha un gran repte amb les infraestructures de cable òptic, telefonia mòvil i aigua).

Pot dir-se, per tant, que si un vol ser optimista té més raó de ser-ho avui que fa cinc anys. Avui dia hi ha menys empreses en venda a Catalunya que fa uns pocs anys. Però si un mira més endavant encara és possible ser més optimistes perquè queda molt per fer i si les condicions ajuden a mantenir la confiança, la iniciativa emprenedora farà tota la resta. En el nostre segle, que a vegades hem diem de la tecnologia, no hem fet tant com podria semblar a primera vista. Hi ha camps enormes per desenvolupar. En realitat, fora de l'electrònica i els plàstics que han sigut els dos sectors amb més gran dinamisme en l'aplicació de coneixements en el nostre segle, quasi tot està per fer, i encara en aquests sectors, s'esperen canvis importants.

Les aplicacions de l'electricitat (producció, magatzematge, transport, motors) no han avançat extraordinàriament. La metal·lúrgia, els materials ceràmics i els materials naturals tampoc han experimentat canvis revolucionaris. La biotecnologia té pendent el lliurament del seus resultats. La construcció continua sent un sector relativament endarredit tecnològicament. El sector alimentari tampoc ha patit canvis de trencament. En pla optimiste podríem afirmar, per tant, que en la innovació esta quasi tot per fer.

En els mercats hi ha oportunitats extraordinàries. Hi ha grans mercats adormits, com els africans, però hi han mercats que s'han despertat i de sobte han desenvolupat una apetència infinita de consum. Asia i Europa de l'Est, però sobretot Asia, no tenen quasi de res i volen de tot. Hi ha grans embussos esperant simplement gestió per a resoldre'ls en àrees com la distribució, no necessàriament la gran superfície, sino simplement la construcció més elemental per arribar des d'una fàbrica fins a un petit detallista. Hi ha empreses raonablement equipades esperant gestió i tecnologia per a millorar la seva eficiència. Hi ha gent amb ganes de treballar per poder pagar una casa digne, un cotxe i el confort d'un equipament mínim. Manca la

iniciativa emprenedora de caràcter global, a la que m'he referit abans. Amb confiança, aquesta iniciativa es movilitzara sense dubte. Per tant, també l'evolució dels mercats permet ser optimiste.

Un comentari final

Per acabar aquesta exposició, ja que no preten cap altre cosa que estimular un debat positiu i constructiu, posant en evidència que hi han raons pel optimisme, s'ha de recordar també que els europeus patim amb freqüència aquesta depressió recurrent que en diem europessimisme. Si mirem al voltant nostre sembla que només hi veiem problemes. El terrible atur. No hi ha cap número de *The Economist* que en una pàgina o una altra no plantegi el risc de fallida dels nostres sistemes de protecció social. Correm el risc que els arbres no ens deixin veure el bosc. És imaginable pensar en llocs nous en els que Europa pugui crear la riquesa que necessita per sortir endavant. Es possible pensar també en formes innovadores d'organitzar el treball. I, sobretot, és necessari plantejar-se formalment la innovació en l'empresa.

Documentació relativa a la sessió:

"De la Renaixença a les Bases de Manresa"

Ponent: **Josep M. Ollé i Romeu**

Referència biogràfica: és historiador i ha publicat, entre altres treballs, *Introducció del socialisme utòpic a Catalunya 1835-37* (Barcelona, 1969); *El moviment obrer a Catalunya 1840-1843* (Barcelona, 1973); *Milà de la Roca, escriptor i activista contrarevolucionari 1840-1843* (Barcelona, 1973); *Successos de Barcelona 1822-1835* (Barcelona, 1981); *Les bullangues de Barcelona durant la Primera Guerra Carlina 1835-1837* (Tarragona, 1993-94, 2 v); *Les Bases de Manresa, 1892* (Barcelona, 1994).

JOSEP M. OLLÉ ROMEU
(Dir.)

HOMES

DEL CATALANISME

Bases de Manresa.
Diccionari biogràfic

Col·lecció CAMÍ RAL n. 6

Aquesta obra es publica en el marc de la Commemoració del Centenari de les Bases de Manresa (1892-1992), organitzada per la Generalitat de Catalunya.

- © Sobre la introducció: JOSEP M. OLLÉ ROMEU
- © Sobre les biografies: els autors respectius
- © Sobre aquesta edició: RAFAEL DALMAU, Editor

1a edició: abril de 1995
RAFAEL DALMAU, Editor
Bonavista, 26 - 08012 Barcelona

I.S.B.N.: 84-232-0484-7
Dipòsit Legal: B-8159-1995
Impress a Romanyà/Valls, s.à. - Verdaguers, 1 - 08786 Capellades

*A tots els que amb paciència i bona voluntat
han fet possible aquest llibre,
al mateix temps que han suportat
les meves limitacions.
A tots, molt cordialment.*

INTRODUCCIÓ

1. *La nació catalana*

El transcurs dels fets històrics desenvolupà a la Península Ibèrica diferents nacions; però, d'acord amb la temàtica del present treball, només n'indicarem les dues que es contraposaren en l'espai territorial del que avui anomenem la Catalunya Estricta. Es a dir: la nació castellana, o espanyola, i la nació catalana. A partir d'aquest context, en la segona dècada del segle XVIII, i a causa d'una derrota militar, els catalans van perdre la possibilitat de continuar autogovernant-se i no recuperaren aquestes capacitats, i encara amb unes formulacions molt limitades, fins al segle XX. Conseqüentment, Catalunya fou governada dins uns paràmetres en els quals es potenciaran els elements que podrien contribuir a la desintegració de la nació catalana, amb la finalitat d'integrar els catalans a la nació castellano-espanyola.

Si parlem de canvis, és evident que també modificaren una realitat viva com la nació catalana, car, entre les diferents hipòtesis, després de dos segles de governs espanyolitzadors, hi havia la possibilitat que desapareguessin. La història del segle XX demostra que els esdeveniments es van encadenar d'una altra manera, perquè, al marge de conjuntures més favorables o més desfavorables, sempre va subsistir un poderós substrat de catalanitat constituït per elements diversos, i també modificables, com el territori, la llengua, l'estructura social, la psicologia col·lectiva, les formes de vida i de treball, els costums i les tradicions, la memòria històrica i les mitificacions, les institucions jurídiques, alguns aspectes de la religiositat, etc.

Les opinions que acabem de manifestar i, per damunt de tot, les centrades en l'existència d'una nació catalana en els segles XVIII i XIX no són compartides per tothom. Tanmateix, nosaltres considerem que en els segles esmentats, i dins el territori geogràfic que estem mencionant, hi desenvolupà

pà les seves activitats i les seves concepcions una comunità amb peculiaritats pròpies d'una nació, on, com en totes les realitats de les mateixes característiques, coexistien diferents nivells de conscienciació. Un punt embolllat és la terminologia utilitzada durant els anys que estem estudiant, per la seva poca precisió i perquè continuament s'hi barrejaven mots com la seva pròpia, regne, poble, comunitat, pàtria, regió, nació, nacionalitat, o provinciales compostes com comunitat ètnica, província etnològica, regió històrica, estat històric, etc., no pas sempre equiparables, fins al punt que una mateixa paraula podia tenir significats diferents. Malauradament, aquest complicat embull dificulta la comprensió dels fets i pot portar a conclusions contradictòries.

Una altra qüestió esdevé determinada perquè no solament els catalans no compartiren mai uns mateixos judicis o unes mateixes sensacions sobre els seus trets diferenciadors, sinó que també, alguns o molts—segons el moment històric—foren partidaris d'integrar-se totalment dins la nació castellano-espanyola. A més d'aquestes dicotomies, molt imprecises per les múltiples imbricacions entre les dues parts, les situacions que ja existien i les novetats que portaren els temps continuaren dividint els habitants del Principat. Per tant, si englobem tot el que hem manifestat en aquest paràgraf, la societat catalana fou un complex aiguabarreig de coincidències i divergències, en l'últim cas i en determinades circumstàncies molt dramàtiques, mentre s'anaven marcant les línies fonamentals que estructuraren la Catalunya contemporània.

Explicats els principis més generals, durant els segles XVIII i XIX foren viscudes diferents conjuntures des d'un punt de vista nacional, i creiem que pot ser molt útil la seva periodització, sempre que tinguem present que cada una de les conjuntures, i totes plegades, coadjuvaren a la defensa, amb més o menys èxit, de les característiques pròpies de la nació catalana. Per tant, tal com afirma Ferran Soldevila, va ser fàcil de guardar una línia de continuïtat. Així, doncs, i segons els nostres criteris, la periodització inclou tres fases: les quals denominarem *particularisme*, *provincialisme* i *catanisme*; tres paraules que habitualment no són usades amb les mateixes accepcions que com les puntualitzem en el present treball. Convé d'observar, doncs, les nostres valoracions, car, del contrari, hi ha el perill d'innalgar-les esquemades diferents.

II. *Particularisme*

Aquest primer període—que, cronològicament, abasta des de la pèrdua de la sobirania (a principis del segle XVIII) fins als començaments de la revolució liberal (a principis del segle XIX)—resta enquadrat per la monarquia absoluta de la dinastia borbònica, controladora al mateix temps d'un gran imperi colonial. Estructurada la societat catalana segons els principis socioeconòmics de l'Antic Règim, amb incipients iniciatives de caire capitalista,

acció governamental dels monarques comportà greus conflictes interns—diferencials, a la vegada que també originà enfrontaments interns. En els aspectes més directament relacionats amb la problemàtica de la catalanitat, els Borbons van emprendre una política d'annexió de les característiques diferenciatives del poble català, a tenor de les coordenades i viabilitats que permetia el segle. A tot això, cal afegir les possibilitats econòmiques que desvetllà el comerç amb les colònies, amb el resultat final d'un fort impuls favorable a l'uniformisme i, consegüentment, a la hibridització dels trets específics.

En aquesta fase, el procés de desnationalització va anar guanyant la partida, tot i que alguns sectors i individus intentaren de reaccionar en contra d'unes eventualitats tan desfavorables. Dins d'aquesta línia, la derrota militar de 1714 no fou l'epíleg de la lluita armada en defensa de les llibertats catalanes i, en un període més aviat curt, es mantingué algun nucli de resistència. També ocorregué algun avallot, contra accions governamentals considerades danyoses a les tradicions de la terra; van ésser publicats papers subversius que defensaven els mateixos principis; i, dins el marc legal, foren canalitzades activitats en demanda d'un reconeixement de les particularitats de Catalunya. Paral·lelament, es desenvolupà un moviment cultural, que podem emmarcar en aquests paràmetres.

Tots els esforços, en defensa de la catalanitat, efectuats durant el segle XVIII, els realitzaren gent de diferents classes socials i de diferents concepcions, alguns o molts dels ideològicament mixturats d'espanyolisme (situació que fou possible pel grau elevat d'ambivalència que comportava el procés d'hibridització, però sense oblidar que, d'acord amb les nostres apreciacions, s'estava perdent la batalla).

III. *Provincialisme*

El segon període—que, cronològicament, s'estén des del començament de la revolució liberal (a principis del segle XIX) fins a finals del Sexenni Revolucionari, és a dir, el començament de la Restauració—suposà una fase de redreçament i significà un canvi d'orientació respecte a la tendència que s'havia imposat en el segle XVIII.

El mateix període fou condicional per les profundes mutacions de caràcter global que ocasionaren la destrucció de la societat de l'Antic Règim i la pèrdua del gran imperi colonial. Tot això originà una dinàmica molt contraposada que, en el cas concret de Catalunya, i per tal de facilitar-ne la descripció, separarem en tres nivells conflictius, sense oblidar mai que formen un sol entrellat.

El primer nivell conflictiu, concretament la revolució liberal, comportà la formació de dos grans conglomerats interclassistes, constituïts, l'un, pels partidaris dels canvis—això és, els liberals—i, l'altre, pels seus opositors—és a dir, els absolutistes o carlins—. Tanmateix, ni els uns ni els altres formaren

col·lectius compactes, sinó tot al contrari, i van estar saccejats per contínues fragmentacions internes. Com a fet més punyent, la lluita dels liberals contra els absolutistes o carlins va ser la confrontació que provocà més vessament de sang entre els catalans.

El segon front conflictiu restà condicionat per la nova societat burgesa que anà sorgint i on les línies divisòries seguien unes coordenades específicament de classe, d'acord amb el desenvolupament del sistema capitalista i, per tant, diferents a les esmentades en el paràgraf anterior, però els antagonismes que es suscitaren també ocasionaren incidents amb violència.

Finalment, el tercer nivell conflictiu va estar marcat per dos processos, un dels quals tendia a fer homogenies les diferents nacions que coexistien dins l'Estat, d'acord amb els comportaments i pautes de la nació castellano-espanyola, mentre que l'altra pretenia conservar els trets diferenciadors de la catalanitat. Per aquestes raons, es delimitaren uns paràmetres no coincidents amb els dos primers enunciats: en canvi, les col·lisions no foren tan virulentes.

Una vegada exposades algunes generalitzacions sobre les tres problemàtiques, ajustarem les nostres reflexions al tema central del capítol, que afecta exclusivament el tercer nivell conflictiu; però, sempre que ho considerem oportú, n'indicarem les estrictes relacions amb els altres dos nivells. Per tant, la qüestió bàsica és la persistència de la nació catalana, paral·lelament a l'intent de construir un estat-nació estretament centralitzat, d'acord amb els principis del liberalisme, que evidentment afavorí l'espanyolització. Però els resultats aconseguits en aquesta última línia foren segmentaris, no totalitzadors, sense assolir mai l'objectiu d'anul·lar la nació catalana i substituir-la pel nou estat-nació.

En l'aspre combat en defensa de la catalanitat, continuació de l'iniciat en el segle XVIII, hi persistiren treballant gent de diferents estrats socials i d'ideologies no concordants, alguns o molts mixturats d'espanyolisme. Com a fet més diferencial, assenyalarem que va participar-hi molt més personal; en canvi, suportaren una major pressió homogeneitzadora. Però no tots els elements condicionats pels esdeveniments històrics foren negatius, car els canvis globals, amb tot el que girava al seu entorn, a més a més de propiciar l'uniformisme espanyolista i per tant la hibridització, igualment comportaren una sèrie de condicionaments materials i proposos teòrics favorables al fet nacional català des de principis del segle XIX.

Un altre element que jugà el seu paper, encara que resulta difícil de precisar-lo correctament, i sense oblidar que estem dins un procés dinàmic, fou el dels sentiments mutus que van predominar entre els castellano-espanyols i els catalans, que no foren excessivament benivolents, i sí clarament hostils en els moments més conflictius. Però considerem que la realitat més transcendental en aquest àmbit, durant el segle XIX, fou la consolidació, entre els catalans, d'un sentiment de superioritat, que dificultà l'homoge-

netzació i que no solament es fonamentà en una estructuració socio-econòmica més avançada, sinó també en els símbols i mitificacions hereditades o que s'anaven creant, moltes d'elles relacionades amb el període medieval, en ésser considerat com l'època que Catalunya va gaudir de més sobirania.

També contribuí poderosament a que fracassés el projecte homogeneitzador el fet que l'Estat espanyol i la classe social que el controlava, l'oligarquia agràrio-financera, no sabé, o no volgué, portar a terme un programa modernitzador, en tots els nivells i d'acord amb els patrons que s'estaven imposant en els països europeus que més influïen sobre tota la Península. Així, doncs, i des de Catalunya, sempre s'alçaren veus i s'efectuaren accions contra aquestes eventualitats, amb el suport, més o menys gruixut, de la societat catalana, i que en molts casos comportaren la no integració al model d'estat-nació estretament centralitzat que s'estava basint.

Al marge de les qüestions més generals, l'estat-nació centralitzat que vain poder copsar molts catalans, en la pràctica quotidiana fou una llarga sèrie de governs administrativament corruptes, incapaces de fer progressar el país i políticament arbitraris, que només tenien establert si aconseguïen gaudir de la protecció de l'exèrcit. A més a més, els problemes roents eren solucionats amb contínues implantacions de l'estat de setge i, així, moltes vegades els drets elementals eren violats. En aquest últim punt, és obvi que sovint les autoritats estatals trobaren el suport de sectors influents de la societat catalana; però també és un fet contrastat que les salvatgeres més colpidores, perpetrades amb impunitat des dels aparells estatals, foren àmpliament repudiades. Com un exemple molt significatiu, podem anotar les paraules pronunciades pel general Prim, l'any 1851, davant les Corts, advertint sobre les brutatxades que la pràctica governamental realitzava a Catalunya. I, tot això, els catalans ho havien de finançar amb els impostos; a més d'afegir-s'hi el nou sistema de quintes, que el poble va anomenar *contribució de sang*. Al mateix temps, els catalans sofrien fortes pressions perquè renunciessin a la seva identitat.

D'acord amb el que estem exposant, a Catalunya no s'imposaren les concepcions que propugnaven un estat-nació estretament centralitzat i, conseqüentment, hom manifestà diferents opinions i accions, que en part configuraren el provincialisme polític. Però els comportaments provincialistes, que sorgiren i variaren al compàs dels canvis, barrejats sovint amb implicacions espanyolistes i fonamentalment descentralitzadores, els agruparem en blocs o conjunts, dins dels quals assenyalarem la línia preponderant, sense oblidar que la realitat fou molt més complexa i que no sempre és possible delimitar-los amb claredat, per les mútues influències i imbricacions que es varen anar succeint.

A partir d'aquestes premisses, analitzarem, en primer lloc, les propostes de la gran família liberal, que, malgrat les seves contradiccions internes,

puntualitzà les pautes de tota la problemàtica. En aquesta gran família, la tendència preponderant fou homogeneïtzadora i el primer pas important va ser la promulgació de la Constitució de 1812, la qual definia la nació espanyola, constituïda per tots els ciutadans, com a dipositària de la sobirania. D'aquestes tesis es dedueix que solament existia una nació i lògicament s'aspirava a crear una comunitat completament espanyolitzada. Els successius textos constitucionals mantingueren les mateixes orientacions i foren completats per moltes lleis unificadores, entre les quals destaca la divisió provincial de 1833, ja que el procés centralitzador pretenia abastiar tots els camps. Per consegüent, hi ha una direcció molt coherent en la utilització de l'Estat, no solament en el camp jurídic, sinó en tot allò que comportava el seu funcionament, en contru de les nacions minoritàries i a favor de la nació majoritària.

En el cas específic del Principat, i centrant-nos bàsicament en valoracions de caràcter polític, dividirem la gran família liberal en dos grans sectors que, sense precisar-los amb exactitud, qualificarem de sectors conservadors i sectors progressistes. Així, doncs, els liberals conservadors, que durant llargues etapes foren la força hegemònica, contribuïren poderosament al procés d'espanyolització, però, en no coincidir sempre amb l'oligarquia agràrio-financera, les divergències facilitaren la concreció d'un corrent que les fonts anomenen regionalista conservador i que nosaltres considerem que forma part del provincialisme polític. Entre els seus principals propulsors destaquen Joan Mañé i Flaquer i Manuel Duran i Bas, mentre que sobre els seus posicionaments, i d'una forma generalitzada, podem dir que els regionalistes conservadors varen defensar el concepte d'estat-nació espanyolitzat, al mateix temps que exigien el respecte de la personalitat històrica de Catalunya i un programa de reformes descentralitzadores.

Pel costat dels liberals progressistes -sector que és molt més complex i segmentat que el dels liberals conservadors catalans-, quan algun dels seus col·lectius es convertia en força hegemònica al Principat, en línies generals propiciaren l'espanyolització, però sovint es varen produir conflictes greus amb el govern central. Aquestes problemàtiques ajudaren a la formulació de solucions alternatives al model d'estat-nació, estretament centralitzat, que obviament formen part del provincialisme polític.

Una de les solucions alternatives fou la idea de crear una Junta Central a imitació de la que s'havia constituït durant la guerra contra Napoleó, basada en el principi de la sobirania popular i mitjançant un moviment insurreccional. També fou esbossat un programa de prioritats que havien de fixar l'actuació de la Junta Central, tals com neutralitzar la monarquia, portar a terme transformacions substancials i regularitzar el poder polític a favor de les províncies. En diferents oportunitats es va intentar seguir aquest camí, però mai s'assolí l'objectiu.

Unes variants sobre el que estem explicant, menys radicalitzades i més lligades als models medievals, foren els projectes de reconstruir l'antiga

Corona d'Aragó o la Diputació General de Catalunya; això, expressat en unes altres paraules, volia dir recobrar les antigues llibertats o furs. A nivell de fets concrets, les realitats que es desencadenaren, o, en de poca envergadura i, entre els promotors de la primera opció, de J. Víctor Balaguer, qui arribà a defensar una monarquia federal, mentre que la idea de reconstruir la Corona d'Aragó acabà per transformar-se en un voluntarisme que pretenia confederar els pobles de parla catalana. Respecte a la segona opció, propugnada l'any 1848 per Tomàs Bertran i Soler, també fou una intencionalitat amb uns fonaments precaris i que cristal·litzà amb molta més força en aquells àmbits que, amb posterioritat a les dades esmentades, precontzaren l'autogovern del Principat.

Sense sortir-nos del sector liberal progressista, la línia més coherent que s'estructura dins la temàtica provincialista fou la republicana, que a Catalunya i des dels seus orígens va ser federalista, com molt bé ho testimonia el fuller, de Ramon Xaudaró, de 1832. En una visió generalitzada, els federalistes catalans qüestionaren el concepte de la centralització, compartiren algunes connotacions amb les solucions alternatives que hem exposat -sobretot les relacionades amb la Junta Central-, i els seus projectes de república federal -que incloïa Portugal- anaren lligats a les reivindicacions socials de les classes populars i a la democratització dels drets polítics, alhora que destacaren com a anticlericals i antimilitaristes.

L'època daurada del federalisme va ser el Sexenni Revolucionari (1868-1874), quan una gran part de la població de les zones urbanes de Catalunya s'arreglaren sota aquestes principis. Arreu de l'Estat, les adhesions al federalisme foren força menys entusiastes i aviat sorgiren discrepàncies entre molts federalistes catalans i la direcció del partit, que residia a Madrid, i on un dels personatges més influents va ser Francesc Pi i Margall.

Un altre fet que actuà sobre la problemàtica que estudiem foren les contínues confrontacions entre els mateixos federalistes catalans, les quals, com en altres llocs, comportaren la divisió en dues grans fraccions, anomenades federalistes benèvols i federalistes intransigents. La primera fou la més moderada, la més espanyolista i la més dependent de Madrid. Partidària que la instauració de la república federal s'havia d'elecció a partir de les iniciatives del nucli dirigent, les seves perspectives no s'allunyaven massa d'una descentralització de l'Estat i acusà la fracció intransigent de fer predominar les tesis favorables a Catalunya per sobre dels plantejaments exclusivament federalistes.

Respecte als federalistes intransigents, es distingiren pel radicalisme de les seves propostes, que alguns d'ells fàcilment transformaren en aixecaments insurreccionals, mentre que consideraven, com l'èxit central per instaurar una república federal, que, en primer terme, s'havia de proclamar la independència de Catalunya i, a partir dels estats sobirans i iguals que es constituïssin en altres territoris peninsulars, pactar lliurement la unitat federal. Indubtablement això no és un programa separatista, però comporta-

va greus perills per a l'estat-nació que les forces més influents del liberalisme hispànic havien estat alçant. En el camp dels fets concrets i sobre el punt que estem exposant, només es va produir un petit intent, a Barcelona, de proclamar un Estat Català enquadrat dins d'una República Federal Espanyola, intent que els mateixos republicans federals olegaren immediatament (1873).

Per tot el que hem comentat, resulta notori que el moviment federal fou sasejat per contínues tensions internes i, així, difícilment podria formar un gran bloc hegemònic; en canvi, elaborà un corpus teòric (el més important que fins aquells moments havia realitzat un partit polític) sobre l'articulació de Catalunya dins l'Estat espanyol. Entre aquests textos, assenyalem: *Bases para la Constitución Federal de la Nación Española y para la del Estado de Cataluña* (Barcelona, 1868), l'anomenat *Pacte de Tortosa* (Tortosa, 1869) i el *Proyecto de Constitución Federal de la República Española* (Madrid, 1873). Entre els federalistes catalans favorables al provincialisme, el personatge més important fou Valentí Almirall.

L'euforia federal, durant els anys del Sexenni Revolucionari, també despertà expectatives en sectors molt diversos i poiser una de les experiències més interessants fou realitzada per Francesc Romani i Puigdemongias, qui intentà de compaginar el federalisme-regionalista i el catolicisme. En uns altres contorns, alguns intel·lectuals, que participaven en la defensa de la llengua i que reflexionaven sobre els successos que estaven presentant, es plantejaren la possibilitat d'elevar alguna acció cívica. Dins d'aquest context, un grup de joves lletrafets, d'horitzons ideològics diversos, creà una societat anomenada La Jove Catalunya (1870) —nom de ressònances marzri-nianes— i, més enllà de les qüestions literàries i lingüístiques i sense voler intervenir directament en la política, recuperaren símbols, crearen consciència i manifestaren opinions contràries a l'estat-nació. Precisament, les diferències polítiques entre els seus membres motivaren la decadència i, finalment, la dissolució de l'entitat. Alguns dels socis de La Jove Catalunya, conjuntament amb altres intel·lectuals, van agrupar-se entorn de la revista *La Renaixensa* (1871), que, durant el Sexenni Revolucionari, reivindicà una política pròpia per a Catalunya i no desdenyà d'aproximar-se als federalistes intraslegens. Entre els articles publicats en aquests anys, destaquen els de Narcís Roca i Farreras, l'home pont entre el grup de *La Renaixensa* i els federalistes. A efectes pràctics, els posicionaments essencials en aquest paràgraf van tenir poques repercussions durant el Sexenni, però obriren noves vies sobre la problemàtica nacional.

Un bloc completament contraposat a tot el que representava la gran família liberal va ser el conglomerat de gent que a Catalunya defensà les banteres de l'absolutisme i el carlisme, però que, respecte a la vertebració de la nació catalana dins l'Estat espanyol, es va dividir en dos sectors fonamentals, amb una sèrie de gradacions. Un dels sectors fonamentals, que va tenir més força en les primeres dècades del nostre període, fou

clarament espanyolista, sense excessives puntualitzacions sobre la temàtica que estem tractant, mentre que l'altre va anar guanyant adeptes en el transcurs del segle XIX i forma part del provincialisme polític. Aquesta línia, més il·ligada a les tradicions de la terra, defensà la restauració de les antigues llibertats i el seu moment culminant fou la declaració de Carles VII, feta l'any 1872, a favor dels furs.

A partir d'uns altres plantejaments, un conjunt diferent engloba tots els que es van moure dins d'unes perspectives separatistes que, d'acord amb els nostres coneixements, mai s'estructuraren en grups organitzats exclusivament independentistes i amb capacitats operatives fàcilment apreciables. Això és l'únic que ens atrevim a manifestar, però no tanquem la possibilitat, a causa del desconeixement que encara avui impereu en aspectes fonamentals de la història catalana del segle XIX, que en algun moment pogué arribar a constituir-se algun grupuscle separatista. Una altra qüestió és que en determinats projectes polítics, que gaudiren de suports importants, a causa de l'impuls d'alguns dels seus components es barrejessin intencionalment independentistes, que obviament no constitueixen els seus objectius programàtics. Dins els corrents separatistes, també inclouríem una tendència constant durant tot aquest període, però de molt poca envergadura, que patrocina l'annexió del Principat a França.

Una vegada hem expressat les nostres estimacions sobre el separatisme català més o menys organitzat, considerem que és important copsar l'estat d'opinió de la població respecte a l'independentisme. Si sobre el que estem parlant només fèssim una quantificació de caràcter estadístic, segons els textos consultats, el resultat giraria entorn a la idea que els catalans no compartien aquesta classe de vel·lats. Però això no és veritat, com es desprèn d'una sèrie de fonts que no és possible de negligir, car les diferències exclusivament numèriques no són adequades per a calibrar aquesta problemàtica, perquè només una de les parts, la de la nacionalitat majoritària, no va tenir cap classe de dificultats per a manifestar els seus punts de vista. A partir de tot el que acabem d'exposar, no gosem d'advertir cap informació, sobre si l'independentisme fou un estat d'opinió minoritari o majoritari, entre els catalans. Solament confirmem que va existir, que, el seu origen, hem de situar-lo en unes dates anteriors al començament d'aquest capítol; que variava segons les circumstàncies; i que tendia a incrementar la seva àrea d'influència en els moments més conflictius.

No podem acabar les reflexions sobre l'independentisme, sense esmentar l'abundosa literatura antiseparatista que s'originà, fora i dins del Principat. Poiser la seva força més notòria siguin les exageracions, que inclouen moltes realitats que no tenen res a veure amb el separatisme.

Finalment, parlarem de tots aquells que van voler compartir especulacions i activitats de caràcter internacionalista i europeista, encara que no sempre els dos conceptes puguin completar-se. També es necessari d'afegir que aquests propòsits, en molts casos, foren la part utòpica d'uns planteja-

ments més concrets i més vinculats a les realitats del país. Un exemple del que estem manifestant són alguns republicans que, com a fita final, volien proclamar la República universal. Obviament, dins d'aquest bloc hi ha sectors més decantats cap l'uniformisme o cap a la catalanitat.

En recapitular el que hem exposat, és ben tangible que la unió de Catalunya dins l'Estat espanyol, al llarg del segle XIX, generà, entre els catalans, un conjunt de respostes contradictòries, una fracció de les quals formen part d'allò que anomenem provincialisme polític que, en el transcurs dels fets històrics, foren una sèrie de passos en el camí, llarg i procel·los, per recuperar la sobirania.

Si, com anem explicant, es manifestaren criteris oposats respecte a les relacions polítiques entre Catalunya i Espanya, a causa que hi havia dues realitats diferenciades, el desenvolupament econòmic propiciat pel lliberalisme comportà una accentuació d'aquestes divergències, puix que un fet tan cabdal com la industrialització — que en els països més avançats d'Europa fou la punta de llança de totes les transformacions — només arrelà amb força en algunes àrees de la península, comptant-s'hi la catalana.

A partir d'aquesta situació, en les zones no industrialitzades, s'anà imposant el conveniment que la indústria catalana només podia perpetuar-se gràcies a un conjunt de privilegis, els quals perjudicaven, al mateix temps, el seu desenvolupament econòmic. De manera que molt sovint no la van considerar com una indústria pròpia, ni que fos necessari de protegir-la com un condicionament obligat per a modernitzar les forces productives de l'Estat. En canvi, des del Principat, la indústria catalana fou presentada com una indústria nacional espanyola, que havia de completar-se amb l'agricultura de tot l'Estat.

Així, doncs, es van formular dos models econòmics: l'un, basat en l'explotació dels recursos primaris; l'altre, en la industrialització. Foren coneguts, respectivament, amb els noms de lliurecanvista i proteccionista. Aquests diferents punts de vista anaven acompanyats d'enfrontaments polítics, discussions parlamentàries, manifestacions públiques, campanyes de premsa, etc., on sovint s'entrecreuaven qüestions relacionades amb la problemàtica nacional catalana.

Des de l'òptica del nucli que a Catalunya impulsava la industrialització, les valoracions que provocaben tals enfrontaments foren molt negatives, ja que els seus esquemes es fonamentaven amb la idea d'un estat, una nació i un mercat. Paral·lelament, percebien que no podien influir decisivament en el centre del poder polític, ni indicar les prioritats econòmiques, malgrat constituir-ne més modernitzador de les forces productives. Per tant, s'acumularen les frustracions, que compartien amb tots els habitants del Principat partidaris de la industrialització, i aquest — per dir-ho d'alguna manera — provincialisme econòmic també contribuï a salvaguardar els trets específics.

Fins aquí hem tendit a parlar sempre de la nació catalana com un concepte globalitzador; però, un dels seus elements més emblemàtics fou la llengua. Conseqüentment, i d'acord amb la nostra interpretació dels fets, el redreçament nacional que es desenvolupà al llarg del segle XIX també va suscitar una revivificació de la llengua i la cultura del Principat, moviment que és conegut amb el nom de Renaixença.

La llengua catalana, en els anys que estudiem, continuà essent l'idioma més utilitzat per la majoria dels habitants del Principat, el qual, com altres territoris sense estat, manifestava oralment una part substancial de la seva cultura. Però, a mesura que el nou estat-nació es va consolidar, el castellà anà ocupant espais en tots els sectors; entre ells, en un de tan significatiu com l'ensenyament. D'aquesta manera, el bilingüisme es va estendre per totes les classes socials, amb molta més incidència entre les capes altes que en les baixes.

Amb aquesta estructura lingüística — que, com totes realitats vives, contínuament anava variant — es generà una literatura (emprant el concepte de literatura en el seu sentit més ampli: és a dir, des dels romanços, passant per les novel·les cules i fins els documents estricteament administratius). Si aquesta literatura, redactada al Principat, la separàssim pel seu codi lingüístic, majoritàriament fou escrita en castellà, i aquesta és la tendència dominant durant tots aquests anys, mentre que els textos catalans paral·lelament foren exclosos de molts àmbits, per la pressió espanyolitzadora del nou estat-nació i també per la desídia de molts catalans. Però, malgrat aquests fets, en el camp de la literatura catalana sempre va mantenir-se una línia de continuïtat; en alguns moments, amb uns paràmetres molt limitats, situació que va anar canviant, de primer a poc a poc, després molt més ràpidament, al començament dels canvis que portà el segle.

Precisament, el canvi substancial en el món de la cultura fou el Romanticisme, que va recórrer tot Europa, i que per a les nacions sense estat significà la recuperació de les pròpies llengües i cultures. Implicà també una revaloració de l'Edat Mitjana, període que en el cas de Catalunya coincidí amb el moment de màxima sobirania i, darrera d'aquesta exaltació medieval, s'amagava, en alguns individus, la voluntat de recobrar-la. En línies generals, i al marge del codi lingüístic utilitzat, a Catalunya el romanticisme conservador marcà moltes patetes, però això no vol pas dir que no s'estructurés una opció progressista, amb personalitats tan importants com Josep Andreu i Fontcuberta, Pere Mata, Antoni Ribot i Fonssetè, Víctor Balaguer, etc.

Al Principat, l'aportació més transcendental del Romanticisme va ser la Renaixença, que, com nosaltres l'entendem, comportà també elements no romànics. Bàsicament, fou un moviment literari, que volgué recuperar la llengua catalana en un ampli ventall d'utilitats i que comprengué autors tan autèntics com Jaume Rubió i Frederic Soler, amb posicionaments polítics, lingüístics i literaris força dissemblants, però també amb concordances pregoncs. Així, doncs, i segons les nostres apreciacions, hi ha una Renai-

xenya culta, erudita, emmirallada en l'Edat Mitjana, i desitjosa de normalitzar el codi lingüístic, i una Renaixença popular, estretament lligada a la llengua i a la cultura del poble i entranyada molt directament amb la problemàtica del segle XIX. És a dir: dues Renaixences, contraposades i coincidents. Conjuntament, contribuïren a salvar la llengua. A més dels materials literaris, en el moviment renaixentista s'empeceraren altres manifestacions artístiques, entre les quals destaquem, per la seva importància sociològica, les aportacions musicals de l'escola de Josep Anselm Clavé. En els primers anys, la majoria dels textos literaris generats foren de poca qualitat, però serviren per a crear les condicions necessàries perquè persones com Jacint Verdaguer i Àngel Guimerà poguessin obrir-se camí.

Ultra les consideracions fetes, dins la Renaixença es va marcar un poderós corrent que amb identifications com llengua i pàtria, amb símbols, amb mitificacions i amb l'apologia dels valors morals i materials de Catalunya, contribuï a vehicular el redreçament nacional, del qual era filla. Sense sortir-nos d'aquest context, i a causa del procés d'hibridació que vivia la població, també s'hi barrejaren moltes afirmacions espanyolistes.

Una fita significativa del moviment renaixentista fou la restauració dels Jocs Florals (1859), els quals es convertiren en una plataforma de prestigi social per a la literatura catalana i les altres propostes que la Renaixença sustentava.

Així, i gràcies a molts esforços, a partir de la dècada dels seixanta la llengua catalana començà a ocupar espais importants dins els sectors públics, especialment en el teatre, que en aquells anys era l'activitat lúdica més important. Precisament, aquest èxit provocà la resposta del govern central, que anava en contra dels propòsits homogeneïtzadors, i publicà una llei (1867). En el món de la premsa, també es van produir modificacions importants, sobretot a partir de la revolució de 1868. No obstant això, els estudis històrics continuaren essent publicats en castellà, fet que demostra la dificultat que portaven a terme els escriptors renaixentistes, els quals, amb moltes dificultats i d'una forma escalonada, aconseguïren d'arrossegar una part de la població catalana.

Com a punt final d'aquest capítol, considerem que el provincialisme polític, econòmic i cultural potència nous horitzons, cristallitzats en files més sòlides una vegada acabat el Sexenni Revolucionari.

IV. *Catalanisme*

El tercer període comprèn des de la Restauració fins a les grans inundacions dels anys cinquanta del segle XX i correspon a l'època que, per primera vegada des del segle XVIII, els partidaris de la catalanitat recobren, temporalment, una part de la sobirania perduda pel Principat. Delimitat el

període, no volem amagar que les dades que proposem per finalitzar-lo són discutibles. Sense renunciar a fixar-les, evidentment van lligades a possibles futures sobre la nació catalana, dins un ventall que inclou totes les opcions, i, per consegüent, estem entrant en un terreny que desborda l'anàlisi històrica que avui dia podem fer.

Per si són acceptades les nostres puntualitzacions, dins l'ample període que abasta el catalanisme, considerem que es pot dividir en subperíodes, dels quals el que ens interessa, en aquest treball, és el que anomenem Primer Catalanisme i que s'estén des de la Restauració a la constitució de la Mancomunitat (1914). Delimitat així l'espai cronològic, l'examinarem fins a l'any 1892, que és la fita final del present llibre.

Centrats els anys, molts dels condicionaments que enquadraren la societat catalana foren una continuació dels ja comentats en l'apartat titulat Provincialisme i, per tant, no els repetirem, excepte en aquells punts que considerem més interessants per les novetats que es van produir. D'acord amb aquestes premisses, a partir de la neutralització del carlisme armat i a causa del desenvolupament del capitalisme, els conflictes que comportaren més violència foren els enfrontaments classistes, els quals, naturalment, repercutiren sobre el tema específic que estudiem; això és, el problema nacional català.

Amb aquestes perspectives, i amb els Borbors portant de nou la corona, continuà l'anagonsme entre els que s'esforçaren per forjar un estat-nació estretament centralitzat i els que volien salvaguardar les característiques diferenciadores, que, amb la denominació de catalanistes, iniciaren el camí que portaria a un canvi en la relació de forces entre uniformisme i catalanitat.

Sota la Restauració, l'Estat espanyol continuà controlat per l'oligarquia agràrio-financera, però no va dependre tan directament de l'exèrcit com en altres etapes del segle XIX, i la pràctica governamental va poder adequar les seves actuacions dins uns paràmetres més propers als models de l'Europa occidental. Per contrapartida, proseguí albergant una administració corrupta, inepta per a modernitzar el país i políticament arbitrària, on l'adulteració dels procediments electorals es va convertir en una de les característiques emblemàtiques de tot el sistema. En conseqüència, la integració dins la nació espanyola, per alguns o molts catalans, continuà essent problemàtica i van preferir conservar les particularitats heretades, mentre que es consolidà el sentiment de superioritat i autoestima.

A nivell de l'Estat, les forces que propiciaren la Restauració van intensificar l'opció uniformista, i un punt cardinal fou la promulgació de la Constitució de 1876, que, acompanyada per una pràctica governamental homogeneïtzadora i per un conjunt de lleis de la mateixa orientació, sens dubte que contribuï a l'espanyolització. Fins i tot presentaren batalla en un camp que fins aquells moments havien respectat: el dret civil català.

A Catalunya, tota aquesta problemàtica originà respostes diferencials, que en algun sector ajudaren a potenciar el moviment catalanista, encara que el gruix substancial de les classes més ben aposentades, a causa de les ocurrències del Sexenni Revolucionari, es van sumar al sistema canovista, en creure que era una garantia sòlida de l'ordre social i a desgrat que la seva participació en la direcció del poder polític fou més aviat secundària. Però, malgrat les coincidències en molts dels grans principis entre el govern de Madrid i el nucli hegemònic de la burgesia catalana, com en l'etapa anterior, es van generar fronts no coincidents. Així, doncs, un dels grups que continuà elaborant doctrina fou el dels anomenats regionalistes forans Manuel Duran i Bas i Joan Mané i Flaquer; el primer, en el camp de la política activa, i el segon, en el món de la premsa. En el cas concret de Mané, des de les seves perspectives historicistes, conservadores i catòliques, va recordar a Cánovas, en *Cartas provinciales*... (Barcelona, 1875), la persistència, al Principat, d'una realitat diferenciada i protestà per la supressió dels furs bascos, en *La paz y los fieros* (Barcelona, 1876).

La línia marcada pels regionalistes conservadors fou avalada positivament per un grup catalanista que es constituí a la ciutat de Vic, on el seu portaveu fou la revista *La Veu del Montserrat* (1878) i un dels seus individus més batalladors va ser el canonge Jaume Collell. Aquesta tendència, coneguda amb el nom de vigatanisme, que procedia d'hontrons catalins, defensà un catalanisme de caire conservador i tradicionalista, en el qual la religió catòlica i la jerarquia eclesiàstica havien de jugar un paper primordial; rebuïava, a la vegada, l'integrisme i formulava opcions possibilistes. En aquest context, Collell intentà definir les propostes del grup, amb el text *Catalanisme, lo que és y lo que deuria de ser* (Vic, 1879).

Un altre col·lectiu catalanista fou el dels intel·lectuals relacionats amb *La Renaixensa*, que ja havien iniciat els seus posicionaments durant el Sexenni Revolucionari, però que durant la Restauració perfilaren de manera definitiva els seus postulats ideològics, que comportaren un rebuig total del sistema canovista, mentre que defensaven un catalanisme amb connotacions molt puristes. A *La Renaixensa* continuà publicant els seus articles Roca i Farreras, en una línia decantada cap a l'actuació política i amb projectes com la creació d'una Diputació General de Catalunya. No excessivament allunyats de molts dels enunciats que predominaven entre els intel·lectuals agruats entorn de *La Renaixensa* foren les obres conjuntes de Josep Caroleu i Josep Pella i Forgas titulades *Las Cortes Catalanas* (Barcelona, 1876) i *Los fieros de Cataluña* (Barcelona, 1878).

Però, novament, van ser els republicans federals els que aportaren el cos teòric més important sobre les relacions de Catalunya amb l'Estat. En aquest context cal situar el llibre, de Pi i Margall, *Las nacionalidades* (Madrid, 1877), on, per mitjà d'un pacte federal lliurement establert entre les dife-

rents regions, oplanava que seria possible de respectar la realitat plural de l'Estat espanyol. A Catalunya, la personalitat més activa continuà essent Valentí Almirall, qui fundà el *Diari Català* (1879), mentre que, a partir d'una concepció progressista de la història, pretenia unir totes les classes socials dins una estructura federal per tot l'Estat, amb la finalitat de regenerar Catalunya i Espanya.

També, aquests anys, es constituïren algunes societats catalanistes fora de Barcelona, encara que la primera brotada important fou en la dècada dels vuitanta. Aquestes societats, i les publicacions que ja sortien o les que van començar, procuraven entendre el moviment catalanista; però, si sumem el pes social dels dos conjunts sobre la totalitat de la població, els resultats foren aleshores molt limitats, bé que en línia ascendent. Un altre aspecte interessant d'aquest col·lectiu foren les contínues adhesions als moviments d'alliberament d'altres petites nacions europees, especialment Irlanda, nació que per alguns catalanistes es convertí en un model a imitar. Aquestes materies ens porten a qüestionar les problemàtiques que generaren aleshores els corrents europeïstes i internacionalistes, baldament això conforma un conjunt de fets sobre els quals no posseïm la informació adequada.

Tot continuant amb el moviment catalanista que lentament anava cristal·litzant, Almirall convocà l'anomenat I Congrés Catalanista, el qual fou celebrat els mesos d'octubre i novembre de 1880, amb la voluntat de conjuntar tots els simpatitzants, al marge de les respectives idees i dels condicionaments socials. La iniciativa d'Almirall no fou acceptada per tot hom i, entre els que la van rebuïjar, destaca el grup de Vic, encapçalat per Collell, a causa de les profundes diferències ideològiques que els separaven. En canvi, acceptà la proposta un conjunt de gent heterogènia, que incloïa fonamentalment nuclis republicans i catalanistes. Segons les dades que hem pogut utilitzar, s'hi van inscriure 1.282 individus, els quals, d'acord amb les nostres estimacions, formaven part majoritàriament de les capes mitjanes de la societat catalana.

Durant el Congrés es va produir un enfrontament entre el grup d'Almirall i el grup de *La Renaixensa*. En aquesta disputa es va imposar Almirall, en trobar més suport entre els assistents, i la gent de *La Renaixensa* abandonà el Congrés. Finalment, van ser aprovades diverses resolucions; les tres més importants foren: la creació d'una nova entitat que servís per a coordinar tots els grups, el nomenament d'una comissió per a defensar el dret català i la constitució d'una acadèmia de la llengua, per a normalitzar-la.

De les tres resolucions, a efectes pràctics, les dues últimes no es van concretar. De tota manera, en la darrera sessió del Congrés, celebrada el 14 de novembre, fou tramesa a les autoritats de Madrid una exposició en defensa del dret civil català. Però el projecte governamental sobre la unificació de codis concernia molta gent del Principat, no estrictament catalanista, i un grup de propietaris començà, el mes de desembre de 1880, a

organitzar una associació, en considerar que eren danys als seus interessos. En aquesta línia, i sota l'impuls del *Diari Català*, es celebrà el Congrés Català de Jurisconsults (1880-1881), on la majoria dels delegats manifestaren públicament la repulsa a unificar els codis.

Entre les diferents seqüeles que suscità el I Congrés Català, en fou una la transformació en diari de la revista *La Renaixença*, a partir del dia 1 de gener de 1881, però continuà dins les pautes que li van anar assenyalant els seus dos homes més decisius: és a dir, Guimerà i Aldavert. Amb la nova publicació amb més influència en el món catalanista, però que destacà en la defensa de la llengua i de la catalanitat i en la popularització de símbols i mites. Així mateix, en la vindicació de la personalitat històrica de Catalunya, i exigí la formació de solucions que comportessin poder polític i, consegüentment, rebuïja les propostes basades en una descentralització administrativa. Paral·lelament va anar depurant la seva terminologia, que, a poc a poc, es clarificà en un sentit nacionalista, sense desdenyar criteris, no massa allunyats de formulacions, que poden ser considerades com separatistes. Per partidària de la llibertat de consciència i propugnà una orientació populista, fonamentada en l'oposició a les quintes i als impostos sobre els consums. En un altre àmbit, els catòlics catalanistes de Vic aconseguiren un dels seus grans èxits: la celebració del Mil·lenni de Moniserrat (1881).

En el camp del republicanisme federal, el I Congrés Català també va tenir repercussions, puix que s'accentuaren les divergències entre Pi i Margall i Valentí Almirall, a causa que el primer es mostrava molt crític respecte a la Renaixença i el catalanisme; això provocà que Almirall, amb un sector minoritari del partit, tingués definitivament amb els republicans federals (1881) i que, al cap de poc temps, deixés de publicar-se el *Diari Català*, mentre que sobre la forma del govern acabà per decantar-se per l'accidentalisme, idea que predominà dins el moviment catalanista d'aquells anys.

Una sola determinació del I Congrés Català, la referent a la constitució d'una nova entitat per a coordinar tot el moviment, pogué tirar endavant, gràcies sobretot als esforços i a les concessions que va fer Almirall, qui aconseguí agrupar els intel·lectuals de *La Renaixença* i altres sectors socials, no estretament catalanistes, en aprofitar el descontentament originat al Principat la política seguida pel govern presidit per Sagasta. En els primers moments, la iniciativa d'Almirall trobà un ressò limitat, però va anar creixent, a partir d'una prioritat d'objectius i no amb coincidències ideològiques. Malgrat tot, es van mantenir al marge els catòlics catalanistes de Vic i els regionalistes conservadors, per motivacions diverses. Socialment, s'hi van afegir individus de totes les classes socials, per bé que el catalanisme continuava instal·lat a les capes mitjanes de la població, car ni

La burgesia, com a classe, ni el proletarià, com a classe, van prendre part en la nova opció.

La plataforma unitària, anomenada Centre Català, es constituí oficialment el mes de juny de 1882, amb la missió de defensar els interessos morals i materials de Catalunya, però en aquests primers moments planava la prohibició explícita de parlar dins la societat, de religió i de política.

Malgrat el que acabem de comentar —és a dir, que en els estatus fundacionals del Centre Català hi havia un article sobre el seu apoliticisme—, des dels seus inicis Almirall intentà de convertir-lo en una organització política. Les files bàsiques en aquesta direcció es van produir durant el 1883, quan el Centre Català envia al Rei una exposició protestant contra els abusos electorals, demanà l'autorització per a convertir-se en una entitat política i aprovà un programa on, entre altres qüestions, reclamava una administració pròpia per Catalunya, el reconeixement del català com a idioma oficial, la salvaguarda del dret i una política proteccionista. Tanmateix, la seva determinació amb més ambició de futur fou la celebració del II Congrés Català (juny, 1883), que, entre les seves formulacions, rebuïja qualsevol actuació dels catalanistes dins els partits polítics espanyols. Malauradament, el II Congrés Català no arribà a finalitzar, per desavinences internes i per l'embotellada manera de planejar-lo.

La fundació del Centre Català va tenir altres repercussions, especialment sobre els federalistes catalans, que, en un congrés regional i sota el guiatge de Josep M. Valls i Ribot, elaboraren un document titulat *Projecte de Constitució per a l'Estat Català* (Barcelona, 1883), en el qual, a desgrat de la seva redacció en català, no hi ha cap referència sobre la llengua, fet que el separa substancialment d'altres textos catalanistes. Políticament és un document progressista que, a partir del principi que només existia una nació espanyola, concedia a Catalunya un elevat grau d'autogovern. Aquest mateix any, i enmig de les controvèrsies originades per termes relacionats amb Catalunya, Duran i Bas publicà un llibre a favor del dret català, *Memoria acerca de las instituciones del derecho civil de Cataluña* (Barcelona, 1883).

Mentrestant, Almirall anava convertint el Centre Català en una palanca per als seus projectes, amb dos eixos fonamentals: la creació d'associacions a les comarques i l'estructuració d'un gran front catalanista. Això fou possible perquè s'accentuaren les animositats contra el govern, impulsades per una etapa de males perspectives econòmiques, que agreujaren les negociacions d'un tractat comercial amb la Gran Bretanya, a més de la continuada obstinació del govern de bandejar el dret civil català. En aquest context, finalment Almirall aconseguí integrar en els seus projectes un bloc important, que incloïa nuclis dirigits de la burgesia industrial i comercial, propietaris urbans i agrícoles, juristes contraris a la supressió del dret català, intel·lectuals, erudits i excursionistes relacionats amb la Renaixença, activistes del moviment catalanista, representants del vigatanisme i fins i tot un

sector no desdenyable de les classes populars. Però el bloc fou un conglomerat estriatament conjuntional, sense possibilitats de futur.

Amb aquests condicionants, i amb Almirall com a redactor-ponent, hom elaborà una exposició dirigida a Alfons XII, titulada *Memorial de Greuges* (Barcelona, 1885). Un text, bàsicament regionalista i regeneracionista, que demanava la institucionalització d'una monarquia descentralitzada per tot l'Estat, amb programa econòmic de care proteccionista. També exigia el respecte als trets diferenciats heretats, com la llengua i el dret. A efectes pràctics, l'exposició no assolí cap resultat (al marge de la irritació que despertà entre els nuclis dirigents de la política espanyola), però fou un important pas, que desvetllà expectatives.

Una altra de les novetats que portà l'any 1885 fou la revista *L'Arxí de Sant Martí*, publicació que agrupà un nucli de catalanistes radicalitzats, no massa partidaris de les vies possibilistes i més propers de les opcions rupturistes. En aquesta revista, Narcís Roca i Farreras continuà exercint el mestratge, sempre dins uns paràmetres progressistes.

De les diferents conseqüències que es derivaren del *Memorial de Greuges*, situades totes cronològicament a l'any 1886, podem anotar: el miting proteccionista organitzat pel Centre Català al Teatre Novetats, on van assistir molts obrers (fet que no es repetirà); el gran nombre d'individus, de totes les classes socials, que signaren el missatge de solidaritat amb Irlanda; la fundació de la revista *La España Regional*, d'un regionalisme molt espanyolitzat, capitanejada per Francesc Romani i Puigdemolas, Josep Pella i Forgas i Eusebi Güell i Bacigallupi. Però ben segur, que l'esdeveniment de més transcendència política ocorregué, per part del Centre Català, amb l'organització d'una candidatura pel districte de Barcelona a les eleccions legislatives de 1886, constituïda per Joan Josep Permanyer, Angel Guimerà i Pere Pascual. El principal promotor de l'operació va ser Almirall, idea que no secundaren alguns dels sectors més conservadors del Centre Català. Electoralment fou un fracàs i demostrà obertament les profundes discrepàncies que cohabitaven dins l'entitat, en un punt tan substancial com la intervenció en els comicis electorals. També els catalanistes de Reus, aquell any i dins un cercle electoral més limitat, començaren a participar en les eleccions. L'opció electoralista de Reus es va mantenir, i en anys successius els van imitar altres nuclis catalanistes, de diferents poblacions.

El paper preeminent que aleshores protagonitzava Almirall, el portà a elaborar el seu llibre doctrinari més important, *La catalanisme...* (Barcelona, 1886), enquadrat ideològicament dins un regionalisme regeneracionista, que pretenia abastar tant Catalunya com tot Espanya, dins unes coordenades progressistes, positivistes i laiques. D'acord amb aquestes premisses, la solució de la qüestió catalana estava condicionada a la institucionalització d'un estat federalitzant, on el Principat pogués compartir sobirania mitjançant unes Corts amb tres cossos, un poder executiu i un poder judicial

propis, mentre s'enfortia la personalitat específica de Catalunya, encara que la llengua catalana no jugava un paper tan determinant com en altres grups catalanistes. Amb la finalitat d'aconseguir els objectius, Almirall preconitzava que el catalanisme havia de mobilitzar tota la societat i participar en política, per a poder modernitzar Catalunya i Espanya. Dissortadament per Almirall, les seves propostes no van coincidir amb els altres de cap sector rellevant de la societat catalana i aquesta realitat ocasionà el seu bandejament de la direcció del moviment catalanista.

En contra de les tesis d'Almirall foren llançades fortes crítiques, entre les quals assenyalem les publicades a *La Renaixença* i *La Veu del Montserrat*, però també s'hi afegí Martí i Flaquer, amb el seu llibre *El Regionalismo* (Barcelona, 1887), que en realitat era una repetició dels postulats del regionalisme conservador, formulats abans que Almirall presentés les seves propostes.

Respecte a l'associacionisme catalanista, a principis de 1887 inicià oficialment les seves activitats una nova societat, el Centre Escolar Catalanista, organitzada per joves universitaris. Però van començar a sorgir greus divergències dins el Centre Català, que es concretaren en la presentació de dues candidatures a la presidència de l'entitat: una encapçalada per Valentí Almirall i l'altra per Ferran Aisina, darrera de la qual hi havia els elements més conservadors. Les eleccions, les va guanyar Almirall (juny, 1887), però ràpidament s'entrà en una dinàmica de declaracions i contra-declaracions poc amistoses, que aïllaren el nou president, i en contra d'ell s'alçaren les veus del Centre Escolar Catalanista, moltes associacions de les comarques i publicacions com *La Renaixença* i *L'Arxí de Sant Martí*. Per acabar de complicar les coses, Almirall s'oposà a l'Exposició Universal i als Jocs Florals que hom volia fer coincidir amb les mateixes dates. De tot aquest embrollament, la qüestió principal fou la ruptura definitiva del Centre Català, que inicià el camí cap a la marginalització.

Trencat el Centre Català, que restà en mans del nucli més progressista però també menys catalanista, els dissidents, que constituïen el grup més conservador i més catalanista, organitzaren una nova societat, la Lliga de Catalunya. A desgrat que els seus objectius no eren exactament coincidents, els unia la voluntat d'oposar-se a tot allò que representava Almirall. La separació començà a fer-se efectiva el mes de setembre de 1887 i van confluir dins la Lliga de Catalunya els intel·lectuals de *La Renaixença*, caracteritzats pel seu purisme catalanista, un grup de fabricants de mentalitat conservadora que aportaren recursos econòmics, els universitaris del Centre Escolar Catalanista i un conjunt de professionals, amb punts de partida diferents i amb diversos nivells de voluntarisme catalanista. De tota manera, el grup de *La Renaixença* va marcar la direcció a seguir, dins un esquema on es va pretendre prioritzar les accions de propaganda, mentre el diari es convertia en el portaveu de la Lliga de Catalunya.

A partir d'aquestes premisses, la Lliga de Catalunya defensà la persona-liat històrica del Principat, la seva llengua i el seu dret, amb un contingut molt més radicalitzat que les propostes d'Almirall. També exigí la protecció de les seves riqueses materials, dins una concepció regeneracionista que abastava tot l'Estat. En el camp de l'acció política i a nivell teòric, no descartà la possibilitat d'intervenir des d'una opció catalanista; però, en la pràctica, van dominar sempre les argumentacions apolítiques.

L'enfonsada d'Almirall fou aprofitada per la Lliga de Catalunya, que defensà afeïtissadament l'Exposició Universal i els Jocs Florals que es celebraren sota la presidència de la regent Maria Cristina d'Habsburg. Fets que gaudiren d'un gran consens. Amb aquests basaments, la Lliga de Catalunya començà a convertir-se en la nova força hegemònica dins el moviment catalanista i un nou pas, en aquesta línia, fou l'elaboració del document *Missatge a la Reina Regent* (Barcelona, 1888), signat per 2.601 persones d'arreu del Principat, la majoria de les quals formaven part de les capes mitjanes de la població.

El *Missatge a la Reina Regent* fou redactat per Guimerà, d'acord amb els punts programàtics de la Lliga de Catalunya o, millor expressat, dels principis propugnats pel grup de *La Renaixença*. És un text que, des d'uns canviats conservadors i amb moltes referències medievals, defensà la sobirania de la nació catalana enquadrada en un model confederal com el d'Austrà-Hongria, on Catalunya havia de recuperar les llibertats perdudes i, consegüentment, assolir un alt grau d'autonomia. Entre els requeriments més específics, vindica l'oficialitat del català, l'ensenyament en la mateixa llengua, la defensa del dret civil, un exèrcit de voluntaris, al costat d'un rebuig total del sistema de partits, per la seva falta de representativitat. Dins la seva època, i sobre la problemàtica catalana, és un document radical, que movia en tot diferents sectors de la societat catalana —con la gent que es movia en l'entorn d'Almirall, Mané i Flaquer o *La España Regional*— acusant de secessionista. No cal dir que des de Madrid fou refusat completament i, sense que se'n derivés cap efecte concret, indubtablement va contribuir a enfortir el moviment catalanista.

Un altre contenciós que coadjuvava a donar la supremacia a la Lliga de Catalunya fou la qüestió del dret civil català. En aquest tram, l'ofensiva del govern culminà en uns textos legals publicats el 1888, els quals en la pràctica significaven l'anul·lació dels drets específics. En contra d'aquesta situació es va alçar una gran campanya en fronts diferencials i sustentada per amplis sectors de la societat catalana, que abastava entitats de diferent naturalesa i que es plasmarà amb articles, conferències, exposicions o manifestos, mítings, manifestacions i discursos parlamentaris. L'eix central de la campanya fou la Lliga de Catalunya, gràcies a les iniciatives de Narcís Verdaguer i Callís, i es convertí en el primer intent del catalanisme, de fonsamentar les seves reivindicacions a partir d'una gran mobilització. La campanya, iniciada el

febrer de 1889, ràpidament agafà una gran volada, fins al punt que el govern, al cap d'uns mesos, modificà els textos legals per a poder preservar el dret català; fet que fou definitiu com la primera victòria del catalanisme.

La mobilització també comportà que personatges com Duran i Bas defensessin el dret català en el parlament, però sobretot que el nucli catalanista de Barcelona descobrís que fora de la Ciutat Comtal hi havia molta més gent sensible a les seves idees. D'aquests contactes, van sorgir noves societats i Narcís Verdaguer i Callís va propugnar la idea d'organitzar una nova associació, per tal de coordinar tot el moviment; propòsit que des de finals de 1889 començà a ser discutit en el si de la Lliga de Catalunya.

Durant l'any 1890, el Centre Català aprovà un programa d'actuació política, on Catalunya era definida com una regió autònoma dins la nació espanyola i s'atribuïen a Catalunya funcions legislatives, executives i judicials, mentre el català era considerat com llengua oficial. En realitat, aquest programa únicament fou una petita revifalla del Centre Català, que no arribà a ésser decidit. Pel seu costat, la Lliga de Catalunya continuà estudiant la idea de constituir una associació coordinadora del moviment i creà una comissió per a elaborar les seves bases, que avançà lentament i no fou concretat res fins al 1891; però, de tot això, en parlarem en el proper capítol.

Un altre àmbit de confrontacions, amb profundes imbricacions respectives a tot el que venim explicant, fou determinat pels desiguals nivells de desenvolupament econòmic que continuaren existint entre els diversos territoris de l'Estat i, en conseqüència, persistiren les actituds contràries o favorables al llibre-mercaderisme i al proteccionisme, molt sovint barrejades amb elements del binomi català-espanyol. Al Principat i en defensa del proteccionisme van continuar els mateixos condicionaments específics que el capítol sobre el «Provincialisme» i, per tant, es va afavorir la conscienciació nacional. Finalment, s'arribà a un gran pacte entre els nuclis dirigents de l'economia catalana, basca i castellana, que es concretà en l'aranzel de 1891.

Sobre la llengua i la cultura del Principat, en els anys que analitzem i comparant-ho amb la fase anterior, l'avançament fou espectacular en el context de la catalanització, sense que varíessin substancialment les condicions que emmarcaven la realitat lingüística de Catalunya. Així, doncs, i expressat amb unes altres paraules, la pressió castellanitzadora va perseverar amb força. Però era evident que la situació havia canviat, i l'aranzel caml, que va seguir la llengua catalana, durant la major part dels segles XVIII i XIX, cap a la seva previsible desaparició, gràcies a la Renaixença s'havia atallat, al mateix temps que s'obrien àmplies perspectives per continuar com a llengua viva durant el segle XX.

Tot això significa que persistiren els esforços per normalitzar la llengua i que van presentar-se propostes renovadores per a l'ensenyament del català i en català, mentre que la literatura assolí un moment de gran qualitat, recolzada per un ampli ventall de publicacions periòdiques. Fins i tot

dins la historiografia avança la llengua catalana i en el camp de l'art van sorgir importants iniciatives catalanitzadores. Però, segurament que una de les novel·lats més representatives del món cultural d'aquests anys fou el moviment excursionista, per tot el que significava d'arrelament al país i de recollida de materials. El resultat final de totes aquestes tasques comportà la formulació de noves perspectives: noves sensibilitats, nous mites i nous símbols, els quals, sumats amb els significats heretats, condidivaren poderosament a la conscienciació nacional.

Com en tot moviment cultural, amb el pas dels anys la Renaixença va anar perdent la força innovadora i, a poc a poc, fou substituïda per una nova escola, el Modernisme, que en els seus plantejaments polítics i culturals va mantenir uns posicionaments molt crítics respecte als elements més conservadors que havien configurat la Renaixença, bé que en el fet substancial fou una línia de continuïtat.

V. Bases de Manresa

A principis de la dècada dels noranta, les perspectives econòmiques van millorar per a la indústria catalana, gràcies al nou anarxi; però, en canvi, empitjoraren per a l'agricultura del Principat, com a conseqüència de la fil·loxera. Realitats que influeixen sobre el moviment catalanista. En aquest entorn, van continuar els esforços, evidentment d'una minoria, en defensa de la catalanitat, mentre que, a poc a poc, s'anava incrementant la xarxa d'associacions i publicacions. Entre les noves publicacions, cal destacar la revista *La Veu de Catalunya*, publicada a Barcelona des de principis de 1891, de la qual dos dels seus principals promotors foren Jaume Collet i Narcís Verdaguier i Callís, destacats membres de l'anomenat vigelanisme, que van voler obrir una opció més catalanista i més laica. Altres iniciatives de Narcís Verdaguier i Callís foren la fundació de la societat Foment Catalanista (1891), on van trobar aixopluc individus de les classes populars, especialment dependents de comerç, i l'Associació de Propaganda Catalanista (1892), amb l'objectiu prioritari de divulgar el catalanisme arreu de Catalunya.

A nivell teòric, també foren uns anys importants, gràcies a la publicació del llibre, de Josep Torras i Bages, *La Tradició Catalana* (Barcelona, 1892); llibre que preconitzava un regionalisme alternat en les arrels cristianes de Catalunya i on la família, la llengua, els costums i, per damunt de tot, la religió conformaven els elements inherents de la pàtria catalana. Amb aquestes principals refusà frontalment el liberalisme laicista i, molt concretament, tot allò que representava Almirall, però també l'integritat i catalanisme que estava defensant el papa Lleó XIII. La seva síntesi de catolicisme i catalanisme fou molt ben acollida en determinats cercles de la societat catalana.

En el marc de la Lliga de Catalunya, i sense sortir-nos dels primers anys de la dècada dels noranta, van continuar els treballs per a institucionalitzar una entitat coordinadora del moviment catalanista. Començaren a concretar-se el mes de febrer de 1891, en constituir-se els seus òrgans directius i en ser aprovats els estatuts pel govern civil. La nova societat, batejada amb el nom d'Unió Catalanista, fou concebuda com una federació d'entitats, amb la finalitat de propagar les idees catalanistes i definir un programa, d'acord amb els principis conservadors que predominaven entre les associacions federades.

L'estructura interna de la Unió Catalanista va estar fonamentada en tres òrgans: el Consell de Representants, l'Assemblea de Delegats i la Junta Permanent. El Consell de Representants, format per un delegat en representació de cada una de les entitats federades, era en teoria el màxim organisme de la Unió. Dins les previsions normals només podia reunir-se una vegada l'any, per entre altres qüestions, fixar el leinari i escollir els delegats per a l'Assemblea següent, com també elegir la nova Junta Permanent. De la mateixa manera, l'Assemblea de Delegats tenia una periodicitat anual; però cada vegada havia de celebrar les sessions en una població diferent, en les quals corresponia als delegats la facultat d'aprovar les propostes presentades. Respecte a la Junta Permanent, que actuava tot l'any, d'acord amb les decisions adoptades pel Consell de Representants i l'Assemblea de Delegats, en la pràctica es convertí en l'organisme més decisiu dins la Unió, a més de pertocar-li, estatutàriament, la decisió de convocar les reunions del Consell de Representants i l'Assemblea de Delegats.

En l'etapa fundacional —és a dir, els primers mesos de 1891— també fou decidit de celebrar una assemblea a Manresa, hom anomena els delegats, va ser aprovat el leinari i es creà una Comissió Ponent per a elaborar les propostes concretes que calia discutir a Manresa. Però aquesta última decisió esdevingué un procés complicat, a causa de les divergències que anaren sorgint, fins que, el mes de febrer de 1892, foren aprovats els textos definitius, soia el mestratge i la influència de Joan Josep Permanyer, i hom convocà els delegats perquè es presentessin a Manresa durant els dies 25, 26 i 27 de març de 1892.

Així, doncs, els cinc membres de la Junta Permanent, presidits per Lluís Domènech i Montaner, més 243 delegats —per tant, un total de 248— constituïren els individus, tots teòricament amb els mateixos drets, que podien participar a l'Assemblea de Manresa. Sobre aquest personal (que a partir d'ara conceputarem com un sol bloc i que per designar-lo utilitzarem paraules com compromissaris, comissionats, delegats, etc.), la primera valoració es centra en el fet que molts d'ells van ser escollits perquè gaudien de prestigi, ja que la projectada assemblea no únicament havia de servir per aprovar conceptes, sinó que també era considerada com un gran acte de propaganda, el qual fàcilment assoliria els seus objectius si comptava amb un cos social de qualitat.

Amb aquestes premisses, no ens ha d'estranyar que, en la llista oficial de possibles participants a l'Assemblea de Manresa, les classificacions professionals no sempre siguin correctes, car hi podem detectar la tendència a

millorar-les. De tota manera, les anomalies són limitades i no desvirtuen excessivament els percentatges calculats per historiadors com Jordi Llorens i Vila: professionals i intel·lectuals, 49,38%; propietaris, 32,09%; industrials, fabricants i banquers, 9,87%; comerciants, 4,93%; i professionals populars, 0,41%. Conseqüentment, podem dir que la gent implicada, majoritàriament formava part de les capes mitjanes de la població i que, com a classes socials, no van tenir cap pes decisiu ni la burgesia ni el proletariat. Una vegada exposades aquestes consideracions, i sense pretendre desvirtuar-les, volem indicar que, dins el conjunt més general, hi sobresortien, i no per raons numèriques, quatre col·lectius. El primer, format per un nucli petit de grans empresaris; els quals, en comparació al nombre de personatges semblants de tot el Principat, conformaven una xifra tribrada, però que, tanmateix, dins el moviment catalanista destacaven pels seus ajuts financers. El segon, constituït per una part dels propietaris inscrits a la llista oficial i que es distingiren pels seus esforços a modernitzar l'agricultura; de manera que es delinereu uns vincles complementaris entre catalanisme i agrarisme. El tercer agrupava el cercle més primordial d'escriptors, erudits i intel·lectuals que havien impulsat la Renaixença. I, finalment, el quart col·lectiu aglutinava un grup prestigiós de juristes, que s'havia especialitzat en la defensa del dret català.

Referent als anys de naixença dels individus, cal situar el gruix substancial en una franja que va des de 1840 al 1860, a part de dos grups numèricament més minsos, format el primer per individus nats entre finals de la dècada dels anys deu i 1839, i el segon entre 1861 i principis de la dècada dels anys setanta. Amb una diferència cronològica tan marcada, entre els més vells i els més joves, que supera el mig segle, fàcilment inferim que les dades de traspass es mouen en unes coordenades semblants, fins al punt que les últimes defuncions corresponen a la dècada dels anys cinquanta del segle XX. Però, de tota aquesta informació, el fet més transcendent és poder-hi circumscriure les dues primeres generacions del moviment catalanista; això és, la més antiga, encapçalada per Guimerà, i que aconseguí pautes decisives dins tota la problemàtica que gira entorn de l'Assemblea de Manresa, i la més jove, canalitzada per Prat de la Riba, i que aconseguí convertir el catalanisme en una força hegemònica a principis del segle XX.

Sobre la representació territorial dels participants, assumpte que fou molt atès pels organitzadors (ja que volgueren demostrar que tenien partida a molts indrets de Catalunya), podem dir que van trobar delegats en gairebé totes les comarques actuals; en canvi, les poblacions representades foren poques i d'un pes específic molt heterogeni, perquè en el cas de les comarques va ser relativament planer seleccionar uns conjunts geogràficament equilibrats, amb el personal que podien comptar, mentre que les mateixes circumstàncies i en el cas de les poblacions, el resultat fou totalment descompensat. Resulta que traslladada a un mapa, amb els termes municipals actuals, deixaria molts buit per omplir. Per tant, i com a conclusió, ha

xarxa territorial fou bastant limitada i es concentrà preferentment a la zona litoral i prelitoral, si considerem que, en aquests moments i en diferents àrees del Principat, a la divisió comarcal li manca virtualitat.

Pràcticament en totes les situacions, hem detectat connexions entre els nostres protagonistes i els emplaçaments geogràfics que personificaven, en la seva gran majoria derivats per la particularitat de residir en els llocs essencials, excepte una petita minoria, domiciliada en altres punts, que segons els nostres càlculs, no arribava a vint individus. Una altra deducció que podem elaborar ve determinada pel fet que la part més nombrosa dels compromissaris eren, també, naturals de la Catalunya litoral i prelitoral. En conseqüència, per raons de representativitat, d'assentament i de naturalesa, el contingent més voluminos depenia directament de la Catalunya més urbanitzada, econòmicament més avançada i que durant el segle XIX havia constituït el principal suport del liberalisme. En aquesta línia, i com a punt més paradigmàtic, és una objeccionat sense discussió que l'eix central del nucli dirigent estava format per homes estretament relacionats amb Barcelona.

En el camp de les ideologies i els comportaments, opinem que, al marge dels textos aprovats a Manresa —que foren el resultat d'un conjunt de transaccions—, entre els delegats hi havia dissemblances importants, perquè en aquets anys predominava la propensió, entre els catalanistes, d'actuar dins posicions no massa allunyats de les projeccions separatistes fins als plantejaments que no passaven d'una descentralització administrativa, barrejats amb valoracions que oscil·laben entre el nacionalisme i el regionalisme. Tot això, acompanyat d'afecions molt favorables a la catalanitat o l'isme. Tot això, acompanyat d'afecions molt favorables a la catalanitat o l'isme. Tot això, acompanyat d'afecions molt favorables a la catalanitat o l'isme. Tot això, acompanyat d'afecions molt favorables a la catalanitat o l'isme.

Per un altre costat, hem de tenir present que una part dels compromissaris venien d'horitzons oposats, com el carlisme, el federalisme o els partits dinàstics, mentre que, per una suma d'ocurrències que no s'havien de repetir mai més, tots ells integren una mateixa llista. L'evolució posterior patentitza molt bé que ens trobem davant d'uns fets conjunturals en relació amb els comissionats, perquè alguns van continuar o es van adherir als partits estatals, i fins els que van conservar una militància més catalanista es dividiren en dos grans col·lectius. A part de les qüestions lligades amb la catalanitat, la majoria s'alineà dins unes opcions socialment conservadores, encara que també és possible detectar alguns progressistes, entre els quals destacava Narcís Roca i Farreras, qui, malauradament, va morir el 1891. Dins uns condicionaments semblants, la religió catòlica enquadrà fortament tot el conjunt de delegats, naturalment que amb una sèrie de matisacions, i únicament en un nombre molt reduït, això és menys de cinc individus, hem pogut constatar alguna particularitat contrària a l'Església Catòlica. Per acabar, i des d'unes perspectives que engloben el seu activisme dins el moviment catalanista, també és factible anotar grups molt desiguals. El primer nivell està format pel nucli dirigent,

alguns membres del qual destacaven pels seus esforços propagandístics. El segon nivell aglutina únicament els grans activistes, que, entre altres feits, recorregueren una part del Principat per divulgar el catalanisme. El tercer nivell, el conformen els activistes locals, que van ser la base del moviment fora de Barcelona. Mentre que el quart nivell està constituït per tots els delegats que fonamentalment acceptaven de figurar a les llistes. Sobre el darrer grup, és fàcil d'assenyalar diferències, les quals, d'un extrem a l'altre, van des dels individus que s'apuntaven a tots els esdeveniments fins als que només en una oportunitat van donar el seu nom. Una altra qüestió, de la qual no tenim els mitjans adequats per poder resoldre, gira sobre la possibilitat que alguns delegats, o el seu entorn, no fossin correctament informats sobre la seva inclusió en el llistat de Manresa o, senzillament, que ho van acceptar amb indiferència.

Fins ara hem parlat sempre de compromissaris, comissionats, delegats, etc., que, com ja hem manifestat, sumaven un total de 248 individus; però només una part molt minvada d'aquest col·lectiu va assistir personalment a l'Assemblea de Manresa. El principal problema que genera aquesta situació és motivat perquè no hem sabut trobar cap font que especifiqui clarament els assistents. Per tant, preferim recollir les nostres opinions en els historiadors que ja han treballat el tema, tals com Josep M. Gasol i Jordi Llorens i Vila. Segons les seves avaluacions, el 25 de març van assistir-hi 40 delegats; el 26 de març, 56 delegats; i el 27 de març, 76 o 80 delegats; és a dir, unes quantitats pràcticament equiparables. Amb aquestes precisions, la nostra valoració es centra en el convenciment que l'assistència als actes d'aquesta naturalesa, dins del moviment catalanista, no fou considerada com un fet d'una transcendència fonamental i, consegüentment, és una peculiaritat que es va repetir en totes les assemblees organitzades per la Unió Catalànica. Després de totes aquestes asseveracions sobre el que podem dir-nos l'elit del moviment catalanista conrotat per la Unió, iniciarem d'oferir algunes particularitats respecte al conjunt total de gent que participava dins d'aquest esquema orgànic. La primera dificultat rau en l'accés a una informació aprofitable, i, malgrat aquestes inconvenients, opinem que, a partir del nucli central que representava l'elit, hi havia un cercle més ampli, constituït per individus de diferents classes socials i, per tant, de les classes populars. Si continuem amb aquestes especulacions, podem plantejar-nos les preguntes sobre nombre, classe social i àmbit territorial de tot el personal, estructurat orgànicament o no, que compartia, d'acord amb els nostres paràmetres, la classificació estricta de catalanista. Evidentment, no posem els mitjans necessaris per a poder respondre les preguntes que hem formulat i només ens atrevim a concretar-les sobre el catalanisme organitzat per totes les societats. Si parlem d'aquestes premisses, el nombre de catalanistes fou de molt poca envergadura; el nucli fonamental, el constituïen les capes mitjanes i, territorialment, estava arrelat amb més força a la Catalunya litoral i prelitoral.

Respecte a la dinàmica de com es van desenvolupar els debats, que s'iniciaren a les cinc de la tarda del 25 de març al saló de l'Ajuntament de Manresa, en primer lloc es va constituir la Mesa Presidencial, encapçalada per Lluís Domènech i Montaner, qui, en el seu discurs de benvinguda, declarà que els principis regionalistes eren l'únic camí per regenerar Catalunya, al mateix temps que manifesta l'esperança que el seu exemple seria seguit per altres regions espanyoles. A continuació, Pral de la Riba llegí el *Projecte de bases per a la constitució regional catalana*, redactat per la Comissió Ponent, i que fou defensat per Joaquim Riera i Bertran i Pau Sans i Guitari. Tots dos no deixaren d'assenyalar, per tal de tranquil·litzar els més pusil·lanimes, que darrera d'aquests propòsits no hi havia intencionalitats separatistes, i, sense més prolegòmens, fou aprovada la totalitat del projecte. Tot seguit es passà a discutir l'articulat i Joan Josep Permanyer fou l'encarregat de presentar la Base 1ª del projecte, que regulava les atribucions del Poder Central i on clarament quedava exposat l'accidentalisme en la forma de govern. En contra de la Base 1^a, Martí Roger formulà unes esmenes, que no prosperaren.

En la sessió del 26 de març, sota la presidència d'Oleguer Miró, es va debatre un conjunt de bases, que comprenia des de la segona a la setena. Així, doncs, deliberaren sobre la Base 2ª del projecte, que tractava del delegat al Principat del Poder Central. S'hi pronunciaren en contra Frederic Renyé i Antoni Sunyol; fet que incità la Comissió Ponent, com a formulació conciliatòria, a prometre que novament l'estudiarà. Després, Àngel Guimerà defensà la Base 3ª del projecte, referent a la necessitat de conservar les antigues lleis, al mateix temps que es modernitzaven; però no es suscità cap torn de replicues. La qüestió lingüística va ser enquadrada en la Base 4ª del projecte: proposava l'oficialitat única de la llengua catalana, àdhuc en les relacions entre el Principat i el Poder Central. Patrocinada per Ramon Pícol i Campamar, també originà controvèrsies. Ets clarament igual que la Base 5ª Campanar, auspiciada per Narcís Verdager i Callís. Tanmateix, en la darrera de les bases esmentades s'exigia que només els catalans de naixença, o de naturalesa, podien exercir càrrecs públics a qualsevol nivell; les administracions instal·lades al Principat. Sobre la Base 6ª del projecte, que fixava la divisió territorial de Catalunya en comarques naturals i municipis, al llibre oficial publicat per la Unió Catalànica només hi ha una petita anotació, especificant que passà sense debat. Finalment, i per tancar aquest a serie, la Base 7ª del projecte fou preconitzada per Josep Torras i Sampol i s'hi declarava que Catalunya era l'única sobirana del seu govern intern; per tant, gaudia d'amplis poders legislatius, amb la facultat d'imposar i cobrar impostos i de batre moneda, així com de totes les atribucions que no corresponguessin al Poder Central. Acte seguit, Ramon Pareiras i Noguera demanà la creació de sindicats municipals i comarcals per tal de fomentar l'agricultura; però la Comissió Ponent considerà que no era la conjuntura adequada de plantejar aquesta classe de temàtica.

En aquells moments es produí un canvi a la presidència, que fou ocupada per Pau Font i de Rubínal. Hom analitzà des de la base vuitena fins a la catorzena. Per a agilitar la mecànica de les discussions, i a causa de les múltiples intervencions, fou decidit de presentar en un sol conjunt les Bases 8^a, 9^a, 10^a, 11^a i 12^a, que foren delencades per Ernest Moliné i Bracés. En concret, la Base 8ª regulava el poder legislatiu de Catalunya i determinava la constitució d'unes Corts de caràcter corporatiu; la Base 9^a, el poder judicial; la Base 10^a, el poder executiu; la Base 11^a, la descentralització comarcal; i la Base 12^a, la descentralització municipal i l'elecció dels càrrecs locals dins els mateixos esquemes corporatius. En contra de les Bases 8^a i 9^a, Prat de la Riba presentà esmenes, i com que també desitjava plantejar altres qüestions, elaborà un discurs crític al projecte que hom estava examinant, amb la intenció d'accentuar les concepcions nacionalistes. A les propostes de Prat de la Riba, Martí Roger va parlar en contra, sense que Prat de la Riba canviés els seus posicionaments. Acabat l'episodi, Antoni Sunyol proposà de deliberar sobre les Bases 13^a i 14ª del projecte, referents al servei militar i l'ordre públic i que generaren algunes puntualitzacions. Respecte a la Base 13^a, la intervenció més interessant fou protagonitzada per Ramon Parets i Noguera, qui demanà la formació d'un exèrcit català en temps de pau. La Comissió Ponent acceptà en part els seus suggeriments, corroborats per Pau Colomer, membre de la Junta Permanent. Sobre la Base 14^a, Josep Esquena proposà que el Sommetent fos considerat com una força d'ordre públic i la Comissió Ponent va admetre la proposta.

La sessió tercera i última es celebrà, el 27 de març, amb la presidència de Pau Colomer. Començaren les intervencions a propòsit de les Bases 7^a i 15ª del projecte, sobretot referides a la formulació d'un sistema monetari propi per a Catalunya. Ferran Aisina donà suport a aquestes idees, precorint la concreció de polítiques favorables al desenvolupament econòmic i emparà el proteccionisme dins d'unes perspectives no indefinides. Novament, es van produir canvis a la presidència, que fou ocupada per Joaquim Vayreda; mentre que Josep M. Valls i Vicens manifestà que no era el moment oportú de projectar un sistema monetari propi i, per tant, demanà l'annul·lació d'aquest postulat de les Bases 7^a i 15^a. Tant Domènech i Montaner com Permanyer s'oposaren a Valls i Vicens, qui no volgué modificar el seu pronunciament. La Base 16ª del projecte, sobre l'ensenyament públic, fou delencada per Pere Aldaver, Josep Franquesa i Gomis i Josep Prat i Cadafalch, sense que s'originessin contrarèpliques. També provocaren discussions la Base 17ª del projecte, que tractava de la salvaguarda dels drets dels catalans davant de les administracions, i la Base 18ª del projecte, relativa a mesures transitoris respecte al món jurídic i que aprahinà Joan Josep Permanyer.

Finalitzades les deliberacions, i amb Domènech i Montaner ocupant la presidència, foren votades les Bases presentades. Onedairen aprovades, per unanimitat, la 1^a, la 3^a, la 4^a, la 5^a, la 6^a, la 7^a, la 16^a, la 17^a i la 18^a. Igualment foren

aprovades, per unanimitat, les Bases 8^a, 9^a, 10^a, 11^a i 12^a, una vegada retirades les propostes de Prat de la Riba. Les Bases 13^a i 14ª també foren aprovades per unanimitat, després d'esser modificades per la Comissió Ponent d'acord amb les esmenes presentades, respectivament, per Ramon Parets i Josep Esquena. Només fou aprovada per majoria la Base 15^a i hom refusà l'esmena de Valls i Vicens, mentre que fou rebutjada, per majoria, la Base 2^a.

Acabada la votació, partí Jaquim Riera i Bertran, expressant l'esperança que els textos aprovats contribuïren a millorar la problemàtica social. Aquests moments motivaren la presentació de noves propostes: la de més pràctic fou exposada per Marià Roig, alonjat per Narcís Verdaguier i Callís, en la qual demanava que, abans de la dissolució de l'Assemblea, i tal com prèviament havia estat decidit, fossin tractats els mitjans necessaris per posar a la pràctica les bases aprovades. Van respondre Lluís Domènech i Montaner i Joan Josep Permanyer; amb el raonament que no era el moment oportú de plantejar aquestes qüestions; de tota manera, Domènech i Montaner acceptà de recomanar que el tema fos estudiat en la propera assemblea de la Unió Catalanista. Aribat a aquest punt, Domènech i Montaner pronuncià el discurs de cloenda, en el qual, després de comentar que el catalanisme havia definit les seves aspiracions, reafirmà que hi havia una voluntat d'unió amb les altres regions espanyoles. Tot seguit es celebrà un àpat de germanor; hi va assistir gent que no gaudia de cap credencial per intervenir en la clausurada Assemblea de Manresa. Segons les fonts, sumats tots els presents, el nombre oscil·lava entre 120 i 150 persones.

Com a valoració final, podem dir que les Bases de Manresa foren un conjunt de principis programàtics, excessivament genèrics i sense puntualitzacions concretes per a determinar una línia d'acció. Impregnats per una barreja de concepcions tradicionalistes i modernitzadores, pretenien regerir Catalunya –i, consegüentment, l'Estat espanyol– amb uns esquemes descentralitzadors i una òptica conservadora. Definien Catalunya com una regió, però demanaven altes cotes d'autogovern, regides per institucions pròpies (que serien elegides segons els models corporatius).

Les repercuissions immediates dels leis de Manresa no determinaren cap classe de resposta en la major part de la població de Catalunya; en canvi, en els àmbits propers a la Unió Catalanista hom visqué uns moments d'eufòria, però no tothom compartia el mateix optimisme i els elements més crífics, com Prat de la Riba i Verdaguier i Callís, no amagaren la voluntat de treballar per unes tesis més operatives. Altres nuclis, al marge de la Unió Catalanista, entre els que volem destacar el Centre Català i els grups dinàstics i republicans, també formularen opinions contràries a les Bases. En tota manera, aquestes retrets es van reflectir en un ampli ventall de publicacions, com *L'Arch de Sant Martí*, *L'Avenç*, *La Veu del Montserrat*, *La Espanya Regional*, *L'Esquella de la Torratxa*, *La Campana de Gràcia*, *La Vanguardia*, *Lo Tante Català*, etc., mentre que a Madrid va predominar el rebuig total, en considerar les Bases com un text separatista.

En unes perspectives cronològicament molt més àmplies, i com una seqüela del prestigi que va anar assolint el moviment catalanista, a poc a poc les Bases de Manresa es convertiren en un esdeveniment amb forta càrrega simbòlica. Sense oblidar que, en la llarga marxa per a recobrir les llibertats, fou un pas endavant.

Josep M. OLLÉ ROMEU

BIOGRAFIES

ABELLÓ, RAMON

n.º

m.º

Fuster

Aquest personatge planteja problemes d'identificació, a causa que en llista oficial, i com a representant de Valls, només s'especificuen les dades que encapçalen la biografia. D'acord amb la documentació examinada, i pels anys que estudiem, hi havia a Valls un fuster, amb taller obert, anomenat Joan ABELLÓ i DOMINGO, qui estava casat amb Dolors COLL i VALLS. Fill del matrimoni fou Ramon ABELLÓ i COLL (Valls, 1877- Barcelona, 1932), classificat en els mateixos anys, per les fonts documentals, com a estudiant. En constituir-se el Centre Català de Valls, l'any 1890, el seu vice-president s'anomenava Ramon ABELLÓ; en el cas que fos el nostre protagonista, tenia aproximadament uns tretze anys. Precisament en aquest punt radica la clau de tota la qüestió, és a dir, si aleshores era sociològicament possible que un estudiant amb l'edat que acabem d'assenyalar podia ser vice-president d'una entitat que, evidentment, es movia al marge dels nuclis de poder hegemònic a Valls. Si considerem factible la hipòtesi, hem solucionat el problema d'identificació, ja que el Ramon ABELLÓ delegat per Valls a l'Assemblea de Manresa (1892) era, sense cap mena de dubte, el mateix individu que havia estat designat vice-president. No volem amagar que la solució que presentem no acaba d'agradar-nos i, per tal de complicar més les coses, a principis del segle XX i a la ciutat de Tarragona hi havia un personatge anomenat Ramon ABELLÓ, qui també es va moure dins els àmbits catalanistes, així com

Documentació relativa a la sessió:

"Canvis de valors"

Ponent: Jordi Porta i Ribalta

Referència biogràfica: Barcelona, 1936. Llicenciat en Filosofia per la Universitat de Barcelona. Ampliació d'estudis de Filosofia a la Universitat de Nanterre (França). Director de la Fundació Jaume Bofill des de 1972. Membre del Consell Consultiu del Patronat Català Pro Europa. Membre de la Junta de Govern de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials de Barcelona i de la Junta de Govern del Centre UNESCO de Catalunya. Membre del Patronat de la Fundació CIREM. Membre del Consell Social de la UAB, de la Comissió d'Assessorament i Seguiment de la CIRIT i del Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

I

"Quins són, avui, els valors de la gent jove?"

Formulada en aquests termes, o similars, en els darrers temps la pregunta tendeix a ésser plantejada, amb freqüència creixent, i des d'àmbits diversos. Al darrera s'hi perfilen generalment d'altres, múltiples, interrogants: què fan i a què es dediquen els joves, què els agrada, què pensen i en què creuen, què esperen i a què aspiren: en definitiva, i en el fons, qui són?

Tot aquest enfilall d'interrogants sol anar però, gairebé sempre, en tercera persona del plural. Malgrat l'obvietat del fet que, avui com ahir, de joves n'hi ha hagut i n'hi ha de tota mena, i que la generalització no esdevé possible sinó en detriment del mínim rigor i a costa d'una simplificació abusiva, l'ús del plural denota la voluntat - un bon xic utòpica - d'escatir quins són els valors dominants; la voluntat, en definitiva, de poder seguir creient, i donant per descomptat, que existeixen uns valors dominants, els quals han de poder quedar reflectits en les formes de ser, de pensar i de sentir dels joves. La sociologia sembla gaudir en aquest context de la preferència generalitzada, pel damunt de la psicologia. Altra-ment hom es podria preguntar pels valors del jove A., que als seus vint-i-tants anys decideix abandonar els seus estudis universitaris i ingressar com a novici al monestir de Poblet. O pels valors del jove B., objector de consciència, que dedica totes les hores de què disposa a la coordinació d'un moviment d'objectors. Pels de C., mestre, que deixa l'escola i se'n va a llaurar la terra i a criar aviram, instal·lat en una masia mig abandonada del Ripollès. Pels de D., dedicat plenament als seus estudis de medicina, amb el projecte de marxar posteriorment a un país del Sahel africà.

Voler estudiar i entendre aquests casos - A, B, C, D, i tants d'altres: l'alfabet ben aviat se'ns faria curt - no sembla satisfactori per tal de mirar de contestar l'interrogant inicial. Això equivaldria a fer "vides de sants", amb totes les connotacions despectives que són del cas. I el problema no es resol ni tan sols a base d'incloure a la relació d'altres hipotètics, casos de "santedat" menys indiscutible, com per exemple: Z., alumne d'Institut i membre de les Brigadas Blanquiazules del club de Sarrià; Y., que renta vidres de cotxes aturats davant un semàfor; o X., jove treballador de la Caixa de dies, i transvestit de nits.

1. Els valors, com a estructura legitimadora d'accions individuals, però sobretot d'institucions socials, no sempre són explícits, ni necessiten ser-ho per tal de ser eficaços.

2. Només es recorre al discurs explícit sobre els valors en dos tipus de situacions:

- a. com a expressió d'una resistència a la ideologia dominant, que generalment manté els seus valors d'una manera implícita, i
- b. quan, en haver-hi una ruptura en l'experiència quotidiana, cal recórrer als valors dominants per tal de restablir la "normalitat", i en definitiva, el "silenci".

3. La coherència d'un sistema de valors depèn:

- a. del seu grau d'explicitació (i d'elaboració teòrica),
- b. de la perspectiva del qui hi és implicat, i
- c. del mateix transcurs de l'acció valorada.

4. Si bé la quotidianitat no recorre permanentment a l'explicitació dels valors, aquests, hi són implícits. Adhuc en el cas d'una "trivialitat de pedra picada", caldria recordar que el "silenci" no significa absència de valors.

5. Si acceptem la hipòtesi de la "necessària" presència d'un sistema de valors -necessitat definida teòricament-, més o menys explícit, poc o molt generalitzat i amb coherències diverses, això no ens impedeix comparar les diverses estructures significatives, llur eficàcia i funcionament, llur estabilitat i solidesa.

La ruptura cultural, si n'hi ha, és la d'uns pocs amb la majoria. Potser -ja s'ha dit en altres ocasions- mai no hi ha hagut tanta homogeneïtat cultural com avui dia, a causa dels grans mitjans de comunicació de masses.

Vist tot això, potser podríem concloure que:

A. No cal exagerar les ruptures entre diversos sistemes de valors. Potser aquesta exageració és només visible des d'un sistema de valors determinat, especialment des d'una posició d'amenaça.

B. Els valors implícits o explícits no poden "sortir de dins", no poden ser llegits en situacions exclusivament individuals, sinó que tenen una expressió social objectiva en la cultura del moment. No són una qüestió d'opinió, en definitiva.

Els intel·lectuals i la política

Durant la primera meitat d'aquest segle les relacions entre la política i els intel·lectuals han estat objecte de moltes i variades consideracions. S'han donat versions diverses que van des de la imprescindible complementarietat d'ambdues formes de l'activitat humana fins a l'oscil·lant relació d'amor i d'odi que el polític i l'intel·lectual senten quan es veuen l'un al costat o enfront de l'altre. Les contraposicions que poden suposar les parelles de: teoria-pràctica, necessari-possible, llarg termini-curt termini, representen els extrems d'una tensió enriquidora però que no sempre se sàben reconèixer mútuament complementaris. I el polític i l'intel·lectual solen representar els dos pols de la tensió. Representen racionalitats diverses, entesa la raó, en aquest cas, com a raó instrumental. La racionalitat política, en la seva finalitat de consecució del poder, implica, en un sistema democràtic, l'adhesió de majories a un projecte col·lectiu. I, sovint, el consens per a aconseguir majories suficients per a la consecució del poder implica l'ambigüitat. A més, la pràctica de l'exercici d'aquest poder comporta necessàriament actuacions contradictòries. Per tant, si ambigüitat i contradicció són les condicions de la racionalitat política, és esperable i complementari que l'afany de coherència i la denúncia de les contradiccions siguin les condicions per a la racionalitat teòrica. De la mateixa manera que no seria possible que el polític actués sempre segons les exigències de la raó teòrica, és pernicios i un trist favor a la societat que els intel·lectuals es comportin segons les martingales i contradiccions que necessàriament implica la raó política. Només una col·lectivitat organitzada on siguin presents les dues funcions socials podrà gaudir d'una salut acceptable.

Cal reconèixer que el nostre món contemporani ha esdevingut molt complex. I aquesta complexitat de relacions entre els actors socials i polítics fa més inabastable el conjunt de factors que cal tenir en compte per a analitzar i valorar les posicions i les decisions polítiques. D'altra banda, és cada vegada més difícil que els polítics puguin donar un missatge comprensible, clarificador de posicions, que atengui les demandes de resposta que els ciutadans reclamen per a les seves necessitats i, a la vegada, que facin entendre en quins contextos s'han de poder abordar aquestes demandes. La subjectivitat de les necessitats ressentides per l'elector i l'objectivitat dels problemes són, sovint, de difícil conjuminació, la qual cosa reclama un esforç constant per tal d'augmentar la cultura política entesa com la capacitat de comprensió dels mecanismes que intervenen en l'organització de les societats complexes. En això, probablement, els professionals de la cultura hi tenen un paper a fer, entre d'altres raons perquè la complexitat no s'ha de convertir en una coartada per a justificar el conservadorisme. La cultura política ha d'incloure necessàriament els mitjans per a transcendir la immediatesa i allò que es dóna per descomptat i, així, estimular la proposta de nous models de desenvolupament i nous paradigmes socials.

Els professionals de la cultura i el conjunt de la població

Com ja s'ha dit, doncs, hem de constatar que el món de la política és cada vegada menys transparent per als ciutadans de qualsevol país del món occidental, és a dir, que cada vegada és més difícil crear-se un criteri per tal de valorar adequadament les decisions polítiques. En aquestes condicions, els professionals de la cultura podrien contribuir a donar criteris de comprensió i de valoració. Aquí, però, caldrà fer algunes distincions entre aquest conjunt heterogeni que hem caracteritzat com a professionals de la cultura. La primera, ja clàssica, entre intel·lectuals i artistes. Els primers treballen bàsicament amb idees i conceptes, i els segons amb la sensibilitat de formes, sons i colors. Per tant, la seva manera d'afrontar el món polític pot ser realment molt diferent. En principi no cal suposar que un pintor o un cantant, posem per cas, tinguin més discerniment polític que un paleta o un administratiu. La notorietat no és cap garantia d'opinió política fonamentada, encara que sigui magnificada pels mitjans de comunicació o utilitzada pels partits polítics en períodes electorals.

La segona distinció fa referència als factors que influeixen en el fet que la funció dels professionals de la cultura hagi perdut la rellevància que tenia en el passat, pel que fa a l'orientació del conjunt de la societat. No ens entretindrem, però, en aquesta distinció atès que és de suposar que altres col·laboradors d'aquest volum, especialment Jordi Berrio i Enric Saperas, tractaran aquest tema amb més fonament ja que hi han dedicat llibres sencers.² Només voldria assenyalar que és prou important la producció escrita dels professionals de la cultura referida a l'anàlisi política des del vessant històric, econòmic, sociològic o estrictament polític, però el que passa és que normalment no transcendeix l'àmbit de les revistes especialitzades o dels professionals del ram i, d'aquesta manera, sembla que només serveix per a alimentar un debat acadèmic excessivament endogàmic. Com veurem més endavant, els grans mitjans de comunicació, especialment la televisió, tenen les seves pròpies regles de transmissió que no sempre són aptes per a facilitar aquesta anàlisi.

2. Vegeu especialment *Els intel·lectuals, avui*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1993.

Els intel·lectuals i el poder polític al nostre país

Pel que fa al nostre país, les relacions entre els PdC i el poder polític han tingut «moments» diferents segons les etapes polítiques que s'han succeït després de la mort del general Franco. Comença a haver-hi monografies que ens interpreten aquestes diferents etapes, a més dels diversos articles publicats en revistes més o menys especialitzades. Simplificant molt, podem dir aquí que, en un primer moment d'exaltació democràtica, es van produir uns arrencaments i compromisos absolutament justificables però que, més enllà de la legítima i necessària voluntat de contribuir al redreçament polític i cultural del país, van significar una pèrdua de llibertat crítica com a conseqüència inevitable de la militància política i que consistia a dir: tot allò que fan els meus està bé —o haig de dir públicament que està bé—, tot allò que fan els altres està malament. I això és intel·lectualment incongruent, malgrat totes les consideracions que es puguin fer a favor de l'intel·lectual orgànic. Cal tenir en compte, a més, que alguns professionals de la cultura van constituir un dels grups més actius de la resistència a la dictadura franquista i van esdevenir els mentors ideològics dels models socials i polítics que s'havien de construir com a alternativa. Els historiadors van ser, per exemple, un col·lectiu particularment important en la darrera etapa del franquisme. Després, en canvi, han vist desaparèixer la seva preeminència en el món polític català. Ja en un context molt diferent, hem vist com recentment s'ha originat un debat sobre el paper de la història de Catalunya en la docència, el qual ha estat un reflex dels condicionaments sempre existents entre la política i la historiografia i ha tornat a posar sobre la taula la impossible asèpsia política dels historiadors.³

En un segon moment es va produir el famós desencís de la política en el seu exercici concret i els PdC van derivar cap a diverses posicions. Alguns van evolucionar, o simplement van canviar de camisa, com a forma de madurar i adaptar-se a la realitat de les coses. Cal dir que aquesta evolució tenia com a teló de fons les dificultats per resituar el seu paper social en un context de normalització democràtica. La pèrdua de referents ideològics; l'adscripció, per necessitat de supervivència material, a famílies polítiques que mantenien importants parcel·les de poder i podien oferir encàrrecs i subvencions; la progressiva constatació que algunes motivacions ètiques, que eren a la base de les posicions políti-

3. Vegeu BALCELLS, Albert, *La història de Catalunya a debat: els textos d'una polèmica*, Curial, 1994. I els debats a les revistes *L'Avenç* i *El contemporani*.

ques d'altres temps, feien nosa per a poder adaptar-se a les noves situacions; tot plegat poden ser raons per a explicar aquests resultats. D'altres, en canvi, van fer l'esforç per mantenir-se fidels a les conviccions que havien madurat al llarg dels anys i amb més o menys fortuna van intentar donar resposta als problemes del moment amb l'actualització del seu bagatge ideològic, encara que representés poc èxit social i, sobretot, poc èxit electoral.

Aquests darrers anys estem vivint una etapa de certa fluïdesa en les relacions entre alguns intel·lectuals i el poder polític, que coincideix amb la crisi interna dels partits més grans, especialment els representants de l'esquerra convencional, que són els que han gaudit de més simpaties en els ambients intel·lectuals durant molts anys. Sembla com si els lligams s'haguessin afluixat i es produeixen desercions poc dissimulades, dimissions d'una certa notorietat que, encara que són perjudicials per a la salut del sistema de partits, ens situen en un clima més propici a la crítica lliure i a les afirmacions públiques més agosarades. De totes maneres també es podria interpretar com una nova adaptació acrítica als vents del moment. Potser caldria ara, en aquest ambient més relaxat però també de creixent desprestigi de l'activitat política, que els professionals de la cultura fessin una crida en defensa de la democràcia com a sistema d'organització de les societats que, encara que sempre perfeccionable, garanteix millor que cap altre un ordre social de llibertats i de participació.

Sobre l'evolució ideològica dels intel·lectuals, ja s'han publicat algunes anàlisis i, des d'aquest punt de vista, pot ser útil repassar alguna miscel·lània que dóna compte de com els professionals de la cultura han modificat el seu discurs i les seves actituds polítiques durant els darrers vint-i-cinc anys.⁴ És inevitable fer una breu referència al treball de Porta Perales, entre d'altres raons perquè menciona, de passada, justament aquesta enquesta que estem comentant, a la qual es veu que ja havia tingut accés abans de ser publicada: «Una de les enquestes més inútils que mai s'han fet en aquest país» (*Des de la trona*, pàg. 60, 1994). Aquesta afirmació potser és certa, però llavors hom se sent obligat a preguntar-se sobre la utilitat de l'assaig que ell ha escrit. Perquè allò que comença essent una presentació suggerent i irònica del nostre panorama intel·lectual acaba convertint-se, especialment en aquest darrer llibre, en una autèntica caricatura que sembla voler-nos dir: «Tan bé que estem!

4. Vegeu, per exemple, els dos llibres de PORTA PERALES, Miquel: *Camaleons i numantins. La perestroika dels intel·lectuals catalans*, Barcanova, 1992, i *Des de la trona*, Laertes, 1994.

Per què vénen aquests ara a empipar-nos? L'autor, obsessionat i fastiguejat pels intel·lectuals (auto)anomenats crítics, indiscriminadament qualificats de representants del fonamentalisme i de l'integrisme, ens ofereix un exercici hipercrític contra tot i tothom, més propi d'una indigestió produïda per lectures excessives que d'una ponderada valoració del món intel·lectual del nostre país. De totes maneres, allò que aquests dos llibres signifiquen de defensa de la capacitat d'adaptació (camaleònica) i de crítica irònica a la voluntat de mantenir-se en les pròpies conviccions (numantines) és una prèdica bastant corrent en els epígons de la postmodernitat. Respon a una actitud molt més generalitzada, encara que menys exagerada. I, per tant, independentment de l'estil i de les característiques d'aquesta miscel·lània, és interessant observar, com a símptoma, aquesta actitud més generalitzada que, a parer meu, representa. Curiosament aquesta posició és més freqüent en els antics rengles del dogmatisme marxista més intransigent. Fa la impressió que el pas a un plantejament neoliberal o neollibertari per part d'aquests sectors ha tingut com a conseqüència l'abrandament habitual de les conversions tardanes.

Tot plegat potser és degut al fet que vivim una època de gran perplexitat sobre el futur, i una manera de «sobreviure» moralment pot consistir a instal·lar-se en un cert cinisme acomodaticí sobre el present. La valoració de l'ètica *light* i del pensament feble aplicats al comportament polític, la reivindicació de l'individualisme com la forma genuïnament humana d'existència, estan a l'ordre del dia i poden arribar a justificar, encara que sigui inconscientment, comportaments— i, per què no?, fins i tot la tan esbombada corrupció— de tal manera que aquells mateixos que teòricament els han induït se sorprenen de les seves conseqüències.

Els intel·lectuals i els mitjans de comunicació

Malgrat la presència important en extensió que té la política en els mitjans de comunicació, o potser per això, la informació política i, encara més, la pedagogia que permeti un augment progressiu de la cultura política dels ciutadans estan cada vegada més mal parades. La informació, convertida en producte de consum en el mercat competitiu de la comunicació, ha degenerat cap a l'explotació de l'escàndol, la recerca de la confidència privada i exclusiva, la presentació del combat polític com una pura i simple lluita per la promoció personal, etc. Amb

aquest bagatge informatiu és difícil la creació d'una opinió política que recolzi en alguna cosa més que en la xafarderia més superficial. Aquella sentència que diu que estem vivint una època en la qual allò que és privat s'ha convertit en públic i allò que és públic s'ha convertit en privat, és avui més vigent que mai. Sembla que adquireixin més importància, de cara a entendre la circumstància política del moment, els embolics sexuals dels líders polítics que el moviment transnacional dels capitals.

Cal afegir-hi les dificultats que tenen els intel·lectuals per a fer sentir la seva veu si no entren en els circuits mercantils que esmentàvem més amunt i si no apliquen els criteris implacables de la comercialització del seu producte.

Aquest ambient ha propiciat un exercici dels atributs intel·lectuals dels professionals de la cultura que consisteix sobretot a valorar la manera de dir les coses per tal de fer-se llegir o escoltar, l'ús de la metàfora xocant, la confecció de frases pretesament enginyoses. Fa la impressió que és més valorada la gràcia de jugar amb la semàntica que serveix per a passejar-se per la superfície, que no pas l'esforç per a ajustar les paraules a la realitat de les coses.

I no és que no sigui més necessària que mai la voluntat d'aplicar-se amb rigor a escatir quines són les vies que ens permetran en el futur unes formes d'organització de la vida humana més acordades amb el desig d'una existència més plena i més generalitzable per al conjunt de la humanitat. En el debat d'aquests darrers anys subsisteixen molts camps on l'esforç de tots per esclarir el llarg termini és absolutament necessari. N'hi ha tres que, a parer meu, són els que d'una manera més constant han estat el centre de les preocupacions dels polítics i els intel·lectuals i que haurien de continuar motivant l'esforç de tots plegats. Deixeu-me indicar-los breument:

Correcció del capitalisme o alternativa al capitalisme?

Quan es va posar de moda la tesi de la fi de la història, es volia dir que s'havien acabat les ideologies, s'havia acabat la contraposició entre models diferents d'organització de la societat, s'havia acabat la concepció de la història com un procés dialèctic de progrés lineal. Es volia dir, en definitiva, que el capitalisme liberal era la ideologia triomfant que desarmava qualsevol temptativa de pensar projectes alternatius i que, a més, gaudia de la immunitat que dóna el fet de presentar-se com la

superació definitiva de les ideologies. Però, és això realment cert? La conseqüència a nivell econòmic és la creença que el mercat és l'únic regulador de les relacions entre les persones i els pobles i entre la humanitat i la naturalesa. Sembla ser l'únic mecanisme que assegura el progrés material de la humanitat. La solidaritat és una paraula que s'ha convertit en un element decoratiu del llenguatge polític sense incidència real a la pràctica. I, en canvi, també sembla cada vegada més evident, per exemple, que l'escorça terrestre no podrà suportar el malbaratament de recursos no renovables que representa la generalització pel conjunt de la humanitat dels estàndards de benestar material concebuts a les societats occidentals més avançades. I és possible que això reclami un nou paradigma de progrés per a la humanitat. Justament, l'activitat política és la que hauria de permetre la regulació dels desequilibris provocats per l'espontaneïtat d'una societat només mobilitzada per l'incentiu del benefici material. Després de la desaparició dels blocs i dels dos models de desenvolupament corresponents, el terreny de les idees sobre nous models superadors dels inconvenients que ja es copsen en el funcionament present ha quedat bastant desert. Només en alguns àmbits reduïts, normalment titllats d'utòpics i d'excessivament profètics, es fan esforços en aquesta direcció. L'activitat dels professionals de la cultura podria contribuir a la indagació de les condicions del present i de les possibles alternatives amb vista al futur en aquest terreny.

Unió i diversitat. ¿Cap a una nova organització territorial del poder?

En el nostre context immediat, però també com a problema general, s'hauria de fer un esforç per a l'anàlisi i la reflexió sobre els principis que han d'orientar la nova organització territorial del poder a partir de dos fenòmens ben actuals i que poden semblar contradictoris. Em refereixo al procés d'interdependència i unitat creixent com a conseqüència de la internacionalització de l'economia i de les noves tecnologies de la comunicació i de la informació, d'una banda, i al procés d'afirmació d'identitats culturals i nacionals, especialment de les col·lectivitats que se senten amenaçades per manca d'instruments polítics suficients, de l'altra. La Unió Europea, per exemple, té encara moltes mancances, no tan sols en la seva realització pràctica sinó també en la seva mateixa concepció teòrica. No és clar encara si la construcció institucional europea permetrà realment una autèntica participació demo-

crítica de ciutadans i pobles. I, si des d'un punt de vista ecològic es considera indispensable el respecte i la salvaguarda de la biodiversitat, des d'un punt de vista cultural sembla també necessari preservar la diversitat cultural com a riquesa de la història de l'experiència humana. Aquest és també, per tant, un terreny on cal el diàleg i la prospecció teòrica. En canvi, tenim l'exemple del tractament que es fa del fenomen nacionalista. La crítica indiscriminada a tot nacionalisme sense distincions, per exemple, practicada per la majoria de la intel·lectualitat europea i bona part de la catalana, sembla afavorir poc la reflexió serena. És corrent presentar el nacionalisme, tot nacionalisme, com una malaltia social, però només aplicable a aquells que alteren l'ordre actual de l'organització territorial del poder. Recentment, per exemple, hem vist la criminalització del nacionalisme català per la simple i modesta reivindicació de la recaptació directa del 15% de l'IRPF. I, en canvi, ¿com és que quan el Govern Balladur bloqueja les negociacions del GATT per protegir la seva indústria àudio-visual no es considera un acte d'afirmació nacionalista? ¿Com és que quan el Govern Kohl interfereix el procés d'Unió Europea, precipitant unilateralment la reunificació de les dues Alemanyes, no es considera un acte d'afirmació nacionalista? I així es podrien posar molts més exemples. Els intel·lectuals europeus, davant del fenomen nacionalista, es comporten generalment segons una actitud escandalosament conservadora. Només consideren veleitats nacionalistes negatives aquelles que pertorben l'ordre territorialment establert després de la Segona Guerra Mundial i, encara, fent excepció del cas alemany.

170

Mestissatge moral o diàleg respectuós entre posicions diferents.

Avui és moda entre els ambients progressistes la defensa a ultrança del mestissatge en tots sentits. La interrelació creixent entre homes, pobles i cultures és un fenomen positiu i esperançador però també ocasiona, de vegades, friccions i conflictes i, per tal d'evitar-los, és freqüent l'apel·lació i la defensa indiscriminada del mestissatge, com si fos recomanable una teràpia consistent en el fet que cadascú es constitueixi en aiguabarreig de totes les influències dels altres i, així, estigui en condicions de garantir la tolerància. També hi ha un altre tipus de mestissatge: aquell que és afavorit per l'onada creixent dels missatges culturals dels països políticament i econòmicament més poderosos, amb la qual cosa l'aiguabarreig està dominat per les característiques difoses per les

indústries multinacionals de la cultura. És una tendència que alguns consideren imparable i que, en tot cas, és difícil de contrarestar. Però deu tenir elements distorsionadors prou evidents quan provoca reaccions desafortades de fonamentalisme i tancament. No sembla que l'acceptació acrítica del moviment que provoca aquesta inèrcia de funcionament sigui el tractament més adequat per a evitar la intolerància i per a facilitar el diàleg respectuós. Potser allò que resultaria més realista seria intentar contrarestar aquestes reaccions investigant i experimentant formes de convivència que no impliquin la dissolució de les pròpies personalitats col·lectives per la via de l'homogeneïtzació que pot suposar una certa concepció del mestissatge, sinó que estimulin el contacte i el préstec cultural per la via de l'enriquiment que ofereix el diàleg sincer i respectuós amb les altres cultures. La relació entre diferents en règim d'igualtat i sense renúncia a la pròpia herència cultural pot ser la condició per a la convivència en el futur. I encara, en aquest terreny, cal investigar el paper del territori, és a dir, els drets històrics que genera l'arrelament territorial de les cultures.

Vet aquí, breument enunciats, alguns camps que, a parer meu, mereixerien una dedicació dels professionals de la cultura. N'hi ha, evidentment, molts d'altres. Afortunadament estem en una època molt oberta en la qual tenim molts més interrogants que no pas respostes segures. Però allò que seria realment perillós és que renunciéssim a formular-nos les preguntes per mandra, per atordiment, o per acomodació acrítica en el present. No m'atreviria a postular una responsabilitat social diferent en els professionals de la cultura respecte de la ciutadania en general, però sí que és plausible una concepció de la societat en la qual els diversos sectors tenen funcions diferents i complementàries, com deia més amunt. I des d'aquesta perspectiva, té sentit plantejar-se el paper que tenen o haurien de tenir els professionals de la cultura. La preeminència d'aquells sectors que triomfen en el marc d'una societat que no es posa en qüestió en cap dels seus pilars fonamentals no deixa de ser un símptoma de decadència. És simptomàtic que això coincideixi amb la famosa preocupació pels valors en la societat contemporània, i deu tenir alguna cosa a veure amb la relació eterna entre ètica i política. L'esfondrament dels sistemes de referència hegemònics, religiosos o filosòfics, que orientaven la vida de les persones des d'un punt de vista ètic, ha tingut la correspondència en l'esfondrament de les ideologies que sustentaven teòricament sistemes diferents d'organització política. I això probablement ha estat convenient. Però seria una alegria enganyosa suposar que vivim en un ambient de lliber-

tat sense condicions en el qual no és necessari el desvetllament constant de la nostra capacitat crítica. Els problemes que tenim actualment probablement exigeixen respostes noves, però, a més, ens convé mantenir desperta la consciència perquè intuïm que aquests problemes se'ns presentaran en el futur sota condicions encara inèdites. Convindria, per tant, crear canals més fluïds de comunicació entre el que anomenem intel·lectuals o professionals de la cultura i el conjunt de la ciutadania com a garantia del funcionament democràtic. Compromís polític —dels intel·lectuals o de tothom— i cultura política —dels intel·lectuals o de tothom— serien, en definitiva, dues maneres d'indicar la mateixa necessitat.

Taula núm. 1

Nascuts a Catalunya, Illes i País Valencià, Resta d'Espanya i Estranger, els anys 1975, 1981, 1986 i 1991, Població de 2 i més anys en percentatge

Nascuts a	1975	1981	1986	1991
Catalunya	61,9	63,3	65,2	66,9
Illes i País Valencià	2,0	1,8	1,7	1,5
Resta d'Espanya	35,3	33,3	31,4	29,9
Estranger	0,7	1,6	1,7	1,7
TOTAL	100	100	100	100
Total nascuts fora de Catalunya	38,0	36,7	34,8	33,1
N (en milers)	5.659	5.782	5.856	5.949

Font: M. Reixach, 1990 i elaboració pròpia a partir de les dades del Cens 1991 facilitades per l'I.E.C.

Taula núm. 2

Població de dos i més anys resident a Catalunya classificada per lloc de naixement. 1991. Xifres absolutes de persones i relatives

Lloc de naixement	Nombre	Nombre	%	%
Catalunya	3.982.168		66,9	
Illes Balears	9.364		0,2	
País Valencià	78.327		1,3	
Països Catalans		4.069.859		68,4
Andalusia	861.019		14,5	
Aragó	152.805		2,6	
Astúries	15.396		0,3	
Canàries	4.963		0,1	
Cantàbria	9.887		0,2	
Castella-La Manxa	141.737		2,4	
Castella-Lleó	160.488		2,7	
Extremadura	171.345		2,9	
Galícia	89.689		1,5	
Madrid	39.019		0,7	
Múrcia	77.323		1,3	
Navarra	12.623		0,2	
País Basc	17.383		0,3	
La Rioja	8.629		0,1	
Ceuta-Melilla	15.488		0,3	
Països no-catalans de l'estat		1.777.794		29,9
Estranger	101.524	101.524	1,7	1,7
TOTAL	5.949.177	5.949.177	100	100

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Cens 1991 facilitades per l'I.E.C.

Documentació relativa a la sessió:

"El catalanisme de la 1a. meitat del segle XX"

Ponent: **Josep M. Roig i Rosich.**

Referència biogràfica: és professor d'Història Contemporània a la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona. És autor, entre altres treballs, de "La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural".

El catalanisme de la 1ª meitat del segle XX

Josep Mª Roig Rosich

Esquema de debat sobre el caràcter del catalanisme a inicis del segle XX

A començaments del s. XX el catalanisme és hereu de les aportacions teòriques (culturals i polítiques) del segle XIX . A partir d'aquesta herència sorgeix una ideologia que impregnarà bona part de la societat, donant lloc a unes opcions polítiques partidistes però també a unes opcions cívico-culturals que s'aniran desenvolupant i enfortint paral·lelament al llarg del segle XX.

Pel que fa a les seves aportacions teòriques es pot considerar com un projecte obert i heterogeni que inclou propostes modernitzadores, reformistes i en alguns aspectes fins i tot rupturistes, i que va des del regionalisme fins el separatisme.

La línia conservadora serà la que començarà a imposar-se a principis del segle XX , enfront d'un catalanisme d'esquerres fragmentat i heterogeni, hereu de Valentí Almirall, impossible d'aglutinar per la conflictivitat social que van viure les capes populars.

A la primera meitat del segle XX a la dreta li correspon l'haver aconseguit la descentralització administrativa (la Mancomunitat) i a l'esquerra l'autonomia política (Generalitat republicana).

Tot el segle XX el podem considerar com una lluita política pel recobriment de la personalitat nacional. Una lluita no gaire romàntica que ha aconseguit diversos estadis o situacions:

- annexió (inicis de segle)
- descentralització administrativa (Mancomunitat)
- Repressió i assimilació (Dictadura de P. de R.)
- Independència factual (14-17 d'abril 1931)
- Autonomia (1932)

En termes generals, les revifalles del sentiment catalanista han originat reaccions hostils a l'Espanya castellana.

Etaques històriques

- 1) Comença el segle amb un partit polític definit com a regionalista: la Lliga. Amb la seva política catalanista aconseguirà una ampliació de la seva base social, tant en nombre com en diversitat de sectors socials.
- 2) Amb els incidents del "Cu-Cut!" apareix un moviment unitari important: "Solidaritat Catalana", reformista, autonomista i cohesionador. Va ser la primera gran mobilització de signe catalanista.
- 3) La Mancomunitat serà el primer assaig para-governamental tot i que únicament fou una descentralització -o centralització- administrativa. Hi va haver a Catalunya un veritable projecte polític i unes possibilitats, encara que minses, de dur-lo a terme.
- 4) Amb la dictadura de P. de Rivera hi ha la imposició d'un nou projecte polític d'estat que respon a un nou concepte incompatible amb l'especificitat de Catalunya, fet que comportarà la decapitació política de les institucions catalanes acompanyada d'un intent de desvertebració cultural .
- 5) L'abril de 1931 s'inicia una etapa republicana amb autonomia política, aconseguida no sense dificultats, després de tres dies de República catalana i d'una llarga i impertinent discussió de l'Estatut. En aquesta etapa, la primera plenament democràtica i amb un relatiu poder polític a Catalunya, la ideologia catalanista és hegemònica a la majoria d'àmbits i sectors socials i polítics catalans, però no en tots.

Bibliografia

- Balcells, Albert: *Història del nacionalisme català. Dels orígens al nostre temps*, Generalitat de Catalunya 1992.
- Baras, M.: *Acció Catalana 1922-1936*, Barcelona, Curial 1984.
- Connelly Ullman, J.: *La semana trágica*, Barcelona, Ariel 1972.
- Cucurull, F.: *Catalunya republicana i autònoma, 1931-1936*, Barcelona, La Magrana 1984.
- Culla, J.B.: *El catalanisme d'esquerra. Del grup de "L'Opinió" al Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra (1928-1936)*, Barcelona, Curial 1977.
- González Casanova, J.A.: *Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)*, Barcelona, Curial 1974.
- Molas, I.: *Lliga catalana*, Edicions 62, 1972.
- Roig Rosich, J.M.: *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992.
- Roig Rosich, J.M.: *L'Estatut de Catalunya a les Corts Constituents, 1932*, Barcelona, Curial 1978.
- Soldevila, F.: *Història de la proclamació de la segona república a Catalunya*, Barcelona, Curial 1977.

El 5 de diciembre, por otra crisis, formó Gobierno el Conde de Romanones. Al día siguiente las Diputaciones castellano-leonesas fueron recibidas por el presidente del Consejo, y después por el Rey. Llevaban el siguiente mensaje:

«Excmo. Sr. Presidente del Consejo de Ministros:
»Viene Castilla, desde hace muchos años, sufriendo en silencio toda suerte de vejámenes, ultrajes y menosprecios de elementos importantes de Cataluña, donde políticos, secretarios, literatos, coleccionistas y periódicos que representan a aquéllos parecen haberse conjurado para hacer odioso el nombre castellano, comprendiendo en este calificativo todo lo que es español.

»Allí se ha escarnecido nuestro hermoso idioma, que ha dado al mundo tantas obras inmortales y que hoy hablan muchos millones de seres al otro lado del mar. Se nos ha dicho que somos una raza inferior, digna de ser sojuzgada por otras más capcadas y de más alta mentalidad. Se nos ha inculcado de ser responsables de la decadencia española por causa de nuestro imperialismo, y como si todo esto fuera poco, a diario se nos zahiere con las notas rencorosas de un himno insultante, himno de odio en que se conmemora como jornada gloriosa una infame matanza de castellanos, y a todo ha callado, sacrificándose en aras de la unión; pero hoy ya no es posible callar.

»La propaganda corrosiva que, disfrazándose

con los nombres de regionalismo, autonomismo y nacionalismo, encubría más hondos fines, se ha arrancado la máscara, concretando en un proyecto de autonomía sus aspiraciones, y esas aspiraciones vulneran de tal modo la soberanía de España que no pueden pasar sin la enérgica protesta de todo el que se llame español. Por muchos que fueran los recelos que el programa catalanista despertara entre los castellanos, nunca creímos que llegase a tal extremo de osadía.

»Dos aspectos distintos, aunque íntimamente enlazados entre sí, presenta, a partir del proyecto de autonomía, el llamado problema catalán: el político, que afecta a la soberanía del Estado español, y el económico, que interesa, no sólo al conjunto nacional, sino también en particular a las demás regiones españolas.

»Pudiera Castilla en lo segundo ser tolerante y sufrida, como ha venido siéndolo; pudiera allanarse a determinadas demandas en cuanto a descentralización y aun a autonomía administrativa; pero en materia de soberanía no debe Castilla, no debe España, contestar a la exigencia catalana más que con una rotunda negativa. La soberanía no es cosa que se pueda compartir con nadie, a no pactar con otra nación que aporte una soberanía semejante, y aquí estamos precisamente en el caso contrario. La soberanía es algo intangible y sagrado, es el dogma que ha de acatar sin distinciones, limitaciones ni salvedades todo el que quiera llamarse español.

»Castilla, que se despojó de su personalidad, fundiéndola gustosa en el seno de la nación española, y perdió sus fueros peculiares y su típica

legislación, y que jamás ha soñado en imperios ni hegemonías, no se resigna a ser colonia. Depauperada y modesta, pero conservando su dignidad, no ha caído tan hondo que se preste a ser esclava de nadie.

»Las Diputaciones provinciales de Castilla y de León, reunidas en el viejo solar de sus mayores, allí donde se aspira el aroma de las tradiciones patrias, empiezan por afirmar una vez más la unidad intangible de España, con plena e indispensable soberanía.»

Acordaron las siguientes conclusiones:

»Primera. Afirmación de la unidad nacional, conservando el Estado íntegras e intangibles todas las facultades inherentes a la soberanía.

»Segunda. Amplia descentralización económico-administrativa que permita el desenvolvimiento libre de los Municipios y de las provincias, solas o mancomunadas, asignándoles a este efecto fines y medios propios dentro de su peculiar esfera de acción.

»Tercera. Oposición terminante y categórica a que ninguna provincia o región de España obtenga autonomía que envuelva merma en el poder único y soberano de la nacionalidad española. En este sentido Castilla considera el separatismo disfrazado como una gran desgracia nacional, y por ello, antes de consentir o pasar por disgregaciones de parte del territorio español, apelará, en defensa de su integridad, a cuantos medios las circunstancias impongan.

»Dios guarde a V. E. muchos años. — Burgos, 2 de diciembre de 1918. — Por las Diputaciones

provinciales de Ávila, Burgos, León, Logroño, Palencia, Salamanca, Santander, Segovia, Soria, Valladolid y Zamora: *Salvador Represa, Joaquín Delgado, Amadeo Rivola, Eliseo Cuadrado, Rafael Dora, Rodrigo de Segastán, Juan Merino, José de la Cuesta, Manuel Pérez Espalda, Mariano Alonso, Ramón Crespo, Miguel Díez, Ricardo Echevarría, José Ruiz Morrilla, Antonio Posadilla, Higinio Arribas Agudo, Bernardo Romero Becerril, Mariano González Bartolomé, Alfonso de Velasco, Emilio Gómez Díez, Luis Roldán, Juan Martínez Cabezas, Asterio Cadenas, Agustín González, César Alonso, Angel Casaseca.»*

En nombre de los comisionados habló ante el Rey el presidente de la Diputación de Burgos. Dio cuenta al Soberano del acto que acababan de realizar e hizo una síntesis de las aspiraciones castellanas y leonesas, señalando que no querían volverse a sus tierras sin antes haber expresado de modo claro y terminante su adhesión al Monarca, legítima representación de la unidad nacional.

El Rey expresó su satisfacción al «ver que Castilla había salido de su voluntario retraimiento», alentó a todos a proseguir su obra en favor de los intereses de sus respectivas provincias y dijo:

«Hacen bien Castilla y León en dar muestras de su energía; sus pretensiones serán tenidas seguramente en cuenta por las Cortes, que sin duda procederán atendiendo a los intereses de todas las regiones.»

Añadió que las aspiraciones de Aragón y Cataluña, de Castilla y de León serían escuchadas para bien y engrandecimiento de España.

JOSEP M. ROIG ROSICH

ASSAIG D'INTERPRETACIÓ

DE LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA

A CATALUNYA

Bases de la dictadura

Tot i que la dictadura de Primo de Rivera es va produir en un context internacional favorable als governs autoritaris, seria un error considerar-la com una més de la llarga llista que es van anar imposant a Europa en el període d'entreguerres (Itàlia, Portugal, Grècia, Polònia, Iugoslàvia, Hongria, Àustria, Alemanya, Romania, Bulgària, Turquia etc.). Més aviat crec que la seva comprensió i la seva contextualització cal cercar-les en la situació interna de l'estat i en uns motius força concrets i propers, tot i que, òbviament, els exemples exteriors (sobretot la Itàlia de Mussolini) hi van ajudar i fins van proporcionar una mena de model.

Fins avui aquest període que va del setembre de 1923 al gener del 1930 ha estat força desconegut i, en conseqüència, menystingut, principalment per dues raons: perquè va ser seguit per l'escalat popular i polític de la Segona República, que va eclipsar aquest precedent, i també perquè la dictadura primeriverista va constituir únicament un assaig, un model, d'una altra de posterior durant la qual s'acomplirien tots els seus principis plenament i dràsticament i d'una manera més patètica i duradora: la del general Franco.

Tanmateix, sense conèixer aquella etapa difícilment podem explicar-nos l'eufòria política catalanista del 1931; la ferma voluntat autonomista d'aleshores; ni el canvi de protagonisme d'uns personatges emblemàtics de la història de Catalunya, alguns dels quals van passar d'una popularitat destacada a un descrèdit notable (és el «Visca Macià i mori Cambó»). Entre 1923 i 1931 hi ha un canvi evident tant pel que fa a les forces polítiques com al protagonisme social o la concepció de la qüestió catalana, que no sembla respondre a una evolució simple i lineal, sinó més aviat a un trencament violent que ha radicalitzat en poc temps les actituds.

Josep Pla escriu, cap al final de la seva biografia de Francesc Cambó: «A la Península, la Dictadura fou probablement un govern ni pitjor ni millor que la immensa majoria dels ministres de l'antic règim. A Catalunya, en canvi, fou un govern minuciosament i implacablement tirànic servit per personatges sinistres.» Es un to dur i enèrgic que trobem en tots els que l'han viure i també en l'abundant bibliografia, apassionada i crítica, dels anys trenta. Aquest fet contrasta amb el silenci i quasi oblit posterior, que, amb el pas del temps, ha donat lloc a una visió del període intrascendent, humorística i caricaturesca. Avui hom recorda aquells anys amb un cert somriure, a través d'acudits (el popular pastís creat per Esteve Riera i anomenat *Director* compost de nou neules i un borratxo al mig, o els crits d'«Orbaneja!, Orbaneja!» en algunes manifestacions davant del mateix general, perquè, segons deien, era l'única manera de ficar-se amb la seva mare —el seu nom complet era Miguel Primo de Rivera y Orbaneja— etc.) o de caricatures a les quals, certament, es prestava el mateix general (en una ocasió va declarar a un periodista: «*Por las mañanas soy, como siempre, el general Primo de Rivera; por las tardes no dejo nunca de ser el marqués de Estella y por las noches..., hombre, por las noches soy y seré siempre Miguelín en labios de una mujer.*»).

Malgrat tot, tan inexacta és una imatge excessivament despotica i tirànica com la intrascendent i pròpia d'una opereta o d'una novel·la picaresca.

El 13 de setembre de 1923, data del pronunciament, és la primera vegada al segle XX que els militars ocupen el poder. També, per primera vegada, s'implanta a l'estat espanyol un règim explícitament dictatorial presidit per una concepció cas-trense evident i notòria, presidit per un militar que gaudirà d'un poder total i que desenrotllarà una pràctica política nova

i establirà unes bases ideològiques diferents, les quals constituiran els pilars teòrics i pràctics de la dreta espanyola. És cert que tot es farà sense crueltat, ni amb costos humans irreversibles: tanmateix quedarà fixada una nova mentalitat i una nova manera d'exercir el poder que no es pot subestimar atesa la seva vigència durant decennis.

Aquesta nova configuració política serà caracteritzada per un unitarisme i un uniformisme excel·lents; per un nacionalisme espanyolista radical; per uns plantejaments polítics simples però resolts amb contundència. Seran trets identificadors del nou règim la voluntària confusió entre *pàtria*, *estat* i *nació*; la identificació de la ideologia primoriverista o castrense amb els interessos d'Espanya; la creença d'estar en possessió del monopoli del patriotisme; la religió i la història com a fonaments indiscutibles (i, per tant, la unitat serà *sagrada* i immanent des del temps dels Reis Catòlics)..., tot acompanyat d'una crida a l'apoliticisme, perquè havia estat la política la causa de tots els mals anteriors.

Tot plegat significarà un canvi ideològic fort en extensió i profunditat que, com hem indicat, tindrà continuïtat en etapes molt més properes a l'actualitat. Vista així, la dictadura de Primo de Rivera no serà un parèntesi accidental en la història contemporània, sinó la culminació de la llarga gestació d'una ideologia i d'una pràctica conservadora, autoritària, parafeixista, que posarà les bases de la dictadura franquista, aquesta sí de molta més incidència i de més llarga durada.

A l'inici d'aquest treball hem indicat que les causes del pronunciament responien en bona mesura a la situació interna del país. Tradicionalment —i no sense raó— s'han explicat els mòbils del cop d'estat basant-se en el descàndit de la pseudo-democràcia sorgida amb la Restauració, en la conflictiva i humiliant Guerra del Marroc, en la crisi econòmica de la postguerra i la seves conseqüències amb el pistolisme dels carrers de Barcelona, en la tradició d'un exèrcit intervencionista etc. És a dir, com a fruit d'un descontentament generalitzat. Per tant, la dictadura vingué i fou acceptada més com una resposta crítica al passat, que no pas com un bon projecte de futur.

El que ja no s'ha destacat tant és l'anticatalanisme (dit antiseparatisme) del pronunciament, la por i la malifiança envers el protagonisme creixent d'un regionalisme viu a Catalunya i amb perill d'estendre's a altres regions (pacte de Galeusca). I no és que aquesta motivació respongui a cap hipòtesi nova: uni-

del general Primo de Rivera i de tot el directori per a adonar-se que l'anticatalanisme fou una causa important, la qual, a més, al llarg de la dictadura va esdevenir determinant i definidora. Des de la proclama del 13 de setembre, a la majoria dels escrits posteriors del dictador aquest serà un tema recurrent que ha passat desapercebut a molts historiadors. I que no fou un recurs retòric ho prova el fet que la majoria de les decisions dels primers mesos van anar en aquest sentit.

La dictadura i Catalunya

Entorn dels anys vint la realitat catalana era una qüestió que preocupava arreu, i no solament dins de l'estament militar, sinó que havia sensibilitzat un sector d'intel·lectuals i de la classe política espanyola, els quals ja s'havien mobilitzat activament en contra de la campanya autonomista catalana dels anys 1918-1919. Un text d'un il·lustre jurista, diputat a les Corts fins el 1923, membre de la diputació de Burgos i amb diversos llibres premiats —ens referim a Benito Mariano Andrade—, escrit el 1921 i que consta com a *Justificación del seu llibre Castilla ante el separatismo catalán*, és ben notori en aquest aspecte: «*Este libro se escribe —diu en les seves primeres línies adreçades al lector— para demostrar de modo que no quede duda alguna después de leído, que el catalanismo es fundamentalmente separatista; y también para hacer notar, al lector que lo ignore, que Castilla ha impedido y está dispuesta a impedir, por todos los medios, no sólo la más insignificante desmembración material del territorio de la Patria grande, sino cualquier cesión o transmisión a Cataluña de toda o parte de la soberanía suprema de la nación española.*»

Hi havia, per tant, un clima —bastant generalitzat en alguns sectors— que abonava aquella motivació que hem indicat com a present en els mòbils del 13 de setembre.

Nogensmenys, Primo de Rivera, que era capità general de Catalunya en aquells moments, sabia com era d'influent el sector hegemònic burgès català, com podia ser de decisiu el seu suport i, de bon començament, va prometre allò que aquest grup més enyorava: la pau als carrers i a les fàbriques, i una autonomia regional que ressitués o refermés la seva postura dominant. Per aquesta raó, a Catalunya, l'adveniment de la dictadura va despertar fins i tot esperances d'un major enfortiment regionalista.

67

daran, en els primers dies i les primeres setmanes, unes promeses afalagadores respecte a Catalunya, les quals aniran evolucionant en poc temps. Des de la voluntat d'atorgar una ampla autonomia regional es passarà a les promeses d'una descentralització eficaç, per acabar, finalment, amenaçant i seguint tot símptoma de catalanitat tant polític com cultural o cívic, i imposant un unitarisme i un uniformisme radicals. Bé es pot dir que Primo de Rivera va perdre l'ocasió d'integrar dins d'un estat fort els desigs regionalistes o descentralitzadors que creixien dinàmicament a Catalunya als anys vint, sense que, tanmateix, en la seva majoria qüestionessin la unitat espanyola.

L'endemà del cop d'estat, encara a Barcelona, prometrà una nova divisió del territori amb la intenció d'enfortir la personalitat de les regions: «*Por qué no hacer de Catalunya un departamento y otro de la Alta Andalucía, y otro del antiguo reino de Valencia, para cada uno de los cuales bastará con un gobernador y con un centro judicial?*». I en resposta a unes peticions de Puig i Cadafalch, president de la Mancomunitat, sollicitant una política regional oberta i sensible a la realitat catalana, Primo de Rivera respondrà: «*Este será el programa que voy a presentar al rey. Será para mí el mayor honor de mi vida dar satisfacción a los anhelos de ese pueblo, al que tanto debo.*»

Dies després afegirà unes matisacions indicadores d'una certa inflexió en aquesta predisposició inicial. Així declararà a finals de setembre de 1923 a «La Correspondencia Militar» que «entre los delitos del sindicalismo, aunque no es ésa la denominación apropiada, sino la de comunismo, y los delitos del separatismo, considero más graves los del separatismo. El separatismo no levantará cabeza». Frases que preses en sentit literal poden no entrar en contradicció amb els desigs anteriors, però que contextualitzades en el pensament del general, en el qual es confonia catalanisme amb separatisme, indiquen ja una nova orientació. Així, més endavant, afirmarà: «*Quiero llamar la atención sobre el peligro que para la unidad y fortaleza de la patria se deriva de la mera aceptación del regionalismo, y sobre lo fácil e inevitable que es pasar del concepto región al de nación, o sea al de disgregación. [...] Un cuarto de siglo de silencio sobre la región, generalmente careta del separatismo o de un nacionalismo que le encubre, aun propugnándolo de buena fe, y España se habrá librado de uno de sus más graves peligros.*»

Establert aquest paral·lelisme entre regionalisme i separatisme, quedarà justificada tota repressió sobre el catalanisme o qualsevol manifestació de catalanitat per ser símptomes d'un regionalisme sempre sospitós. Així es van poder perseguir els trets identificadors de Catalunya i moltes de les seves realitats més vives i significatives.

D'aquesta manera es duia a terme la primera de les quatre etapes que l'ideòleg del règim, José M. Pemán, en el seu llibre *El hecho y la idea de la Unión Patriótica*, havia indicat per a Catalunya i que eren les següents:

1. Identificació de regionalisme amb separatisme per a poder perseguir qualsevol intent disgregador o diferenciació.
2. Enfortiment del poder centralitzador.
3. Descentralització sana i meditada, controlada des del centre (no s'arribarà ni a iniciar).
4. Planificació d'una política intensament nacional per a enfortir la unitat d'Espanya, amb àmplies aspiracions i objectius.

Despersonalització i descatalanització

Un dels objectius notoris d'aquesta primera dictadura va ser la despersonalització de Catalunya mitjançant un procés de descatalanització política, cultural i lingüística planejada de manera gradual i a terme mitjà. La indignació contra aquesta nova actuació política va comportar l'ús, i fins la justificació per part d'un sector important de la societat, de la violència contra el règim (atemptat de Garraf, complot de Prats de Molló. Societat d'Estudis Militars —SEM— etc.).

La desvertebració política de Catalunya tindrà el seu signe més evident en la dissolució de la Mancomunitat de Catalunya. El mateix caràcter de la dictadura resultava incompatible amb l'existència de la Mancomunitat, pel seu valor de símbol d'una especificitat catalana que no es volia acceptar, tot i que aquesta institució no anés més enllà de significar una descentralització administrativa, vist des de Madrid, i una centralització de les competències de les diputacions, vist des de Catalunya. Amb tot, havia sabut aglutinar entorn seu tota una tasca de modernització, conscienciació i culturalització de Catalunya força positives. Probablement per això va ser dissolta al cap de poc temps del pronunciamient, després d'haver intentat mediantzar-la i desnaturalitzar-la sota la presidència d'Alfons Sala. I

culdria atorgar encara la destitució de tots els regidors dels ajuntaments elegits i la seva substitució per uns altres de nomenament per real ordre. la constitució d'unes diputacions titelles, l'enfrontament amb el Col·legi d'Advocats de Barcelona etc.

Decapitada políticament Catalunya, es va procedir de manera paral·lela a una desvertebració cultural. L'acció no va ser, en la major part de casos, ni brutal ni radical, però sí constant i enèrgica, i se centrà en els que podríem considerar pilars bàsics o elements estructurals de la cultura catalana i amb més projecció de futur: llengua, ensenyament, centres i ateneus, cultura popular...

Prohibida qualsevol activitat política pública a tot l'estat, una bona part de l'esforç que s'hi havia dedicat ara s'abocaria cap als aspectes culturals, sobretot a Catalunya, on se'n va fer una mena de trinxera en la qual es van refugiar no pocs aspectes del catalanisme. Serà un d'aquells moments en què el fet cultural esdevindrà un tret definidor d'una identitat col·lectiva (no l'únic), un element de cohesió (entre altres) i un ressort mobilitzador d'unes actituds resistencialistes i d'oposició força notables. De fet, aquesta afirmació diferenciada de Catalunya, plantejada a través de la potenciació i l'expansió de la llengua pròpia i d'unes formes de cultura específiques, amirà lligada de manera dialèctica a un projecte polític d'Espanya que es vol imposar i que es caracteritzarà, entre altres aspectes, per l'exigència d'una sola llengua i d'unes úniques referències culturals.

Aquesta actitud hostil del règim envers el catalanisme es convertirà en un estímul per tal de potenciar i difondre la cultura catalana, algunes manifestacions de la qual, i per raons diverses (premsa en català, llibres, teatre...), serien parcialment tolerades per la dictadura. Cultura i llengua catalana (i també un cert sentiment catalanista) que arribaran ara a sectors socials que fins aleshores se'n havien sentit força allunyats. Però, perdut el suport de les institucions oficials (Mancomunitat, ajuntaments etc.), la iniciativa i l'esforç privats hauran d'assumir una funció substitutòria. El mecenatge, així, assumirà un protagonisme destacat (Francesc Cambó i Rafael Patxot en seran els exemples més visibles) i, gràcies a aquest ajut i a una certa reacció popular (comprar determinats diaris en català o llibres es va convertir en una actitud resistencial), l'impacte de la dictadura en el teixit cultural del país va ser menor del que les intencions i els projectes dictatorials pretenien.

preocupació important per al directori. Des dels inicis hi va haver a les incorporacions i les institucions oficials una explícita prohibició d'usar el català i l'obligació d'utilitzar únicament el castellà: en els àmbits més populars i fora del control directe del poder hi va haver una introducció-imposició del castellà sense que hom arribés a prohibir obertament el català, però negant-li tota validesa. Això implicà la persistència d'aquesta llengua en determinats àmbits dels quals, tot i estar sotmesos a limitacions, van poder continuar utilitzant el català, cosa que no va ser possible a l'escola, al Col·legi d'Advocats, en la predicació a les esglésies, a les institucions privades en els seus llibres d'actes i de comptabilitat... Al castellà se li va atorgar un caràcter útil, excloent, que es va negar al català. No se'l prohibia dràsticament, però se'l reduïa progressivament a usos «poètics i familiars», és a dir marginals.

L'homogeneïtzació i la descatalanització cercades per a la llengua es van procurar estendre també a altres aspectes referencials com, per exemple, en la denominació dels carrers de ciutats i pobles, amb les campanyes (promogudes des d'altres instàncies) a favor de literats i militars representatius de la cultura o de gestes bèl·liques pròpies de Castella, amb els actes d'affirmació patriòtica o amb les dificultats o traves per a l'exhibició de la senyera o el ballar sardanes etc.

Una aparent contradicció és el miratge del creixement de la premsa catalana (a «La Publicitat» i «La Veu» es van sumar «La Nau» i «El Matí»). Les traves, la censura, les multes, el desterrament de periodistes que van haver de sofrir foren nombrosos, i van ser obstacles sovint insalvables per a la premsa no tan consolidada, ni sense tant poder econòmic ni polític. En conseqüència, la petita premsa local i comarcal en català va desaparèixer en un gran percentatge.

Abans hem esmentat l'interès a perseguir les manifestacions amb més projecció de futur (per això hem parlat d'una política eficaç a terme mitjà), reforcem-ho dient que contra el català a les escoles hi va haver almenys cinc ordres reials, que es va tancar la Protectora d'Ensenyança Catalana, que els Promells de Joventut van ser dissolts a menys d'una setmana del pronunciament, que algunes de les publicacions infantils (com «La Mainada») van ser suprimides ràpidament etc.

Pel que fa a l'associacionisme popular i cultural, les institucions que depenien directament o indirecta d'organismes oficials es van veure abocades al col·lapse per la supressió de tota mena de subvencions (Institut d'Estudis Catalans), i la resta o

es van veure mediatitzades amb la imposició de determinades persones en les seves juntes directives (Orfeó Gracienc, Ateneu Barcelonès), o tancades temporalment (Orfeó Català) o definitivament (CADCI), o bé van haver d'evitar tota politització o protagonisme en defensa de la cultura catalana.

Intents d'articulació d'una resposta

Tanmateix és cert que el règim no va ser despòtic ni tirànic. Determinades servituds en el seu origen, el mateix tarannà del general-president del directori, i una certa corrupció interna, a més d'una feblesa intrínseca per la seva voluntat populista i paternalista, van comportar unes certes possibilitats de resistència o de reacció. A més, als anys vint no hi havia una omnipresència del poder estatal en molts àmbits de la vida quotidiana, cultural i social, o en els mitjans de comunicació (premsa i ràdio). Ambdues facetes possibilitaran unes esquetes de llibertat que s'aprofitaran, sobretot, per impulsar unes concretes i sovint minoritàries manifestacions culturals.

Ben segur que amb elles no es podrà ni se sabrà articular tota una política cultural coherent, però sí que es posaran unes bases consistentes que permetran superar aquesta etapa dictatorial (en si mateixa força curta), no solament amb un cost cultural mínim, sinó fins i tot amb una empena i una decisió força ambicioses. I això perquè la dictadura va provocar de manera involuntària no solament la iniciativa privada i el mecenatge, sinó també una conscienciació popular més àmplia.

La reacció culta o intel·lectual es va estendre i es va acabar transformant en sensibilitat cívica. La repressió va generar una resposta solidària i crítica que va potenciar allò que es pretenia reprimir. Realitats quotidianes adquirien el valor de símbol: llegir una determinada premsa, institucions com l'Orfeó Català, l'ús mateix de la llengua catalana... de tal manera que moltes de les manifestacions culturals o populars, sense excloses connotacions d'ideologia política, implicaven o comportaven una consciència i una afirmació cíviques i polítiques. Mentrestant naixia un altre tipus de reacció molt més radicalitzada i a la qual la repressió donava força. Reacció que anirà des dels grups SEM, ORMICA, Bandera Negra, fins al viatge de Màcia a Moscou cercant ajut, el seu apropament amb els anarquistes catalans o l'aprovació d'una constitució catalana

identificar el catalanisme amb la burgesia ni el silenci de Catalunya (encara que, certament, fou majoritari) amb el suport tàctic al dictador.

Intentant, doncs, matisar una mica, podríem parlar de dos tipus de reacció que responen a dos grups socials o, si es vol, a dos projectes polítics: Una reacció promoguda pels qui aspiraven al poder sense voluntat de canviar-ne gaire la seva estructura profunda, pels qui volien ressituar les coses per tal d'assegurar més la seva hegemonia, la reacció dels discretament col·laboradors en un principi i moderadament crítics al final, reclosa en la potenciació dels signes culturals catalans. I una altra de més popular i rupturista, amb una oposició radical, fins i tot violenta, minoritària però en expansió. La primera defensava un projecte català regionalista no desvinculat de Madrid; la segona es definia com a nacionalista, i reclamava no solament una Catalunya diferent, sinó lliure.

Altres conclusions

Per acabar, i sense voler repetir algunes idees ja apuntades, podríem destacar i resumir encara altres conclusions o conseqüències.

S'ha dit que l'eficàcia d'un cop d'estat depèn de la confiança que sigui capaç de despertar, fins i tot en les seves víctimes. I una bona part d'això es va produir en el pronunciament de Primo de Rivera, davant del qual hi va haver una abdicació de les forces polítiques i de la societat en general. Es podria dir que la dictadura era refusada ideològicament però acceptada pràcticament.

— Pocs van saber veure el caràcter anticalatà que, entre altres raons, la motivava i pocs van saber endevinar el cost polític, social i cultural que podia tenir. Ningú no va declarar que l'ordre als carrers no ho era tot.

— Alguns han plantejat la dictadura com un simple fet epistòdic i superficial. En una primera aproximació pot semblar-ho per uns certs fets puntuals o anecdòtics i també pel seu caràcter paternalista o per la seva curta durada; de fet, però, va posar les bases d'una nova concepció del poder i de l'estat, i d'una filosofia centralitzadora i uniformitzadora que es va perllongar molt més enllà de la seva durada.

— El seu anticalatanisme no va tenir el to de bufonada o

opereta d'altres aspectes del règim, tot i que el cost humà va ser mínim perquè va actuar més contra les institucions que no pas contra les persones. A banda la repressió dels principals signes de la identitat catalana, no va oblidar tampoc la persecució d'una manera de viure, de manifestar-se, de relacionar-se o associar-se: una manera d'entendre la realitat. Es pot afirmar que l'obsessió antiestatuista es va convertir en un element consubstancial del règim.

— La tasca de desvertebració política i cultural de Catalunya es va procurar fer des de dins, cercant sempre la col·laboració de gent catalana, d'un sector de catalans on trobem des d'alguns prohoms de la burgesia (Lliga Regionalista, Unió Monàrquica...) fins a significats funcionaris. Són només puntes d'un iceberg noms com Alfons Sala, comte d'Egara; Josep M. Milà i Camps, comte del Montseny; Manuel Rius i Rius, marqués d'Olerdola; Darius Romeu, baró de Viver; Eduard Aunós, Mariano de Foronda; Ignasi de Ros i un llarg etcètera. En un altre aspecte es poden citar persones de prestigi que van acceptar nomenaments o dirigir entitats que implicaven una submissió a les directrius o a la voluntat del directori: Jordi Rubió al davant de la Biblioteca Central (abans Biblioteca de Catalunya). Adrià Gual dirigint l'Institut de Teatro Nacional (abans Escola Catalana d'Art Dramàtic). Miquel Agelet a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, així com també hi va haver força col·laboradors catalans dins de les jerarquies eclesiàstiques, els alcaldes, el sometent...

— L'impacte de la dictadura va ser negatiu, destructiu, però no eixorc, perquè com a reacció va fer sorgir unes actituds i unes activitats significatives, quasi sempre voluntarioses, però amb un cert grau d'eficàcia. Tot plegat va servir per a acabar amb la ingenuïtat d'alguns intel·lectuals i polítics, i va provocar la radicalització d'algunes reivindicacions que havia gestat la Mancomunitat.

— Políticament i culturalment l'actitud antiestatuista de la dictadura va comportar que el catalanisme, i qualsevol altre regionalisme, es plantegés com una alternativa democràtica i com una aspiració a una major llibertat. Determinats sectors populars, propers al sindicalisme obrer, fins ara allunyats del catalanisme, descobriren que un règim antiestatuista és també opressor de les altres llibertats, i també que el nacionalisme català pot contenir un important ferment revolucionari o, si més no, democràtic, sumant-se a la lluita antidictatorial i, alhora, de suport a les reivindicacions catalanes.

— La consciència de catalanitat s'eixamplarà i es radicalitzarà. El regionalisme serà substituït pel nacionalisme i els anteriors polítics hegemònics burgesos seran substituïts per uns altres de nous que, embolcallats per uns intel·lectuals polítics, assumiran unes idees de justícia social progressista, intergrades dins d'un catalanisme més decidit. Seran els qui prepararan i protagonitzaran l'esclat del 14 d'abril de 1931.

— Finalment, cal remarcar també l'apropament temporal entre els intel·lectuals castellans i els de Catalunya, amb l'inici per aquells d'un moviment de solidaritat que es concretaria sobretot en el *Manifiesto de los escritores castellanos en defensa de la lengua catalana* (1924), l'Exposició del Llibre Català a Madrid (1927), o la visita dels intel·lectuals castellans a Catalunya el 1930.

En definitiva, la dictadura va intentar desvertebrar el país en les seves estructures polítiques, culturals i socials i va estar a punt d'aconseguir trencar el teixit cultural i cívic català, amb una actuació incruenta però tossuda. La seva empremta sobre Catalunya va ser fonamentalment regressiva. Va suprimir o minimitzar les seves institucions, va estroncar les llibertats, va clausurar centres, va prohibir l'ús de la llengua pròpia i va limitar la difusió generalitzada de la cultura catalana. Tanmateix, paradoxalment, va aconseguir alhora potenciar i radicalitzar aquesta realitat política i cultural que volia eliminar, va augmentar la cohesió i la solidaritat social i política i va potenciar una resposta creadora en el camp de la cultura i un inici de reacció irada.

Sis anys i escaig és molt poc temps perquè un règim com el de Primo de Rivera aconseguís unes realitzacions definitives. El període 1923-1930 va ser, així, més un assaig que una conclusió, una temptativa més que una realització acabada. Tanmateix, vist amb perspectiva històrica, es pot afirmar que va posar les bases ideològiques i polítiques de la nova dictadura militar franquista, la qual les recollirà i desenvoluparà amb més radicalitat i contundència a partir de 1939.

POLEMICA SOBRE L'ESTATUT A LES CORTS CONSTITUENTS

l'any 1932

per Josep M. Roig Rosich

S'han complert quaranta-quatre anys des que unes Corts Constituents d'un règim republicà concedien a Catalunya un Estatut d'autonomia. Superant la ignorància, el silenci i fins i tot la persecució, avui la reivindicació d'aquest text aconseguix imposar-se, i la polèmica que, entorn d'ell, es va suscitar, pensem que no trigarà gaire a repetir-se.

CRONOLOGIA DELS PRINCIPALS ESDEVENIMENTS

La sinopsi cronològica dels esdeveniments seria la següent: El 14 d'abril de 1931 és proclamada a Barcelona la República catalana, Estat integrant de la Federació Ibèrica. Tres dies més tard serà substituïda per la Generalitat de Catalunya, un dels primers acords de la qual fou constituir una ponència, presidida per Jaume Carner, encarregada de redactar un Estatut per a Catalunya. L'avantprojecte és enllestit a Núria el 20 de juny de 1931, pocs dies després d'iniciats els treballs. El text serà successivament aprovat per la Diputació Provisional, per la Generalitat, pels Ajuntaments catalans i també, el 2 d'agost, pel poble de Catalunya, amb una participació del 80 % del cens i amb el 99,4 % de vots afirmatius. Les dones, que no podien votar, van reunir unes 400.000 signatures d'adhesió a l'Estatut anomenat de Núria. L'11 d'agost, un decret de la Generalitat el declara voluntat oficial de Catalunya, i el dia 18 és presentat a les Corts espanyoles pel president Niceto Alcalá Zamora. En quatre mesos els catalans havien deixat llesta la tasca de manifestar en un text legal el seu desig d'autonomia. Començava ara una etapa subterrània per a l'Estatut, que no acabaria fins el 9 d'abril de 1932, quan es llegeix a les Corts el dictamen sobre l'Estatut elaborat per una comissió parlamentària; el debat al Parlament, però, no s'iniciaria fins un mes més tard, el 6 de maig. Havien passat nou mesos des de l'aprovació per la gran majoria dels catalans. Mentrestant, les Corts havien votat la Constitució de la II República (10-XII-1931), una constitució no federal, que limitava en molts aspectes —bàsics— les aspiracions autonomistes de Catalunya.

DISCUSSIÓ DE L'ESTATUT

La discussió de l'Estatut, doncs, començava tard, s'allargaria excessivament i hauria de vèncer campanyes adverses de fora de les Corts. Dins, trobaria d'altres restriccions: la ja esmentada Constitució, la tasca de la comissió, la discussió paral·lela de la Llei de bases per a la Reforma agrària, els enfrontaments polítics (Lerroux i els radicals i d'altres partits dretans s'oposaven a la coalició republicano-socialista) i, sobretot, el treball constant d'obstrucció a base de vots particulars, esmenes, discussions gratuïtes, etc. de molts diputats; tot això justifica els quatre mesos intenses que en va costar l'aprovació. El govern, que havia elevat a «*preocupación primordial en la organización del Estado republicano lo que hasta ahora era un problema local, catalán o nacionalista*» —segons digué el president del govern, Azaña—, aconseguí tirar endavant el projecte, i el 9 de setembre de 1932 fou aprovat per les Corts. Dies més tard, el 15 de setembre, Alcalá Zamora el promulgà a Sant Sebastià, i el 26, Catalunya l'acceptà.

Podríem dividir en dues etapes la discussió de l'Estatut dins es Corts Constituents: discussió de la totalitat i discussió de l'articulat. Centrem l'atenció a la primera, que duraria gairebé un mes i que fóra aprofitada per les minories que integraven la Cambra per manifestar les seves opinions enfront de la qüestió catalana en general i l'actitud concreta referida a l'Estatut.

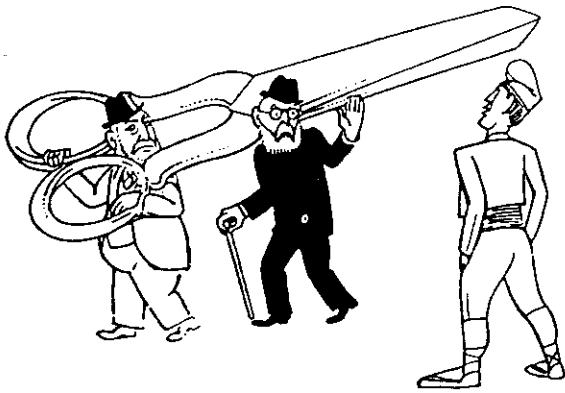
Van intervenir a la discussió de la totalitat vint-i-sis diputats, representant la major part de partits. En destaquen, per la influèn-

cia en el debat: Maura, Sánchez Román, Ortega y Gasset, Lerroux, Royo Villanova i Azaña. En general, els caps dels partits van parlar per manifestar la postura del grup que representaven, però també ho feren diputats que, a títol individual o amb petites minories al darrera, sentien apassionadament —i en general gens amicalment— l'anomenat «*problema catalán*». Diputats com el capellà García Gallego o bé Melquíades Álvarez, o el ja esmentat Sánchez Román, importants més pel seu prestigi que no pas per la reduïda importància numèrica del grup al qual pertanyien, entrarien dins aquest segon grup.

Pel que fa als partits, s'hi destacarien el Grup Agrari i l'Esquerra Republicana de Catalunya, amb la intervenció de quatre diputats cadascun. El Grup Agrari, amb pocs membres i influència escassa, mantindria durant els quatre mesos que va durar la discussió la intensa participació manifestada ja de bon començament. Atacà en tot moment l'Estatut i no desaprovà cap ocasió per obstruir la marxa normal de les tasques de la Cambra, tant amb les seves intervencions com amb les continuades esmenes i vots particulars. És curiós de constatar, en canvi, que l'Esquerra Republicana de Catalunya no volia participar en aquesta primera part del debat; va deixar que el projecte fos defensat pel govern, el qual, com anuntàvem abans, havia presentat l'Estatut com a

Manuel Azaña, amb un grup de parlamentaris, després d'un dels seus discursos a les Corts, en defensa de l'Estatut.

El pas de l'Estatut per les Corts es troba reflectit, gairebé cada setmana, al dibuix d'Apa a la primera plana de «Mirador».

7 d'abril:
LA DISCUSSIÓ DE L'ESTATUT
—On aneu amb unes tisores tan enormes? Ja podeu bellugar-les?
—La fe belluga les muntanyes.
(Els personatges que porten les tisores són Royo i Unamuno.)

12 de maig:
PREHISTÒRIA IBÈRICA.

ponència pròpia; si hi va participar —dirà Amadeu Hurtado a les seves memòries—, va ser perquè la Lliga, amb les intervencions dels seus diputats, no aparegués com l'únic partit català defensor del projecte.

Els partits que formaven la coalició republicano-socialista al poder, llevat de l'Esquerra, van nomenar com a portaveu únic el president del Consell de Ministres, Manuel Azaña.

Els punts més conflictius, els temes més polèmics que van destacar durant el debat sobre el contingut global de l'Estatut van ser: Voluntat i personalitat de Catalunya, Pacte de Sant Sebastià, Constitucionalitat o anticonstitucionalitat de l'Estatut, Capacitat per assumir l'autonomia, Concepte d'«Estat integral», Unitat d'Espanya, Nocions d'autonomia i de sobirania, Hisenda, Ordre públic, Ensenyament, Llengua...

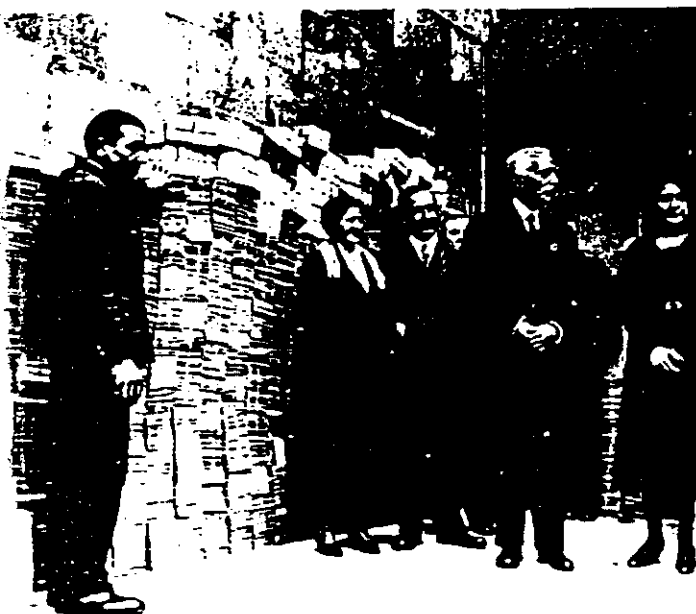
El plantejament de la discussió es reduïa, al fons, a l'enfrontament entre dues concepcions d'Estat oposades: l'una, unitarista i centralitzadora; l'altra, autonomista i fins i tot, en certs casos, federalista. No s'hi amagà tampoc una certa desconfiança, àdhuc hostilitat, gairebé instintiva envers una Catalunya autònoma. Tanmateix, calia no oblidar que la concessió d'autonomia a les regions era acceptada i regulada per la Constitució i, en el cas

de Catalunya, també pel compromís contret en el Pacte de Sant Sebastià. A més —com assenyalariaien alguns diputats—, en un règim democràtic com pretenia ser-ho la II República, no es podia desatendre la voluntat unànime de tot un poble que havia manifestat tan majoritàriament, en el plebiscit del 2 d'agost, la voluntat de viure sota un règim autònom. Juntament amb aquest recel, els catalans es van trobar amb tota la sèrie de tòpics tan repetits i coneguts com l'acusació de separatisme o d'insolidaritat respecte de la resta d'Espanya, la reducció del fet català a un fenomen purament literari, etc., contra els quals s'estavellaven inútilment els raonaments dels diputats catalans i d'altres perifèrics.

SINOPSI DEL DEBAT PARLAMENTARI

Al «diàleg» següent hem intentat recollir els principals arguments i contraarguments acumulats durant la discussió de la totalitat, que fou ben representativa de tot el pas de l'Estatut per les Corts. Hem procurat respectar-los gairebé literalment, encara que potser excessivament sintetitzats. Entre parèntesis citem la persona o les persones a qui corresponen. Creiem que una simple lectura és prou aclaridora pel que fa als diferents plantejaments i a les distintes concepcions i actituds que s'hi van manifestar; les conclusions —de força actualitat— se'ns ofereixen sense necessitat d'esforçar-nos-hi gaire. Diguem finalment que, en parlar d'Estatut, els diputats no es referien al de Núria, votat pels catalans, sinó al dictamen de la comissió parlamentària, ja ben diferent i retallat.

Lliurament al president Macià de les 400.000 signatures d'adhesió de les dones de Catalunya a l'Estatut de Núria. Hi assisteix Pompeu Fabra.

—El problema català és un problema insoluble (Ortega, Alonso de Armiño), un plet enverinat, podrit (Maura), fruit d'un nacionalisme particularista, d'un sentiment segregacionista... (Ortega).

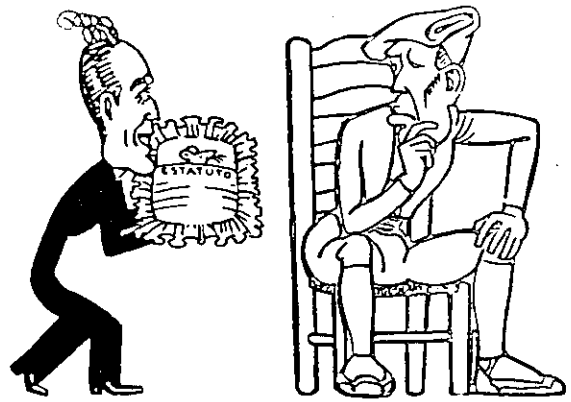
—El problema català és un problema de llibertat (Ossorio y Gallardo). És una qüestió creada per la monarquia que, amb el seu absolutisme centralista, negava o ignorava el problema. La República pot —i ha de fer— integrar legalment aquestes aspiracions (Azaña). No es pot parlar de nacionalisme particularista quan Catalunya ha palesat al llarg de la seva història un esperit i una ambició política que la van fer gran políticament, territorialment i culturalment entre molts altres pobles (A. Xirau).

—Amb el Pacte de Sant Sebastià es va acordar que Catalunya prepararia un Estatut, que hauria de ser votat pels Ajuntaments i pel poble català i que després es portaria a les Corts per a la discussió i l'aprovació (Azaña, Lerroux, Maura). ¿Com es podia comprometre l'autoritat d'un règim que encara no havia nascut i d'unes Corts que havien de sorgir del sufragi universal? (Azaña).

—En el Pacte de Sant Sebastià es va acordar que Catalunya prepararia un Estatut, que hauria de ser votat pels Ajuntaments i pel poble català i que després es portaria a les Corts per a la discussió i l'aprovació (Azaña, Lerroux, Maura). ¿Com es podia comprometre l'autoritat d'un règim que encara no havia nascut i d'unes Corts que havien de sorgir del sufragi universal? (Azaña).

16 de juny:
LES DOTZE
GESTES D'HERCULES
Arribarà Azaña
a reduir
el separatisme
castellà?

28 de
juliol:
Besteiro:
Tot ha anat bé:
és un ratolinet
més bonic
que el sol!

— L'Estatut és inacceptable per maximalista (Lerroux), ultraautonomista (Pi i Arsuaga), separatista (Alonso de Armijo, García Gallego, Melquijes Álvarez), és una prova de la gran desconfiança que els catalans senten davant el poder de l'Estat central (Sánchez Román).

— L'Estatut no és una llei constitutiva, sinó que és el rang d'una llei general; per tant, forma part de l'ordenament jurídic i no del constitucional (Sánchez Román).

— L'Estatut és anticonstitucional per:

1) Pel seu caire federalista, perquè fa de Catalunya un perfecte Estat membre (Maura, Sánchez Román, García Gallego).

2) Per presentar-se com un pacte d'igual a igual (Sánchez Román, Ortega).

3) L'Estatut atempta contra la sobirania de les Corts, perquè, una vegada aprovat, no poden ni retocar-lo ni revocar-lo (Sánchez Román).

— Les pretensions de l'Estatut són legítimes, les autoritza la llei constitucional (Azaña, Nicolau d'Oliver). L'Estatut busca la seva solució dins la Constitució i dins l'Estat espanyol, pretén aconseguir l'entesa entre Catalunya i Espanya (Ossorio y Gallardo, Azaña). No es pot parlar de desconfiança quan Catalunya porta a les Corts, perquè es discuteixi, el seu Estatut, on hi ha reflectida la voluntat unànime dels catalans (Abadal).

— En constituir-se tot l'Estat espanyol es va regular també Catalunya; l'Estatut és, doncs, una peça de la Constitució, té la categoria d'un concepte constitucional (Ossorio y Gallardo). La Constitució dona a l'Estatut una categoria diferent de la d'una llei normal. L'Estatut sorgeix com una branca fonamental i principal de la Constitució (Lara), és una mena de Constitució per a l'autonomia regional de Catalunya (Lerroux).

— La Constitució no és federal i l'Estatut s'hi subordina (Lara). Si realment fos federal, no dependria de l'aprovació de les Corts i seria Catalunya qui decidiria les atribucions que li pertocuen (Pi i Arsuaga). Aprovada l'autonomia, la Generalitat és una part de l'Estat espanyol, una part integrant de l'organització de l'Estat de la República (Hurtado, Azaña).

— El pacte que es proposa no és entre dues personalitats distintes, és un pacte entre la regió autònoma i l'Estat central, dos organismes de dret, dues personalitats jurídiques. El pacte s'estableix entre la voluntat expressada per la regió i l'aprovació que li donen les Corts (Hurtado).

— La quarta part dels diputats pot demanar de modificar la Constitució i, en fer-ho, es retoca o se suprimeix l'Estatut (Hurtado). El fet que les Corts unilateralment no puguin modificar-lo sense tocar la Constitució és una garantia contra els extremismes o el caprici d'unes corts ordinàries (Hurtado), és també un reconeixement de la personalitat i els drets d'una regió una vegada ha aconseguit

l'autonomia. Constituir un govern, organitzar políticament una regió, concedir l'autonomia, no ha de ser una cosa transitòria i fàcilment revocable (Azaña, Franchy Roca).

— L'autonomia catalana debilita l'aparell estatal en uns moments de crisi i de configuració d'un nou règim (Maura).

— En els catalans hi ha un separatisme innat. L'Estatut és només un mitjà, més o menys camuflat, per aconseguir-ne la realització. Atempta,

— El nou Estat no s'afebleix, sinó tot el contrari, amb les autonomies, perquè les integra en el seu cos constitucional (Azaña). L'Estat conserva, a més, aquelles funcions que li són essencials, pròpies, i cedeix les que pot cedir, arribant així més fàcilment a les regions (Abadal). Debilitarien molt més el poder i l'autoritat de la República la desillusió i el trencament que es produirien si no se satisfés aquesta voluntat de Catalunya (Campalans).

— La Constitució no permet el separatisme; si s'hi ha adaptat l'Estatut, aquest risc no existeix (Azaña). Catalunya ha complert amb tots els requisits que la Constitució exigeix i ha portat l'Estatut davant les Corts. No

A Barcelona, manifestació per la integritat de l'Estatut.

Miting
contra
l'Estatut
a la plaça
de braus de
Madrid.

doncs, contra la unitat sagrada de la pàtria (Alonso de Armiño, Royo Villanova, García Gallego, Melquiades Alvarez).

es desitja, doncs, el separatisme (Campalans). El poble català únicament ha manifestat la seva voluntat de ser diferent per a ser existent (Castelao). L'Estatut reclama la llibertat de Catalunya per a carregar amb la pròpia responsabilitat històrica, perquè només essent autènticament allò que és podrà ser alguna cosa (Campalans). Ho vulguin o no, hi ha una unitat hispànica que han fet la història, l'economia, l'intercanvi d'interessos i de manifestacions artístiques (Ossorio y Gallardo). Si s'està d'acord que els segles XVI i XVII són els de màxim esplendor de la història de la monarquia i de la unitat d'Espanya, no hi ha a l'Estatut tant com hi havia als furs catalans d'aquella època (Azaña).

— Només hi ha un Estat —unitari i descentralitzador—, que és l'Estat espanyol. I una sola nació: Espanya (Melquiades Alvarez).

— L'Estat integral, segons la Constitució, està «integrat» pels municipis i les regions autònomes, de manera que sense aquests no existiria l'Estat (Hurtado). A l'estadi actual de la civilització, un poble, una nació, es defineix per una voluntat col·lectiva, una consciència d'unitat i un desig de progrés. Aquests trets configuren avui una nacionalitat (Campalans). L'Estat espanyol actual no pot ser definit per les mateixes característiques, finalitats i propòsits que el del temps de la monarquia (Azaña).

— L'autonomia és una concessió, un acte gràtuit, sorgit de la iniciativa exclusiva de l'Estat i de la voluntat de les Corts (García Gallego). L'Estat, per raons de conveniència, pot atorgar-la, reduir-la o suprimir-la (Sánchez Román).

— L'autonomia és un dret que adquireix un poble quan, unànimement, manifesta la seva voluntat de constituir-se en regió autònoma. No és, per tant, cap privilegi, és el reconeixement de la facultat que té Catalunya en les qüestions que són de la seva competència (Franchy Roca). El que legitima un Estat de dret és la llibertat democràtica, lliure, i aquesta no és més que la confiada i voluntària adhesió d'un individu o una comunitat a una organització estatal (A. Xirau).

— L'Estat ha de poder vigilar i controlar l'autonomia (Sánchez Román).

— No hi pot haver autonomia si l'Estat central es converteix en supervisor de la gestió o posa un vigilant, un tutor del desenvolupament de l'autonomia (Azaña).

— Només hi ha una única sobirania possible: la de la nació espanyola, i la de les Corts com a organisme seu. La sobirania és única, indivisible, absoluta. L'Estatut, en tant que crea altres òrgans sobirans i parteix de la sobirania del poble català, atempta contra la unitat de sobirania (Ortega, Alonso de Armiño, García Gallego, Melquiades Alvarez).

— La sobirania no és un dret subjectiu de l'Estat; no és quelcom independent, superior i aliè a la comunitat que constitueix l'Estat (Franchy Roca). La sobirania és, als pobles democràtics, un atribut de la comunitat, de tota comunitat. La sobirania parteix de l'individu, sobirà d'ell mateix en allò que és seu, passa pels municipis i les regions, sobirans i autònoms també dins el seu àmbit, fins arribar a l'Estat amb sobirania igualment limitada com totes —i per totes— les altres parcials. Un Estat sobirà únic, no limitat per cap força externa, que s'autolimita quan vol i com vol, no és cap garantia per als ciutadans i fàcilment esdevé un instrument de domini (A. Xirau, Franchy Roca, Nicolau d'Olwer).

— El problema català és un problema que afecta tot l'Estat espanyol. La solució no pot basar-se únicament en l'aprovació de l'Estatut per una limitada majoria de vots a les Corts, sinó que s'ha de buscar, fora de l'àmbit parlamentari, en el consens del país i de l'opinió pública (Maura, Ortega, Melquiades Alvarez).

— El dictamen, amb certes modificacions, se'l fa seu el govern i, si és necessari —encara que no desitjable—, l'aprova per la seva majoria de vots a les Corts, perquè serà ell qui tindrà la responsabilitat d'aplicar una autonomia i un Estatut que no podran anar en contra de les seves conviccions, car no es pot demanar a ningú que governi en contra del que creu i pensa. Tanmateix, l'ideal seria que el govern no vagi sol i es busqui entre tots els republicans una coincidència comuna. El Parlament té, a més, l'autoritat legal i la capacitat i la representativitat necessàries per a decidir sobre l'Estatut; no té per què sentir-se ara limitat en la seva llibertat d'acció i acudir als electors o a l'opinió pública (Azaña).

— El sentiment popular a tot el país està divorciat de les Corts i rebutja l'Estatut, cosa que obliga a desaprovar-lo (Alonso de Armiño, Melquiades Alvarez).

— Això és degut al desconeixement del que es discuteix (Lerroux) i a fàcils i dubtoses campanyes que exciten en contra de l'Estatut. Protestes que, sens dubte, són molt més extenses que profundes (Azaña). Ha estat també la política absorbent i unitària de la monarquia la que ha donat categoria d'antiespanyola a tota autonomia. Ultra això, ¿qui és capaç de mesurar i de graduar aquesta opinió, qui pot dir si és encertada o no? ¿Qui pot afirmar que la majoria republicana del país no creu en les Corts? (Azaña). A Catalunya, l'Estatut representa el triomf dels republicans, de les esquerres i de tot el poble català, perquè arreu s'ha manifestat aquest desig comú (Jiménez i Jiménez). Així mateix, tots els partits catalans han convergit a fer costat a l'Estatut per davant de les diferències (Nicolau d'Olwer, Abadal).

— Cal plantejar-se la capacitat de Catalunya per l'autonomia i l'oportunitat del traspàs de serveis i facultats a la Generalitat (Maura).

— La capacitat de Catalunya no es pot comprovar, no pot ser resultat de l'experiència, cal pressuposar-la, i encara més pel fet que es desvia per exercitar aquesta autonomia (Lara). Catalunya és una de les regions on vibra amb més energia la consciència ciutadana i on s'ha manifestat més clarament l'aptitud per a regir la pròpia vida pública (Melquiades Alvarez). Catalunya, per la forma de tramitar l'Estatut, pel seu to actual i cordial i per la voluntat de pacte que demostra, evidencia tenir consciència de la

seva responsabilitat col·lectiva i de la realitat històrica que viu (Campalans). També la Comissió d'adaptació de serveis, prevista a l'Estatut, per la seva composició dóna prou garanties al traspàs de funcions a Catalunya (A. Xirau).

Baixant a l'articulat concret, uns punts sobresortiran més que als altres. Aquests seran:

— Economia. *Tal com és regulada provocaria la fallida de l'Estat i el trencament de la sobirania fiscal* (Alonso de Armijo). *No es pot concedir a Catalunya cap contribució important íntegra, perquè la desconectaria de l'economia general del país* (Ortega).

— No hi ha autonomia vertadera sense una hisenda pròpia (Lara, Azaña). Cal separar i independitzar la hisenda de l'Estat i les hisendes locals. Catalunya contribuirà a totes les contribucions de l'Estat, menys en aquelles que li siguin concedides. Els concerts econòmics amb Navarra i el País Basc no han destruït la sobirania fiscal (Lara, Franchy Roca).

— Ordre públic. *La representació militar del país no pot lliurar-se a un poder regional. L'opinió pública pensarà que s'està organitzant un exèrcit que el dia de demà pot anar contra la sobirania espanyola* (Lerroux).

— No es pot separar la funció de comandament de la funció de responsabilitat de fer complir les ordres que es donen. Catalunya ha de poder resoldre els seus problemes interns, els que ella es crea. No seran les autoritats militars —exèrcit—, sinó les d'ordre públic, les que dependran de la Generalitat (Azaña).

— Ensenyament. *Deixat en mans de Catalunya, servirà només per a fer ciutadans catalans deslliurats de l'Estat espanyol i portarà a un separatisme espiritual. L'Estat no pot dimitir la seva funció educativa a Catalunya* (Royo Villanova, Melquiades Álvarez).

— Catalunya ha de poder organitzar tot l'ensenyament —des de la primera ensenyança fins a la universitat— ajustat al seu criteri, a les seves necessitats i peculiaritats. Ha de defensar el seu patrimoni cultural i transmetre'l (Ossorio y Gallardo).

— Llengua. *El català amb categoria de llengua oficial acabarà imposant-se arreu fins arribar a fer oblidar el castellà; els catalans es marginaran i se separaran, encara que només sigui espiritualment, d'Espanya* (Melquiades Álvarez, Royo Villanova).

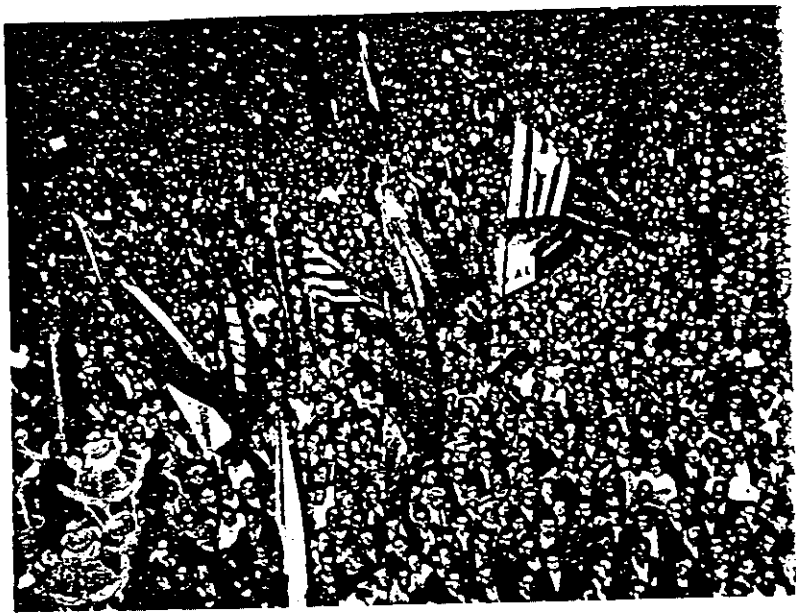
— Després de tants anys de llengua oficial castellana no s'han creat lligams, sinó tot el contrari: han sorgit ressentiments i allunyament vers Castella (Azaña). El respecte a la llengua és innegable. Les Corts republicanes no poden fer d'això un problema; el català per als catalans ha de ser tan sagrat com per als castellans el castellà (Ossorio y Gallardo). L'ensenyament, cal que sigui en català als centres creats per la Generalitat (Azaña).

— Capacitat legislativa i autonomia judicial. *La justícia ha de ser homogènia, universal* (Ortega). *La justícia és un atribut inherent al poder sobirà* (Melquiades Álvarez).

— Qui fa el Dret necessita tenir el poder per a aplicar-lo. Allí on hi ha el poder legislatiu cal que hi hagi la facultat d'interpretació de la llei per mitjà de la jurisprudència (Ossorio y Gallardo). Catalunya, a més, ha de defensar el seu Dret Civil peculiar (Abadal, Azaña).

CONCLUSIONS PROVISIONALS

Certament aquesta successió de raonaments a favor i en contra de l'Estatut podria ser una mica enganyosa. La veritat és que corresponen exclusivament a les intervencions d'uns pocs diputats, els quals s'esforçaren per aportar uns criteris conscients, profunds i amb una clara visió del moment present i del futur. La resta es va limitar a afirmar una voluntat sense més, i bona part de les opinions en contra del text estatutari no passaren d'una defensa del tradicional unitarisme centralista i d'un concepte de patriotisme un bon punt desfasat, sense intentar mirar més endavant. «No trobem una política antiestatut raonada. Només trobem antipaties, recels irracionals i una profunda

La manifestació amb què foren rebuts a Barcelona, després de l'aprovació de l'Estatut, els parlamentaris catalans.

preocupació per l'Estat espanyol», resumirà d'una manera molt precisa González Casanova. «No són més optimistes les opinions d'alguns dels protagonistes. Així, el socialista català Rafael Campalans, en una de les seves intervencions, dirà: «Yo no he visto contra nuestra proposición un argumento que no fuese aquel clásico, aquel tímido, la pusilanimidad tan española: el terror a lo nuevo.» Azaña mateix afirmà, dirigint-se a l'oposició contra l'Estatut: «Yo no os he oído a vosotros nada más que esto: prevenciones, alarmas, cuitas.»

Efectivament, el diàleg va resultar pobre i el debat no arribà a l'altura que mereixia un problema en el qual es jugaven tant la República i Catalunya. Les postures foren primàries, espontànies, inversemblants. Potser del que es tractava no era de convèncer, sinó de guanyar o de perdre temps; potser només es buscava allargar al màxim la discussió dins les Corts mentre es procurava a fora aixecar en contra unes masses desconfiades i ja predisposades a oposar-s'hi. Potser també les dues postures eren irreconciliables i el diàleg havia d'esdevenir diàleg entre sords. L'apassionament i una certa violència verbal substituïren els raonaments i la voluntat d'entendre's. Tampoc la defensa del projecte feta pels diputats catalans —en realitat el veritable defensor en fou Azaña— no va ser gaire entusiasta ni confiada. Potser perquè el projecte d'Estatut que hom discutia no era el «seu». Els esdeveniments dins i fora de la Cambra no ajudaven a veure-hi gaire clara, ni propera, ni segura la meta final. Les discussions s'eternitzaven responent a una difusa, inconcreta actitud d'obstrucció. Paralelament, a Catalunya s'afirmava que l'Estatut ja es tenia, que ningú no els el prendria; ¿és que potser un acord amb el govern els donava suficients garanties per no preocupar-se gaire de la discussió parlamentària?

De l'esquema anterior, només podem concloure que, una vegada més, s'enfrontaven, sense capacitat per a dialogar a fons, dues postures irreconciliables i ja clàssiques que podríem simplificar en les següents antitesis: Centralisme/Autonomisme, Absolutisme/Democràcia, Autoritarisme/Llibertat, Poder de l'Estat/Voluntat d'un poble, etc. Una d'elles havia dominat durant molts anys, segles. Ara fóra substituïda. Els anys següents demostrarien que no va saber perdre. — JOSEP M. ROIG ROSICH.

* GONZÁLEZ CASANOVA, J. A.: *Federalisme i autonomia a Catalunya* (1868-1938), Barcelona, 1974, p. 319. L'autor fa referència amb aquestes paraules a l'actitud dels diaris madrilenys davant l'Estatut de Núria de 1931: amb tot, creiem que poden ser perfectament reproduïdes en aquest cas.

Documentació relativa a la sessió:
"De la Guerra Civil a l'Estatut de 1979"

Ponent: **Josep M. Solé i Sabaté** (Lleida 1950)
Referència biogràfica: és doctor en història i llicenciat en filosofia. És professor d'història a la Universitat Autònoma de Barcelona. Conductor del programa de Catalunya Ràdio "Postres de música".
Entre altres, és autor de *La repressió franquista a Catalunya (1938-1953)*, *Foment Martinenc, ateneu obrer i coator de La repressió a la guerra i a la postguerra a la comarca del Maresme (1936-1945)*, *Anarquia i república a la Cerdanya (1936-1939)*, *L'ocupació militar de Catalunya (març 1938 - febrer 1939)*, *Catalunya sota les bombes*, *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939)* i *Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes (1936-1975)*.

EL FRANQUISME

Josep Maria Solé i Sabaté

Aquest és un dels temes més àrids dins la historiografia contemporània, tant a Catalunya com en el conjunt de tot l'Estat. Per una banda, perquè encara molts dels resultats del règim que va imposar la seva llei després de la guerra civil, conseqüència d'un cop d'estat militar fracassat, són presents en la societat actual i, per altra, per la proximitat temporal i podríem dir vital de milers de persones que han nascut o crescut en el període franquista i dins els valors predominants de la dictadura, de la negació dels drets de la societat civil i fins i tot dels drets humans més elementals.

Sobre l'estudi del franquisme a Catalunya podríem dir de forma general que hi ha molt per fer, això, però, ens permet ser més precisos en els estudis que es fan i sortir d'apriorismes gens propers a la ciència històrica. La situació per a l'estudi i l'anàlisi del període no és gaire òptim, cal recordar que la transició democràtica acordada entre els qui venien del franquisme i les forces majoritàries de l'oposició democràtica, a més a més de pactar l'oblit sobre el passat immediat, va fer possible que es destruïssin documents, fons arxivístics o la més variada informació, quan no és d'accés laberíntic, dispersa o bé sense una legislació que faci possible accedir-hi als investigadors. Així, podríem esmentar els fons dels Governaments Civils, de la Falange o dades fiables pel que fa a actuacions econòmiques o sobre l'exèrcit. Terreny, doncs, poc treballat on encara no s'han elaborat teories globalitzadores, aquelles que apropiades i contrastades amb una recerca rigorosa ens mostren uns errors increïbles, però que tan difícils són de canviar i d'esborrar del que hom considera coneixement col·lectiu.

El franquisme s'està estudiant a partir de treballs sectorials, monogràfics o locals a partir d'historiadors que arreu de Catalunya tenen una més que correcta formació acadèmica i professional.

Un primer problema metodològic a debatre és el del què se n'ha dit primer franquisme, i per conseqüència equival a parlar d'un franquisme posterior. La divisòria estaria en l'acabament de la dècada dels 50, més concretament a partir del Pla d'estabilització de l'any 1959. És cert que hi ha un primer període en què el règim militar sorgit, victoriós d'una guerra fratricida, intenta consolidar un Estat totalitari que camini paral·lel a la resta de forces de l'Eix nazi-feixista. En canviar el curs de la guerra mundial opta per presentar-se com avançat en la lluita contra el comunisme, la guerra freda és bàlsam a les ferides d'un totalitarisme en retrocés que queda només en una Dictadura personal d'extremes caires repressius, això si, amb la col·laboració de nuclis de masses notoris a diversos llocs de l'Estat, i una més estreta franja de persones a Catalunya, país en què la Generalitat republicana havia inicialment quallat en la mentalitat i els sentiments de la gran majoria de la població.

A Catalunya els sectors que s'identificaran o es faran franquistes provenen d'uns grups que podríem classificar com a col·laboracionistes, altres que claudiquen davant la consolidació paulatina del nou Règim, oportunistes de tota mena i els franquistes conjunturals, grups de persones que s'acomoden al franquisme sense que, per això, no hi acabin de combregar ideològicament. La gran massa de la població va allunyant-se a poc a poc de la política i aquest és el gran èxit del franquisme: el desinterès de la gran masa de la població, per repressió, por o impotència de la vida política.

Així hi hauria una primera etapa situada entre 1936-1959 en què les característiques fonamentals serien:

- a. L'organització del nou poder a partir del triomf militar.
- b. Els governadors civils.
- c. El personal polític del franquisme entre els funcionaris del nou règim i el servilisme municipal i provincial.
- d. La vida política oficial: carlins, falangistes.
- e. Nou marc econòmic i laboral: autarquia i sindicalisme vertical.

- f. La repressió: eliminació física dels vençuts, ideològica, les depuracions, els batallons de treballadors, la persecució lingüística i cultural. Control de la població i complicitats.
- g. Un exili polític dispers i dividit.
- h. Una resistència que va paral·lela al curs de la Guerra Mundial.
- i. Els anys 50 o la foscor d'un període de consolidació franquista, tant política com econòmica.
- j. La cultura del franquisme, entre la intolerància i la castellanització.
- k. L'Església, del nacional-catolicisme a l'aparició d'unes primeres escletxes de dissidència fora de la jerarquia eclesiàstica.

Hom situa el segon període del franquisme del Pla d'Estabilització de l'any 1959 fins la desaparició per mort del general Franco, divisió que si a priori simplifica períodes, alhora barreja conceptes molt contradictoris, com poden ser el del desenvolupament extrem i caòtic fins un creixement real i desigual d'actituds polítiques davant el franquisme. Així, no és igual parlar del franquisme a Catalunya que a Euzkadi o Madrid. En cada lloc la resposta político-social és diferent i potser sigui massa concisa i prima una generalització tan gran.

Aquest és el període, lògicament, menys estudiat. Però alhora és el d'una perspectiva més de la gent que ens envolta o bé de característiques econòmiques més lligades al present industrial de Catalunya i d'Espanya.

Hi ha historiadors i analistes que creiem que les mentalitats van canviar molt més els anys 60 que no en el període de la guerra civil malgrat els processos revolucionaris que es produïren. Tema, com es pot veure, força suggerent però significatiu del món accelerat d'intercanvis culturals, socials, ideològics, d'actituds i comportaments que a escala global viu la societat de l'Europa occidental i que també afecta l'Estat Espanyol, molt més a Catalunya per ser una societat més oberta i de teixit socio-productiu més proper a Europa.

El període de 1950 fins a la mort del Dictador, vindria marcat a grans trets per:

- a. Nova composició demogràfica del país.
- b. Renovació del moviment obrer encara feble.
- c. Compromís cívic de l'Església de base.
- d. La *cultura de masses* s'allunya d'un règim immòbil malgrat el boom econòmic: premsa, ràdio, música, cançó, teatre, turisme.
- e. Creixement material, eclosió cultural i contestació socio-política (1964-1970).
- f. L'Assemblea de Catalunya i la força de l'oposició antifranquista.
- g. El llarg decandiment de la Dictadura a Catalunya, entre l'enduriment i una apertura impossible.
- h. Fi de la Dictadura i del *miracle* econòmic.

Bibliografia seleccionada sobre el franquisme a Catalunya

- APARICIO, M.A.: " El sindicato vertical y la formación del estado franquista". EUNIBAR. Barcelona 1980.
- ARBOS, X.: PUIGSEC, A.: " Franco i l'espanyolisme". Curial. Barcelona 1980.
- ARTAL, F. i altres: " Economía crítica: una perspectiva catalana". Península. Barcelona 1973.
- BADA, J.: " Guerra civil i església catalana. La "recepció" de la guerra civil per l'església catalana (1938-1953)". Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1987.
- BARALLAT I BARES, J.: " L'Església sota el franquisme. Lleida (1938-1968)". Pagès editors. Lleida 1994.
- BARALLAT, M.: " La repressió a la postguerra civil a Lleida". Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1991.
- BARBA, B.: " Dos años al frente del Gobierno civil de Barcelona y otros ensayos". Javier Morata. Madrid 1948.
- BARBAGALLO, i altres: "Franquisme: sobre resistència i consens a Catalunya (1938-1959)". Crítica. Barcelona 1990.
- BATISTA, A.; PLAYA, J.: " La gran conspiració. Crònica de l'Assemblea de Catalunya". Ed. Empúries. Barcelona 1991.
- BENET, J.: " Catalunya sota el règim franquista". Edicions Catalanes de Paris 1973.
- BRETON, V.: " Terra i franquisme a Lleida". Pagès editors. Lleida 1990.
- CABRE, A.; PUJADAS, I.: " La població: immigració i explosió demogràfica", dins "Història Econòmica de la Catalunya Contemporània". Enciclopèdia Catalana. Barcelona 1989. Vol V.
- CAMINAL, J.: " Joan Comomera. Comunisme i nacionalisme, 1939-

1958". Empúries. Barcelona 1985.

Cercle d'Estudis Socials " Guillem Oliver": " Franquisme a les comarques tarragonines". Edita Cercle d'Estudis. Tarragona 1993.

CASASSAS, L.L.: " Barcelona i l'espai català". Curial. Barcelona 1977.

CLARA, J.: " El personal polític de l'Ajuntament de Girona (1917-1987)". Cercle d'Estudis Històrics i Socials. Girona 1987.

Id.: " Girona sota el franquisme. 1939-1976". Girona 1991.

CLAYERA, J.: " Industrialització i canvi de conjuntura en la Catalunya de la postguerra ". Recerques 6. 1976.

COLOMER, J.M.: " Els estudiants de Barcelona sota el franquisme". Curial. Barcelona 1978.

CREXELL, J; MANENT, A.: " Bibliografia catalana dels anys més difícils: 1939-1943". Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1988.

CRUELLES, M.: " Escrits a la presó de Barcelona (1944-1945). Galba edicions. Barcelona 1977.

DIAZ ESCULIES, D. : " El Front Nacional de Catalunya (1939-1947). La Magrana. Barcelona 1983.

FABRE, J; HUERTAS, J.M; RIBAS, A.: " Vint anys de resistència catalana (1939-1959)". La Magrana. Barcelona 1978.

FANES, F.: " La vaga de tramvies del 1951". Laia. Barcelona 1977.

FERRER GIRONES, F.: " La persecució política de la llengua catalana". Ed. 62. Barcelona 1985.

FONTANA, J.(ed.): " España bajo el franquismo". Crítica. Barcelona 1986.

GALLEN, E.: " El teatre a la ciutat de Barcelona durant el règim

franquista (1939-1954)". Institut del Teatre/Ed. 62. Barcelona 1985.

GALLOFRE, Ma. J.: " L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951). Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1986.

GIRALI i RAVENIUS, E. (dir.): " El franquisme i l'oposició: una bibliografia crítica (1939-1975)". Enciclopèdia Catalana. Barcelona 1981.

GRAUS, J.: " Crònica de la Lleida franquista, 1938-1975". Virgili & Pagès. Lleida 1989.

GUARDIOLA, C. J.: " Per la llengua. Llengua i cultura als Països Catalans 1939-1977". La Magrana. Barcelona 1980.

HEINE, H.: " La oposición política al franquismo de 1939 a 1952". Crítica. Barcelona 1983.

HERAS CABALLERO, P. A.: " La oposición al franquismo en las comarcas de Tarragona (1939-1977)". Ed. El Medol. Tarragona 1991.

MARCET, J. M.: " Mi ciudad y yo. Veinte años de una alcaldía 1940-1960". Talleres Gráficos Duplex. Barcelona 1963.

MAS, M.: " Postguerra. Un poble de Catalunya (1939-1942)". Pòrtic. Barcelona 1983.

MASSAGUER, R.: " El règim municipal sota el franquisme" dins "Les ciutats catalanes al llarg de la història". Institut Municipal d'Història/La Magrana. Barcelona 1988.

MASSOT I MUNTANER, J.: " L'església catalana entre la guerra i la postguerra". Dalmau. Barcelona 1978.

MOLAS, J. (dir.): " Història de la literatura catalana". Vols. X-XI. Ariel. Barcelona 1987-1988.

MOLINERO, C.; YSAS, P.: " La Diputació de la postguerra: 1939-1949" dins " Història de la Diputació de Barcelona (vol. III).

- Diputació de Barcelona 1988.
- Id: " Patria, justicia y pan. Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya, 1939-1951". La Magrana, Barcelona 1985.
- MONES i PUJOL-RUSQUETS, J.: " L'escola a Catalunya sota el franquisme". Rosa Sensat/Ed. 62. Barcelona 1984.
- FAYNE, S.G.: " El régimen de Franco , 1936-1975". Alianza. Madrid 1975.
- PAZ, A.: " CNT. 1939-1951". Hacer. Barcelona 1982.
- PRESTON, P.: " FRANCO (Caudillo de España)". Grijalbo. Barcelona 1994.
- PUEYO i PARIS, M.: " Lleida: ni blancs ni negres, pero espanyols". Ed. 62. Barcelona 1984.
- RAGUER, H.: " L'Església i la guerra civil (1936-1939). Bibliografia recent". Revista Catalana de Teologia. Barcelona 1986.
- RIBAS i MASSANA, A.: " L'economia catalana sota el franquisme (1939-1953)". Ed. 62. Barcelona 1989.
- RIQUER, B. de; CULLA, J.: " El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)". Ed. 62. Barcelona 1989.
- ROCA, F. : " Política urbana i territori a Catalunya". Ketres. Barcelona 1978.
- SAMSO, J.: " La cultura catalana entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)". Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1994.
- SANTACANA I TORRES, C.: " Victoriosos i derrotats. El franquisme a l'Hospitalet 1939-1951". Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1994.

SERRAHIMA, M.: " Del passat quan era present. I. 1940-1947" Ed. 62. Barcelona 1972; i II " 1948-1953". Barcelona 1974.

SOLE i SABATE, J.M.: " La repressió franquista a Catalunya, 1938-1940". Ed. 62. Barcelona 1985.

Id. (dir.) " Catalunya durante el franquismo". La Vanguardia. Barcelona 1984.

SOLE i SABATE, J.M.; VILLARROYA, J.: " Cronologia de la repressió de la llengua i cultura catalanes. 1936-1975 ". Curial. Barcelona 1994.

TERMES, J.: " La immigració a Catalunya i altres estudis d'història del nacionalisme català". Ed. Empúries. Barcelona 1984.

THOMAS, J.M.: " Falange, guerra civil, franquisme. FET y de las JONS de Barcelona en els primers anys de règim franquista". Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992.

TORRENT, M.: " ¿ Qué me dice usted de los presos ? ". Talleres Penitenciarios de Alcalá de Henares 1942.

VALLES, E.: " Història gràfica de Catalunya sota el règim franquista (1939-1975)". Ed. 62. Barcelona 1980.

VIVER PI-SUNYER, C.: " El personal político de Franco". Ed. Vicens Vives. Barcelona 1978.